

ZALÁN TIBOR

ALKONYI TŰNŐDÉSEK

Feleségemnek

*Látod-e esteledék már Szokja a csöndet a lélek
Ágverődések a holdnál Hullik az ágról a fészek
mint a dió le a fáról Hullik a létről az élet*

*Látod-e estelek már Oly' rebegő a világ így
lassul szív s az egyensúly elhagy a botladozásokor
Romlik a fog s idegen lesz számban az íz ami egykor*

*Látod-e esteledék már Mért követed elesésem
Térdre rogyott le a herceg itt gurul ősz koronája
Hagyd egyedül elenyészni s nyomtalanul tovatűnik*

*Látod-e esteledék már Törnek a bűnök-erények
Roppan a csontban a nemlét Vért hagyok ott hova lépek
Perdül a kocka A hídról vízre verődnek a fények*

*Köd gomolyog Meredek part Látom ahogy valakit vár
háttal az Isten Ezüst Szörny Látod-e esteledék már*

Együtt

IRODALOM | MŰVÉSZET
HUMÁN TUDOMÁNYOK | KULTÚRA

XXII. évfolyam | 2024 | 2

FINTA ÉVA, MARCSÁK GERGELY, NÉMETH PÉTER versei,
ÁMORTH ANGELIKA, BÓDI PÉTER, CSALLÓKÖZI ZOLTÁN, KULIN ÁGNES,
ORTUTAY PÉTER prózája, CSORDÁS LÁSZLÓ nekrológja, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ
jegyzete, ADAMCZYK KATALIN, DUPKA GYÖRGY, KÉSZ BARNABÁS,
KOVÁCS SÁNDOR tanulmánya

EGYÜTT

EGYÜTT 2024 / 2

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2024/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábian László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásk Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábian Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

**Petőfi
Kulturális
Ügynökség**

**Nemzeti
Kulturális
Alap**

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Petőfi Kulturális Ügynökség, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

MARCSÁK GERGELY: Marhavagon a szegénypiacon (vers)	4
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Trianon túsza (jegyzet)	6
FINTA ÉVA: Egy barát elhamvasztására; Corpus a szegedi dómban (versek)	8
CSALLÓKÖZI ZOLTÁN: Sorsdöntő koncert Kijevben (dokumentumnovella)	10
ÁMORTH ANGELIKA: Hiba; Gumikesztyű; Egy vérből valók (kisprózák)	17
NÉMETH PÉTER: Hétköznapi GULAG; ha merülünk; háború árvái (versek)	22
KULIN ÁGNES: Mit hallok?; Napszámos (rövidprózák)	24
BÓDI PÉTER: Fejsze (novella)	27
ORTUTAY PÉTER: Tika (memoár)	31
CSORDÁS LÁSZLÓ: Az elmúlás ellenében (Szilágyi István halálára) (nekrológ)	35
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek Ugocsában (honismereti tanulmány)	39
ADAMCZYK KATALIN: „Ha a szükség úgy hozza...” (néprajzi interjú)	62
KÉSZ BARNABÁS: A salánki népi kerámia rekonstruálása (néprajzi tanulmány)	80
DUPKA GYÖRGY: „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” Tragikus sorsú kárpátaljai GULAG-elítéltek, mártírok panteonja (adattára), 1944–1970 (tanulmány, XIII. rész.)	100
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	110

MARCSÁK GERGELY

MARHAVAGON
A SZÉGYENPIACON

*A szégyenpiac szokásos bélmozgása zajlott,
rongy- és szennykupacok sodródtak
a bazár végi lemezgarázsok,
a lomisosk zónája felé,
és a frissen termelt hulladék
szürke halmai fölött
éppen úgy elidőztek az arra járók,
mint a zsidórusok portékáinál.
Az unalmas, de figyelemre vágó égbolt is
összeterelte hát hamuszín felhőboglyáit,
majd elszántan permetezni kezdte
mikroműanyagoktól terhes vizét.*

*A pultokra kõnehezékes nejlonok kerültek,
a ruhaárusok beljebb húzódtak
papundekli dobozokból emelt
próbafülkéikbe,
a járdaszéli zöldséges beleroskadt
kiszolgált, szürke zsigulijába,
a gyümölcsös melletti pénzváltók
behúzták a cipzárt degeszre tömött
fekete övtáskáikon,
az utca vége felől pedig
hirtelen fémcsikorgás hatolt át
a cseppekkel telített ájeren.*

*Ungvár kettőn
egy magányos marhavagon állt meg,
kicsapódó ajtaján hatvan-hetven
emberroncs kászálódott és zuhant át,
megindult remegő vánszorgásuk,
lábuk alatt ropogott
a talpfák és vágányok közét borító vaspellet,*

*és beesett arcát az égnek szegezve,
a tetves buslátót és csíkos rongyokat
a Borogyin utcán elszórva
vetkőzni kezdett e zilált menetoszlop.
Esővíz gyűlt kulcscsont-árkaikba.*

*Egy rebbenő felhőboglya mögül
aztán zuhanó drón csapódott be
a lemezgarázsok felé imbolygó
hófehér alakok közé,
szétcincált testük a detonáció
pillanatnyi buborékával tágult semmivé,
és az alig változott, kormos díszletek között
a szégyenpiac síri csöndben
folytatta szokásos bélmozgását,
hogy a hulladékokat, az embermaradékokat
és a sorsokat is
egyetlen szürke masszába sűrítse.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TRIANON TÚSZAI

Zaklatott, zavarodott köröttünk a világ, kelet és nyugat egyaránt acsarog ellenünk. Az okát sem igen értjük, csak rázzuk fejünket tagadólag és értetlenkedünk. Találgatjuk, mi lesz mindennek a vége? Volt már benne részünk máskor is, történelmünk számontart néhány hasonló, ellenünkre egybeállt korszakot. Csakhogy ma nem a török, nem a tatár, s nem is a labanc, hanem a liberálisra vedlett Újvilág és a behódoltatott Európa hajtja felénk a miazmával telített légtömegeket. A józan ész, a társadalmi létezés talán legfontosabb szervező elve a sarokban kuksol, s akik kivonták a forgalomból, most épp a történelem újratervzésén ügyködnek. Rémlik még sokaknak, hogy korábban a természet átalakításával próbálták ugyanezt, de az isteni alkotás könyörtelenül visszaütött. Bizonyára vissza fog ez is.

Hogy Európa is hozzájuk pártolt, az fölöttébb fájó, hisz ontottuk érette vérünket eleget. Bizonyára meghibbant szegény – gondolhatnánk a kérdést rövidre zárva, de a helyzet nem ilyen egyszerű. Hogyan higgyük el hát Kölcseynek, hogy múlt- és jövőbeli bűneinkért is megbűnhődünk már? Bármily bölcsen, finoman mondta, ez akkor lesz igaz, ha a világ is tudomásul veszi, de arra még várakoznunk kell. Láthatjuk: százvalahány év sem volt elegendő, hogy történelmi tragédiáink sebei begyógyuljanak. A hegek újra és újra felfakadnak, amikor a Kárpát-medencében bárhol bántják a magyart, s az emberi szolidaritásnak ilyenkor mindig másutt akad sokkalta fontosabb dolga.

Trianon ismétetlen előhívott szelleme azonban végzi a dolgát, s a Kárpát-medencéből kilépve már a fél világra műveleti területként tekint. Új hadakat szervez, új ideológiákat állít csatasorba, s támadja a keresztény nemzeti közösségeket, hogy helyükbe egy hitetlen, a nemzeti értékek iránt közömbös, arctalan, politikailag programozható tudatú tömeget hozzon létre. Ezt nevezik aztán nyílt társadalomnak, ahol bárki bármit megtehet, mi pedig – a végrehajtók szándéka szerint – valamennyien a túszaik leszünk. Hogy az ördögi projekt megrendelői kicsodák, arról csak sejtéseink vannak. Látható arccal és eszközökkel csak jól képzett, gátlástalan zsoldosaik lettek ellátva, akik támadásra kész falanxban állnak a számukra testreszabott törvényi védelmi rendszere mögött.

Bennünket csöppet sem vigasztal, hogy Trianon már nem kizárólag a mi büntető démonunk, a mi anyánk nem nevelte gyermekeit kárörömré. Amit az ezredforduló körül megélt Szerbia, arra a sorsra, s annak a sokszorosára jutott most ukrán szomszédunk is. Igaz, sok vitánk van egymással az utóbbi időben, de feltétlen főhajtást érdemelnek, akik nem fogadják el a félig már megszövegezett ítéletet. Vérmérsékletük, meggyőződésük szerint küzdenek utolsó csepp véréükig, s megtörténhet, bár ne adja az Isten, hogy erre a hősi, ám áldatlan küzdelemre rámegy a kárpátaljai magyarok élete is.

De félre a borongást! Európai keresztény lélekkel imádkozzunk egy jótékony megvilágosodásért, faggassuk elménket egy megnyugtatóbb, emberibb megoldás érdekében. Így talán ráébredünk, hogy a háború zaklatott lelkű híveinek a szellem és a test drogozása helyett a józanság kurzusát kellene követni, mert az amerikai áfium mindenre vezethet, csak üdvösségre nem. Helyette a történelem által egymás mellé rendelt, egymásra utalt, rokon kultúrájú népek őszinte összeborulása lenne kívánatos, hogy a kölcsönös megbocsátás jegyében elfogadják és tiszteletben tartásuk egymás területi, emberi és nemzeti méltóságát. Hogy mindez utópia? Sajnos, magunk is tisztán látjuk, de – a jövőbeli események elképzelhetően kedvezőbb alakulása mellett – talán ez is megtörténhet.

FINTA ÉVA

EGY BARÁT ELHAMVASZTÁSÁRA

*Összerak majd az Örökkévaló
ki porból ismét porrá lettél.
Párállik szellemed az égben
a pillantásod tűnő felhő.*

*A kép a hang kimerevítve
bevésve az úr homlokába
játshi légáram pihen kezében
húrt penget ujjaidra válva.*

*Már virul a gyümölcsösünk
Jézus feltámadt – míg te éppen
most kezded örök álmodat
és felszisszensz egy venyigében.*

2021. április 4.

CORPUS A SZEGEDI DÓMBAN

*Talán a lebegő Mester a téma.
Se földön, se vízen nem kell járnia.
Talán a levegő az otthona
Jézusnak, és a kereszt csak keret: fogja
fel ne szálljon lebegő teste
hogy földhöz kötöten velünk maradjon
hiszen ha akarna: megszabadulna.*

*Nem foglya sem keresztnek, sem árulásnak.
Testét fények tüzében fürdöti.*

*Ha földi mása lenne, meghajolna
az is a múlás fogsága előtt
és vajmi kakasszó, júdáspénz se lenne
elegendő a megfeszítettetéshez.
Közülünk, mint a pitypang lenge magva:
a kéklő, szellős egekbe lebegne.*

*Talán a felszálló igék a téma.
A sóhaj, a vágyakozás és a hit.
Hogy van, akit nem bénít meg a kínzás.
Önnön halálával békülve bemutatja:
hogyan válik vérré a víz.
Hogyan lesz érett borrá az ecet.
Miként folyik háttal a latrok könnye.
A test, mely temploma a vén anyagnak:
hogyan lázad, amikor megtagadnak.*

2023. 01. 17.

CSALLÓKÖZI ZOLTÁN

SORSDÖNTŐ KONCERT KIJEVBEN

Pavel Anatoljevics Szudoplatov tábornok, az állambiztonsági minisztérium különleges részlegének a parancsnoka egyenes tartással, látszólag egykedvűen üldögélt a kijevi operaház emeleti díszpályájában. Civilben volt, sötét öltönyt viselt, számtalan kitüntetésével csak kettő, a Lenin- és a Szuvo-rov-rend csillogott a mellén. Az utóbbira különösen büszke volt, hiszen ezt csak vezénylő tábornokok, főtisztek kapták reménytelen helyzetekben való helytállásért, illetve különösen nagy győzelmekért.

Mellette felesége, Emma hosszú selyem dzsörzé ruhában feszengett. Emma, a valaha kedves arcú, karcsú zsidó lány a két gyerek után enyhén meghízott, és többnyire egyenruhát viselt. A ruhát Pavel legutóbbi párizsi útjáról hozta, és súlyt helyezett rá, hogy az asszony ebben jelenjen meg az ünnepi előadáson.

1947. november 7-ét írunk. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom harmincadik évfordulójára rendezett díszelőadásra Nyikita Szergejevics Hruscsov, az Ukrán SZSZK első titkára meghívta a tábornokot, és jelezte, hogy előadás közben beszélni akar a Kárpátontúli terület görögkatolikusait érintő intézkedésről.

Szudoplatov tudta, hogy az első titkár ilyen alkalmakra rendszerint feleségével, Nyina Petrovnával érkezik. Különösen igaz ez, ha a színpadon zene és tánc is lesz, márpedig ma este az Alekszandrov együttes ad műsort. Miután várható volt, hogy Hruscsov nem lesz éppen a legbarátságosabb, a tábornok ajánlatosnak tartotta, hogy akár villámhárítóként is magával vigye az asszonyt.

Lassan a nézőtér is megtelt. Az első sorban helyet foglaló Konsztantyin Szimonov ritka vendégnek számított. Kétségkívül ukrán felesége, a népszerű színésznő, Valentina Szerova hatására töltötték Kijevben az ünnepet.

A tábornok figyelme többször fordult a gyönyörű asszony felé, miközben Szimonov Várj réam című versét mondogatta magában. Már köztudott volt, hogy a nagy nőcsábász hírében álló, fülig szerelmes író versét a szép Valentinához írta. Hogy milyen nyomot hagyott a művésznőben, nem tudjuk. Mindenesetre Valentina házasságukban is megtartotta előző férje, a hős pilóta, Anatolij Szerov nevét. Kétségkívül jobban imponált neki a bátor repülő, mint a pösze író.

A szép színésznő amúgy is vonzódott a katonákhoz. A jó megjelenésű Konsztantyin Rokosszovszkij is sikerült elcsábítania, igaz, a marsall feleségének erélyes fellépése gyorsan véget vetett románcuknak. Rokosszovszkij pedig, mint Sztálin helytartója, a háború végétől családjával Varsóban regnált.

A Szovjetunió 1946-ban jelentkezett első filmjével a Cannes-i Filmfesztiválon. Egy történelmi opusz volt Glinka, a Ruszlán és Ludmilla zeneszerzője életéről, amiben Valentina a komponista feleségét játszotta. A fesztivál kapcsán jártak a költővel Franciaországban. Szudoplatov itt találkozott velük, és a feleségének szánt ruha vásárlásában a művész nő volt segítségére.

Ült még szépasszony a nézőtéren, akin megakadt a tábornok szeme. Szabó Irma, Ivan Turjanica, a Kárpátontúli terület titkárának a felesége. Szudoplatov, amikor nyár derekán Ungvárra érkezett, találkozott az asszonnyal.

Moszkvában Abukamov állambiztonsági miniszter megmutatta neki Hruscsov és Szavcsenko, az ukrán belbiztonsági miniszter Sztálinnak írt levelét, amiben a Kárpátontúli unitus egyház likvidálására kérnek engedélyt. Abukamov bízott Szudoplatov helyismeretében, és jelezte neki, hogy ebben az ügyben Sztálin személyes engedélye nélkül semmit ne tegyen, de mindenesetre figyeljen.

Közvetlenül a háború befejezése után Hruscsov javaslatot tett a frissen Ukrajnához, azaz a Szovjetunióhoz csatolt Nyugat-Ukrajna felnőtt lakosságának deportálására, amit Szudoplatov határozottan ellenzett, és a generalisszimusz kedvenc kémjének adott igazat. Érthető módon ez feszültté tette viszonyát Hruscsovval. Igaz, az utóbbi időben Szudoplatov elsősorban az atomprogram megszerzésében tevékenykedett, még hozzá elég eredményesen, ami számos külföldi utazással járt, viszonylag kevés időt töltött itthon, így nyílt konfliktusra nem kerülhetett sor közöttük.

Vizont Szudoplatov egyik legfontosabb ügynöke, Joszif Grigulevics, a Trockij-gyilkosságban való szerepe miatt vele együtt tüntettek ki, a háború végén Costa Rica Jugoszláviába és Vatikánba akkreditált nagykövete lett. Új beosztásában már javában dolgozott a Tito elleni attentát előkészítésén. Közben persze szorgalmasan küldözgette a vatikáni híreket.

Moszkvában tökéletesen tisztában voltak a leMBERGI görögkatolikus egyház és Bandera gerillái közötti kapcsolattal. De tudomásuk volt Romzsa Tódor munkácsi görögkatolikus püspök hajlíthatatlanságáról, sőt Turjanica népszerűségéről is. Hruscsov számára ezek a tények kellemetlenek lehettek, ezért is kérte a kárpátaljai püspök likvidálásához és egyháza felszámolásához az engedélyt. Sztálinhoz írott levelében a kárpátaljai helyzetet összemosta a

lemergi állapotokkal, és itt is a banderistákkal való kapcsolatra hivatkozott. A Vatikánból érkezett jelentésekből, ha részlegesen is, de Turjanica is kapott.

Itt volt szerepe a szép Szabó Irmának, aki korábban Putrás, Alsóhídegpatak ortodox parókusának a felesége volt. Romzsa Tódor Rómában a Russikumban tanult, ahol kifejezetten pravoszláv környezetben lévő tevékenységre is felkészítették. Hazatérte után, mint a máramarosi hegyi falvak adminisztrátora, kereste a kapcsolatokat a helyi egyháziakkal. Putrás Jugoszláviában végezte tanulmányait, ami külön érdekesség volt a Rómából érkezett fiatal parókus számára. Nem csoda, hogy többször vendégeskedett náluk, így az asszonnyal, sőt annak barátnőivel is jó barátságba került.

A háború végén idekeveredő Turjanica szerelmes lett a szép papnéba, és el is érte célját. Putrás parókus valahol Csehszlovákiában kapott további szolgálatra lehetőséget, Turjanica, a Kárpátontúli terület első titkára és Szabó Irma pedig kimondták a boldogító igent az ungvári tanácselnök előtt.

Szabó Irma persze továbbra is tartotta a kapcsolatot barátnőivel, így Veres Margittal, akinek a nővére, mint uniátus apáca, a püspök környezetéhez tartozott. Szudoplatov Hruscsovval ellentétben nem tulajdonított ennek jelentőséget. Pedig még a gyanú is elég lett volna, hogy valaki gyorsan a Gulágra kerüljön, mint például Molotov felesége. Persze könnyen lehet, hogy ebben benne volt a végtelenül dörzsölt tábornok Hruscsovval szembeni utálata, hiszen jól tudta, hogy az első titkárt igencsak idegesítik Grigulevics Vatikánból küldött jelentései, amik Turjanica népszerűségéről is szólnak.

Közben a kórus is felállt a színpadon, előttük helyezkedett el két sorban a zenekar. Hirtelen csend támadt, és a jobb oldali díszpáholyban megjelent Nyikita Szergejevics Hruscsov, az Ukrán SZSZK első titkára, felesége társaságában. A nézőtéren hatalmas taps fogadta, amit széles mosollyal, barátságosan integetve viszonzott.

A páholyban udvarias kézfogással köszöntötte a tábornokot és feleségét. Nyina ugyanúgy tett, igaz ő barátságosan mosolygott hozzá.

Már útban az operába is igyekezett férjét csitíttatni:

– Ne feledd, Berija első emberéről van szó, Sztálin állandóan dicséri, akármit is hozhat a jövő.

Nyina sötétszürke, földig érő bársony ruhát viselt, egészen enyhe kivágással, középen egy színes brossal összetűzve.

Mindkét asszony igen képzett, művelt volt. Öt nyelven beszéltek, élénken érdeklődtek az irodalom és a művészetek iránt, és hasonlítottak egymásra abban is, hogy bár mindketten régen együtt éltek férjükkel, házasságukat

csak sokkal később legalizálták. Míg Nyina élénk mosolyú, kedves, barátságos természet, addig a nála öt évvel fiatalabb Emma rideg, fensőséges viselkedésű és távolságtartó volt.

Hruscsov és a két asszony a páholy korlátjánál ültek, Szudoplatov mögöttük, kicsit hátra húzódva foglalt helyet. Lentről, a nézőtérről ő már nem volt látható, persze nem is kereste a nyilvánosságot. A konferanszié köszöntötte a szeretett Hruscsov elvtársat, az ünnepet, felsorolt még jónéhány prominens személyt, és bejelentette az Alekszandrov együttes műsorát.

Borisz Alekszandrov ezredesi ruhában, de sapka nélkül, rugalmas léptekkel jött a színpadra. Elegánsan meghajolt, megfordult, az első sorban ülő balalajkástól átvette karmesteri pálcáját, és elkezdődött a műsor a fiatal katonák dalával.

Hruscsov kicsit hátranézett, és szinte suttogva odaszólt a tábornoknak:

– Örülök, hogy itt vannak, altábornagy elvtárs. Na, meséljen, hogy tudták így elbaszni ennek a szerencsétlen unitus püspöknek az ügyét?

– Ezt talán ott, a szemben lévő páholyban kéne megkérdezni, főtítkár elvtárs. Vagy elfelejtettek erről önnek beszámolni?

– Ezt hogy gondolja?

A szemben lévő páholyban Szavcsenko, ukrainai államvédelmi miniszter ült néhány bizalmi embere társaságában. Figyelmük nem a színpadra, hanem az átellenben lévő páholyra irányult.

– Igen egyszerű. Az ön szeretett minisztere rábízta öt szerencsétlen rendőrré az egész ügyet, akik a lovaskocsival hazafelé hajtó püspököt és néhány fős kíséretét egy néptelen úton képtelenek voltak likvidálni. A teherautóval nem tudták legázolni, utána hagyták őket szanaszét futni, és az első arra közeledő autó hangjára elszaladtak.

– Hagyja, ezt én is tudom.

– Hogy lehet, hogy nem kaptak kellő kiképzést, miért nem volt velük egy tiszt? Hogyan hagyhatták kórházba szállítani az embereket? És ráadásul az a semmirekellő őrmester még tízezer rubelt is kapott.

– Végül is a maga felelőssége, maga volt megbízva az ügyintézésel.

– Nem gondoltam volna, hogy egy belbiztonsági miniszter ennyire félvállról veszi az ügyet, és kocsmai verekedésre is alkalmatlanokat küld ki.

– Most ne a miniszterről beszéljen!

– Amint tudomásomra jutott, mi történt, a helyszínre siettem. Beszerveztem a kórház igazgatóját, odaküldtem egy megfelelő ügynököt, aki ápolónőként beadta a mérget a püspöknek. Az igazgató jelentett, a boncolást

elvégezték, a temetés viszont túl sok embert vonzott. Így már nehéz egyszerű rablótámadásként feltüntetni, főként a hátrahagyott Studebaker miatt.

Hruscsov figyelmesen hallgatta a tábornoikat, de a feje egyre vörösebb lett, egyszer csak dühösen közbevágott:

– Megszilárdítottuk a szovjet népek barátságát, kötelesek vagyunk könyörtelenül küzdeni a kommunizmus összes ellensége, de elsősorban az ukrán-német nacionalisták ellen, akik uraik, a német fasiszták megsemmisítése után az angol-amerikai imperialisták, a demokrácia és az egész haladó emberiség leggonoszabb ellenségeinek szolgálatába mentek át! Az ukrán nép megsemmisítette az ukrán nacionalisták jelentékeny csoportját, és teljesen kiirtja maradványait. Akkor mi itt néhány fanatikus papocskával szerencsétlenkedünk! Nekem jelentést kell írnom Moszkvába az utolsó banderista erők felszámolásáról.

– Nézze, van egy tervem.

– Várjon!

A színpadon megjelentek a táncosok, akik az első titkár teljes figyelmét lekötötték. Mikor a vidáman ugráló tangóharmonikást nyolc katona a lábaival emelte magasra, önfeledten tapsolni kezdett. Persze a közönség követte.

– Na, mi a terve?

– Erősíteni kell a pravoszláv vonalat. Ki kell hangsúlyozni, hogy a magyar megszállók alatt elnyomták, elüldözték őket. Fel kell függeszteni – legalábbis a megyében – az ateista plakátkampányt.

– Tavaly a pátriárka Nesztort küldte Munkácsra, azóta hetvenhárom templom áttért.

– Ezt kell folytatni, az önkéntes visszatérést, és mindenhol megünnepelni. Az intézményeket be kell zárni, vagy átadni az ortodoxoknak. Görögkatolikus egyházat pedig nem lehet regisztrálni.

– Ezeknek az unitusoknak Róma a főnöke, ezzel nem lehet mit kezdeni. A Vatikán ügynökei hazaárulók. Az unitus egyház fája által termett gyümölcs népellenes, szovjetellenes méreggel van teli. Az egyház híveinek ideje meggondolni, vajon nem túlságosan cinikusan és szánalom nélkül élnek-e vissza az unitus egyház vezetői vallásos meggyőződésükkel, idegen politikai célok érdekében.

– A püspök halott, nincs vezető. Meg kell alakítani lvovi mintára a kezdeményező csoportokat. Az adminisztrációban már amúgy is többen nekünk dolgoznak.

– Gyorsítsák fel a dolgokat!

– Nincs akadálya. Azt a papot, aki a kezdeményező csoport hatására nem tér át, letartóztatjuk, elítéljük, huszonöt év kényszermunka és kész.

– Le kell rántani a leplet a szovjet nép ellenségeiről!

– Ez már csak szervezési kérdés. Ruszin nép nincs. Itt mindenki ukrán. Az iskolában csak ukránul vagy oroszul tanulnak.

– Az Unitus Egyház likvidálásával kapcsolatos nagy munka lefolytatása után a nyugati és Kárpátontúli megyékben lépéseket fogantatosítunk a tömegpolitikai munka megerősítése és a tudományos-felvilágosító propaganda vonatkozásában azzal, hogy kiragadjuk a lakosságot és különösen az ifjúságot a vallás befolyása alól.

Az első titkár elégedetten mosolygott, visszafordult, és lelkesen figyelte az előadást.

Szudoplatov gondterhelten lépett ki az operaház kapuján. Nyugodt léptekkel ment le a lépcsőn, Emma szorosan a nyomában, de nem karolt belé. A lépcső alján megállt, elővett egy Caporalt, még Párizsból maradt, rágyújtott, és lassan eregette a füstöt. Emmára nézett, majd lassan sétálni kezdtek a park felé.

– Holnap Ungvárra utazom, ezek semmire nem képesek. Néhány nap kell, és eligazítom a társaságot, de biztos, ami biztos, Lvovból viszek néhány kipróbált embert. Igaz, banderistákkal ott már nem kell számolni, de legalább a papokhoz értenek. Ez a felfuvalkodott puffancs teljesen hülye, Szavcsenko meg tehetségtelen.

– Vigyázz, kérlek! Hruscsov nagyon jól fekszik a Gazdánál, ő a kedvenc bohóca, bármilyen állapotban képes táncolni a kívánságára. Neked pedig nem bocsátja meg, hogy '45-ben keresztülhúztad a számításait. Bármit is teszel, úgyis a saját tettének állítja be.

– Persze, tehettek bármit, az az ő dicsősége lesz, már előre tudom a jelentésének szövegét. Viszont, ha nem oldom meg a helyzetet, csak egyszerűen rábírom ezeket, az engem terhelne. Berija ugyan kiáll mellettem, de Hruscsovtól ő is tart, legalábbis nem akar vele bajszot akasztani.

– Berija is csak addig áll ki melletted, amíg nem veszélyezteted. Neked pedig most nagyon megy fel az ázsiód. Sztálin számára most a legfontosabb, hogy mi történik Los Alamosban.

– Igen, ezért is gyorsan megoldom ezt az ügyet. Pár tucat fanatikus papocska igazán nem akadály. Ortodoxok lesznek, vagy mennek a lágerbe, híveik meg úgyis mennek a pásztor után.

– Légy óvatos! Hruscsov éberren figyel, és jó a kapcsolata Moszkvával.

– Szép is lenne, ha belelátna az NKVD szövevényeibe, és bármit is tesz, Abukamov miniszter tájékoztat. Így aztán én is török egy kis borsot az orra alá. Az ottani első titkár nejét például kihagyjuk, nem biztos, hogy Turjanica megúszná, mint Molotov, akinek csak a feleségét küldték a táborba. Jó ott ellenpontnak ez a népszerű figura. Hruscsov pedig örjönghet.

A tábornok még egyet szippantott cigarettájából, hanyagul elpöckölte, és intett a kocsiban ülő sofőrnek. Megfogta Emma kezét, szerelmesen nézett a szemébe, és röviden csak ennyit mondott:

– Az ungvári unitusok sorsa ezzel lezárult.

Kijev felett pedig megnyíltak a sötét felhők, és lassan szállingózni kezdett a hó.

ÁMORTH ANGELIKA

HIBA

Kétezer-öt január harmadikán követtem el életem legnagyobb baklövését – fiút szültem erre a világra. Persze, akkor még fogalmam sem volt, mekkora hiba ez, és arról sem, természetesen, hogy miért. Egy fiúgyermeknek általában mindenki örül, főleg, ha elsőszülött, és ráadásul egy konzervatív értékrendű állam népességét gyarapítjuk vele. Így hát, azon a szélcsendes, de cserébe fogvacogtató téli hajnalon én is örültem. A karácsonyt már otthon ünnepeltük, hármasban. Anyósom hozott kutyját, amiből én nem ettem – a méz miatt nem merem, azt mondta Marina Petrivna, tartani kell a szoptatós étrendet, nehogy fájjon a kis hasa az ő drága, egyszem unokájának –, pedig, édes Istenem, de szeretem! Visszanyeltem a nyálam, főtt krumplival teli gyomorral és hálával túlcsondult szívvel énekeltem a Scsedrikot. Gyermekek születik nekünk, fiú adatik nekünk, ízlelgettem a Szenteste édes szavait. És hosszú, hosszú éveken keresztül boldogsággal töltött el a gondolat és a tudat, hogy van egy csodálatos, mosolygós, mindig kíváncsi, néha talán túlbuzgó kicsi, majd persze később nagy fiam. Persze, néha bosszankodtam is, nem tagadom. Például, amikor harmadszor esett le a diófáról, hiába téptem a szám, hogy ne másszon rá. Vagy, amikor mosás előtt elfelejtettem kiszedni a maréknyi kavicsot, botocskát, makkot és csigaházat a kabátja zsebéből, és tönkre tettem vele a mosógép szűrőrendszerét. De összességében szerettem fiús anya lenni, el sem tudtam volna képzelni, milyen lenne nélküle az élet.

És így ment ez egészen kétezer-huszonkettő február huszonegyedikéig. Azon a hajnalon, amelyen az időjárás épp olyan száraz és hűvös volt, mint a születésének pillanatában, az első rakétabecsapódásnál értettem meg, hogy mekkora hibát követtem el. Vagyis, akkor csak sejteni véltem. Alig egy hónapja, hogy betöltötte a tizenhetet. Gondoltam, én naiv pudingszívú, én bolond, vak, és minden jó tanácsra süket, hogy még van időnk, hátha véget ér ez a borzalom pár hét vagy hónap alatt, de legkésőbb kétezer-huszonhárom január harmadikáig.

Eltelt egy hét, egy hónap, majd a többi hónap is, és nem lett semmi jobb. Egyre csak rosszabb. És eljött a január harmadika is. Karácsonykor ismét kutyját ettünk, Scsedrikot énekelünk, és grúz vörösborral öblítettük le az

ünnepi dallamokat. A színe olyan sötét volt, mint az alvadt véré. És hiába volt édes, megkeseredett a szánkban az aggodalomtól.

Néhány hét, és jöttek a terepmintás államszolgák. Reggel volt, még a nap sem kelt fel teljesen. Iszapszínű ruhájuk egybeolvadt bőrük színével. Az arcvonásukra már nem emlékszem, csak egyikük kezének érdes tapintására. Ez a kéz nyújtotta át a behívót.

Talán ha nem akkor, azon a cseresznyefaillatos napon fogan, vagy legalább néhány nappal, órával korábban-később, bármikor, akkor lány lett volna. Ha más lett volna a légnyomás, a hőmérséklet, a dőlésszög, a pH-érték, a csillagok állása, bármi, talán lány lett volna.

A tizenkilencedik születésnapját már nem ünnepelhettük meg.

Gyermek született nekünk, fiú adatott nekünk. S bár hősként temettük el, fojtó tömjénfüsttel, tisztelgéssel, térdhajtással és szélszaggatta nemzetizászló lobogással, nem lett a békesség fejedelme. Csak egy hús-vér túpárna egy szárazföldi akna szilánkjai számára.

A GUMIKESZTYŰ

– Bejössz velem, vagy megvársz az autóban?

A férfi rövid gondolkodás után némán biccentett fejével, és elindult a nő után. Nem mintha annyira szeretett volna menni, de gondolta, hátha hamarabb végeznek így. Hétkor kezdődik a meccs – érvelt magában –, és ha nem sűrgeti meg az eseményeket, még lemarad az első féldőről.

Amint megnyílt előttük a drogéria fotocellás ajtaja, a nő tenyerébe gyűrte és az orrához emelte pulóverujjának végét, ezzel próbálta tompítani az erős mosószerillatot.

– Hozzak valamit? – kérdezte a férfi.

Gondolkodott. Mi az, amit rá lehet bízni a listáról? A sampont semmiképp sem, azt már megtanulta egy életre. Nem szeretne megint hetekig kettő az egyben bővlival hajat mosni, és közben azt hallgatni, milyen remek, költséghatékony vásárlás volt.

– WC-papírt – mondta végül. – De három rétegűt vegyél! – kiáltott már a sor végén lévő férfi után.

A nő elindult a tisztítószeres irányába, amelyek az üzlet végén, az utolsó előtti sorban voltak. Levett a polcról egy hideg zsiróldót. Nem a drága, agyonreklámozottat, hanem a sajátmárkást. Vajon gumikesztyű van otthon? – merengett, miközben valaki megérintette a vállát.

– Megvan a WC-papír. Kell még valami?

– Keresz gumikesztyűt! Azt a vastagabbat, tudod, a sárgát, ha van – osztotta ki a soron következő feladatot.

A férfi morogva indult a keresésére. Honnan tudná, mégis honnan, melyik a vastagabb? Nem az ő dolga az ilyesmi, azt sem tudja, hogy hol szoktak ezek lenni, vagy, hogy otthon hol tartják...

A nő közben a hajápolási szerek irányába indult. Vagyis indult volna, mert úgy tudta, jobbra lesznek, két sorral előrébb. De tévedett. Biztos átrendezés volt – állapította meg magában. Akarata ellenére a gyermekápolási részleg kellős közepén találta magát. Szíve a garatjában dobogott, úgy érezte, szinte öklendeznie kell az erőszakos lüktetéstől. „Gyengéden tisztít és védelmet nyújt”, „védőréteget képez, nemcsak ápol, hanem hidratál”, „bio körömvirág kivonattal és mandulaolajjal...” Forgott vele az egész drogéria, maga sem tudta, miért kezdte el olvasgatni a körülötte lévő termékek leírását. Nem is ő olvasta már, maguk ordították felé vádlóan, kék szemű csecsemők és göndör angyalfürtös totyogók képe mögé bújva, és nem tudta, hogyan szabaduljon. A fehér járólapon mintha sűrű futóhomokká változott volna alatta.

Ismét a férfi vállon koppintása zökkentette ki.

– Megvagy?

– Még szempont nem vettem – válaszolta némi gondolkodás után, és visszatért a valóságba.

– Akkor mire vársz? Ne húzd az időt, tudod, hogy mindjárt kezdődik a meccs.

Talán határozottabban ki kellett volna állnia a saját vágyai mellett. Vagy talán meg kellett volna próbálni egyedül? Nem, nem! – hessegette el a gondolatot. Egy gyereknek apára is szüksége van. Amúgy sem birkózott volna meg a felelősséggel egymaga.

Töredezett hajra. Mandulaolajjal. Talán egyéb töredezettségre is jó lesz – gondolta, és a bevásárlókosárba hajította egykedvűen.

– Kesztyűt vettél? – kérdezte a pénztárhoz közeledve.

– Igen. De csak ilyen kék volt.

Mint az orvosokon – mondhatta volna. A kék kesztyű meg a piros vér. A kék száj meg a piros szem. De nem volt kinek mondani. Mert neki ezek csak a Barcelona színei a mezen.

EGY VÉRBŐL VALÓK

Négy év és negyvenhat nap telt el azóta, hogy utoljára láttalak. Most ismét itt vagyok, a szülővárosunkban. Te is itt vagy, itt is voltál mindig, csak én mentem világgá. Meglátogatlak hát, bár nem hívtál, de így illik, a vér kötelez. Kikeresem a telefonszámod, vagyis kikeresném, de az új telefonomban már nem találok az elmentettek között. Szerencsére, vagy nem, de K-nak megvan, elkérem. Kicseng, nem veszed. Várom, hátha visszahívsz. Nem teszed. Újra próbálkozom, sikerül. Kellemetlenül feszengsz, látom, hogy zavar, hogy nem tudtál kibújni a találkozás alól, hogy nem jutott eszedbe időben elég jó kifogás.

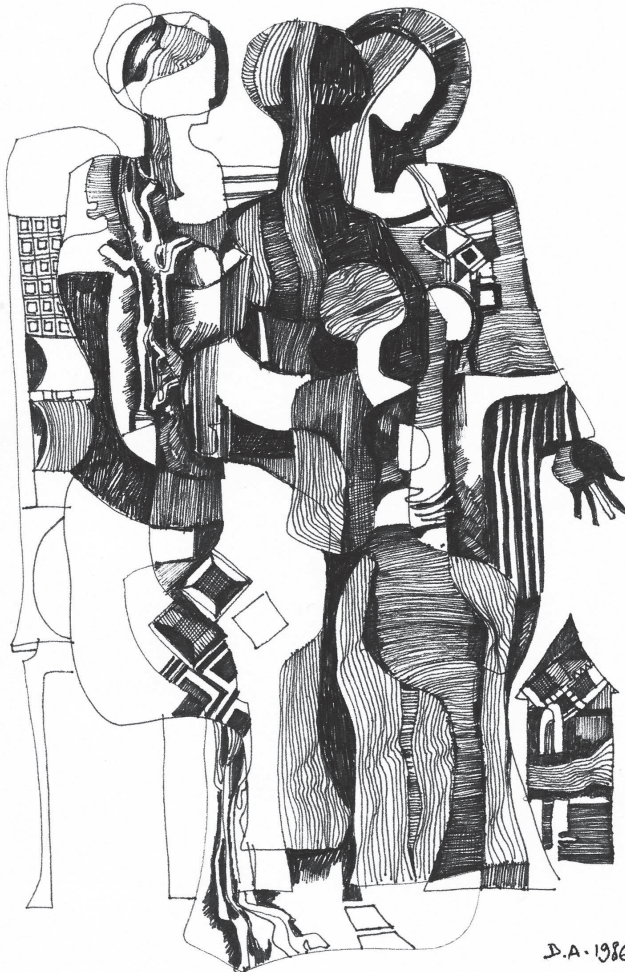
Taxival érkezem. Az utca sáros a tegnapi eső miatt. A házad előtt belélepek egy nagy pocsolyába. Rossz ómen, gondolom. De mindegy, most már itt vagyok, essünk túl rajta. Kávével kínálsz, én elfogadom. Mindig elfogadom. Kint ülünk a teraszodon, a késő tavaszi nap fájoan süti a fekete pólóval borított vállamat. Odébb húzódom, a szőlőlugas árnyékába. Látod, hogy rossz itt, de nem hívsz be. Én sem akarok bemenni igazán. A cipőm is sáros, és kint kellemes orgonaillat van. Hosszasan kevergetem a feketét, a kiskanál hangosan koppan a mákvirágmintás csésze falán. Nem bánom, hadd kocogjon, addig sem kell hallgatni a csendet.

Elnézegetem őszülő hajszálaid sokaságát. Nem változtál a négy év alatt valami sokat. Külsőre legalábbis. A tekinteted viszont más lett. Hideg, kimerült, és számomra teljesen idegen. Megtaposott az élet, nem kímélt. Minden ember a maga szerencséjének a kovácsa, mondogattad régen. Úgy tűnik, a te kezdedben nem áll valami jól az a kalapács.

És, hogy vannak a gyerekek, töröd meg végre a némaságot. Jól, kösz, született azóta még egy, mióta utoljára beszéltünk, de hisz láttad, nyomtál rá egy lájkot a fészbukon, amúgy most ment bölcsibe. Ezt persze nem mondom, nem illik. Nem akarok fölöslegesen konfliktusba keveredni, semmi értelme. A tieid is hogy megnőttek már, szeptembertől kezdődik a suli. Mesélni kezdem, az enyémmek hogy megy, hogy második lett a szavalóversenyen. De látom rajtad, hogy nem érdekel. A mondat közepén szakítom meg a sztorit, de neked fel sem tűnik. Talán tényleg unalmas.

Ugatni kezd a kutya. Nahát, ez még él? Hány éves már, tizenhárom, tizennégy? Eszünkbe jut róla a régi Foxink. Emlékszel, mennyit nyúztam szerencsétlent? Ráadtam a babáim sapkáját, felültettem a hintára, fagyival ettettem. Mondjuk azt pont nem bánta. De amúgy nem csoda, hogy meg-

szökött tőlünk szegény. Nevetünk, jólesik a nosztalgia. Ez az egyetlen, ami összeköt bennünket. A múlt. Mert jelenje már rég nincs a kapcsolatunknak. Jövője is aligha lesz. Csak a múlt marad nekünk. A gyermekkori Tisza-partra járások. Csikizések és cukkolások, kergetőzések és gyerekes viták. Az első kertyő, amivel te kínáltál meg. Csak a múlt maradt. Na meg az, hogy egy vérből valók vagyunk. De most már tudjuk, hogy ez nem jelent semmit.

NÉMETH PÉTER

HÉTKÖZNAPI GULAG

meztelen reszketés.

*az emberiség csak áll a zuhany alatt, vacogó szívére
ráhülnek a cseppek.*

dermedten hull a lefolyóba minden jövő idejű igealak.

csak a salak meg a jelen maradt

a szavak – összezavart hadak – üszkösen hullanak alá.

*a vére még álmodna, de minden szuroksötét, szilánkos szélvédő lett
a tegnapi tiszta lét.*

az ujjbegy öklendezve, pániktól tétován a lágyhúsú mellre tapint.

a csomó ott van megint.

szögesdrótkerítés én és én között.

vérzik az ujjlenyomat.

a zuhany alatt – az ember, ime:

sejtek közt burjánzó holdfogyatkozás.

ziháló csomóvá zsugorodó remény: kihullunk? vagy mégsem?

meztelen reszketés

a Kristályóriás tenyerén.

HA MERÜLÜNK

önmagunk lenni nem merünk,

köröttünk háborgó tengerünk.

úszni nem lehet, nem tudunk,

szétázott mában tegnapunk.

*torz tempók helyben szüntelen,
hirtelen dönt a Végtelen.
a Bárányra nem nézünk, süllyedünk, fulladunk,
sorsunkban fogant holnapunk*

*a víz alatt, mélyben, de tudjad,
ott van mindig az ÉGIFÉNY
a nagy vizek felszínén.*

HÁBORÚ ÁRVÁI

*Suhognak füvek és kardlapok
Vet a víz fekete vas-habot*

*Hibátlan mennybolton vörös ököl
Hívatlan támad és tündököl*

*Városok tornyait tördeli
Testvére szőlejét elveri*

*Indul a vasszekér hörögve
Taposó lánc dörögve*

*Angyalok fogadnak
örökbe*

KULIN ÁGNES

MIT HALLOK?

Kattog a konvektor, mellette két falióra ketyeg különböző ütemben, az egyik már régóta rosszul jár, nem segít rajta az elemcsere. Mindig megáll és újraindul, egy szubjektív időt mutat, nem tudom kinek vagy minek az idejét. Hagyom, hadd ketyegjen, néha ránézek és szemöldököt húzok a napszakhoz nem illő mutatókon, vagy elmosolyodom a mutató véletlen megfelelő állásán, de legtöbb esetben csak engedem, hogy járjon, és csak a fülemmel veszek róla tudomást.

Hallom a nyeléseimet, az utcám zaját a behúzott függönyök mögött. Reggel 5.30-kor éled fel az utca, előtte mintha nem is létezne, este pedig 23.00 után tűnik el ismét, ezután csak pár mentőautó fénye járja körbe a szobát a szomszédos klinika felé tartva, mintha furcsa idegen lények pásztázó fényei térképeznék fel a helyiségeket valami után kutatva. Pattognak a bútorok lassú ritmusban, bekapcsoltam a fűtést, és száradnak az emelkedő szobahőmérsékletben. Néha szortyogok egyet, néha furcsa helyen roppan valami, ilyenkor megállok, és próbálom lokalizálni a ritmus-idegen hang eredetét. Egy másik szobában, zárt ajtók mögött monotonon zúg a mosógép, hallom az orromon átszűrődő levegőt. Keaton Henson elkezd énekelni Forts (Erődök) albumán. Hallom a pityergő billentyűket. Szürcsölés és két nagy korty a pont jó hőmérsékletű mentateából. Hátradőlök és a régi karosszék megreccsen. Kikapcsoltam a hangjelzéseket, de így is tudom, hallom, amikor véget ér a légiriadó. A szomszéd kutyája majd' megőrül a riadók hangjától, pedig ezt a kapu előtt álló láthatatlan idegent nem tudja a nyakörvén csüngve elijeszteni. Már hozzászokhattál volna – mondom neki csendben, az ablakon kinézve. A függönybehúzás inger- és szenzormegvonas, ezt nemrég hallottam, már nappal sem húzom ki a függönnyt. Amikor itthon vagyok, a ház lecsukja szemeit és álmodik.

NAPSZÁMOS

Minden ébredés más, a másság ott rejtőzik az alvás hosszában, a napszakban, függ a pizsamától vagy annak hiányától; a takaró hosszától, a párna puhaságától, az aznapi hírektől és sok minden mástól. Végtelen lehet a behatók sora az elalvás és ébredés közti időszak minőségére, tartalmára és hosszára nézve.

Egy elhúzott ébredés részeként, még az ágyban fekszem, és bár még álomvilágban járok, már hallom az otthonról ismerős, napindító hangokat. Milyen jó élmény is egy ilyen átmeneti időszak az álom és ébrenlét között, és milyen rövid, illékony. Évente mennyi kevés hasonló akad a minimum 365 alkalomból, a délutáni szundikat, az utazások és az unalmas filmek alatti mikroalvásokat nem számítva. Miért vannak ilyen szűkösen kimérve ezek az emlékezetes pillanatok? Csak azért, mert ami ritka, azt tekintjük értékesnek?

Váróteremben álló távoli utazó, aki nem tudja, hogy megérkezett-e, és ez az ő megállója, vagy inkább menjen még egy megállót, esetleg egy másik expressz álomra pattanjon át, hogy közelebb érjen céljához, és felébredve kilépjen a váróteremből.

Menekülve a napi teendőktől, a kijáratnak hátat fordítva az álmok peronjai felé veszem az irányt, egy piramis tetején ülve figyelem tovább a napfelkeltét. Látom, ahogy a fák lombjai mögül előbújik és közelít felém. A nap fénye a piramisom lábáig ér, és elkezd felemelkedését a lépcsőfokokon. Isten vagyok az ókori Közép-Amerikában, aki figyel és várja az éppen ébredező alattvalóit. Álomba merülő szememmel mindent látok magam előtt: az őserdőt, a kígyózó folyót és a népemet, hallom az őserdő rejtelmes hangjait is. Jólesik itt istennek lennem. A reggeli adományokra várva leginkább valami finomságra vágyom. A régebbi romladozó felajánlások is arra várnak, hogy valaki eltakarítsa őket. Az álombeli istennők is éhesek, és bár még sosem ettem papayát, álomban ez a kedvencem, és remélem, hogy az asznapi felajánlások és adományok között akad egy-két lédús darab.

A szemhéjam túloldalán egyre erősebb a fény, erősödik a belső kényszer is, hogy kinyissam a szemem. Amikor elindulnak piramisom lábához első imádóim, a sötétítőfüggönyön egyre hangosabban kopogtat és üzen egy másik nap, hogy ő már itt van, megérkezett ebbe a másik királyságba, és szeretne találkozni velem. A szaruhártyámon, a szemhéjamon és a függönyökön keresztül is érzékelem fényének várakozást nem tűrő melegét.

Kinyitom a szemem, magam mögött hagyva a piramist nem látok változást, minden az ismerős helyen vár. Az asztalom, a polcok, és a rájuk költözött, kilakoltatásra váró porccák is a megszokott helyükön vannak. A paplanon is minden pötty a megszokott helyén van, a laptopom és telefonom is a töltőjéről figyel, várják, hogy minél hamarabb sötét tükreikbe bámuljak, és megtöltsem őket fénylő képekkel a munka, szórakozás és kapcsolattartás okán.

Itt minden és mindenki rám vár, ennek az országnak uralkodója és alattvalója is vagyok egyben. Nem olyan óriási és lenyűgöző birodalom ez, mint az

álombeli buja dzsungelvilág. Itt nekem kell rendet tennem. Ide nem jutnak el az őserdei hódolok, hogy segítsenek az érdesen szagló szemetes kivitelében, a levetett ruhák, az összegyűrt ágytakarók, mosatlan edények és megválaszolatlan levelek közötti rendrakásban. Mit is kezdene az e-mailekkel a dzsungelbéli vadászatra termett ember? Tőlem várják a seprűvel, portörölővel, mosógéppel, a feladatoknak szentelt időmmel és figyelmemmel érkező megváltást. Az ágyban fekvé kinyújtom a kezem és kihúdom a függönyt. Átlép a pillantásom a csipkefüggönyön és a párkányon hagyott olvasatlan könyveken, kinyitja az ablakot, majd áthatol a szűnyoghálón és a rácsokon. A vadrózsabokor ágai között is gyorsan átsuhan, a nyárfák ágai és a villanydrótok egymást keresztező rácsai sem okoznak akadályt, majd megérkezve megáll tekintetem a Nap előtt, ami csupaszon sugároz a tiszta égbolton, felhők sem szűrik meg a fényét. Pár pillanatig farkasszemet nézünk egymással.

– Jó reggelt, Nap, nem hoztam neked semmit, miért jöttél, mit keresel nálam? Terveztünk valamit közösen, amiről megfeledkeztem volna?

A Nap rendületlenül vakít, üzeni, hogy indulj el, és bár tudom, hogy igaza van, legszívesebben behúznám a függönyt, és újra a piramisomra ülnék vissza, amit már talán sosem lelek meg az álmvilágok kusza átjárói között. Pedig milyen jó lenne istennőnek lenni csak további öt percre, hogy végre beleharaphassak abba a lédusnak ígérkező papayába!

Fel kell állnom és rendet kell tennem!

Vannak nagyobb rendetlenségek is, mint a lakást bepiszkító mosatlan edények és túltömött szemetesek. Olyan felfordulások, amelyek nem csak egy háztartásban élőt érintenek. Minél nagyobb a ház és minél többen lakják, annál nagyobb lehet a rendetlenség. Most mintha minden ház megtelt volna szeméttel, ömlik ki a mocsok az udvarokra és utcákra, amit mindenki széthord. Beleivódik a ruhákba és hajszálakba a bűz, ráragad a talpakra és a körmök alá bújik. Olyan rendetlenség ez, amit már nem lehet egy tavaszi nagytakarítással elintézni. Még ki tudja, meddig gyűlik a szemét, pedig milyen jó lenne végre egy nagy rendrakás zajára ébredni!

BÓDI PÉTER

FEJSZE

Nagyapám a terasz sarkában ül, egyik kezében cigivel, a másikban Borso-dival. A kertet nézi, és azt is tudom, min gondolkodik, mert ma már vagy háromszor panaszkodott miatta: lassan le kéne szedni a szőlőt, viszont egyre kevésbé bírja, egyre jobban fáj a csípője, egyre többször kell leülnie, nem is beszélve arról a *kurva* melegről, mondja mindig, jól megnyomva a *kurva* szót. Máskülönbem nem szokott káromkodni; csakis akkor, ha kerti munkáról van szó. Most viszont hallgat, üveges tekintettel bámul előre, még a cigarettájába is csak ritkán szív bele. Amikor a nagyszüleimnél vagyok, mindig eszembe jut, hogy itt sokkal erősebben hallani a madárcsicsergést, mint a városban, és a rádió is hangosan szól, épp a déli híreket olvassák a Kossuthon. Én nagyapám mögött ülök, a kisasztalnál, elöttem házi meggyoszorp – olyan íze van, mint a befőtt levének – és egy könyv: *A két Lottie*. Kötelező olvasmány.

– Nagyapa, hátra megyek játszani egy kicsit, jó?

Válasz helyett csak hümmög egyet. Felállok, lehúzom a szörp maradékát, és közben nagymama kiszól a konyhából:

– Nagyon ne csámborogj el, mindjárt kész vagyok!

Ebben a pillanatban megérzem a szokásos vasárnapi húsleves illatát. Miközben visszaszólok, megragadom a bejárati ajtó melletti baltát, és azzal indulok meg a terasz lépcsőjének. Nagyapám ekkor odaszól:

– Hozod ide azt!

– Mit? – kérdezek vissza, mintha nem tudnám, miről beszél.

Nem válaszol, csak szigorúan néz.

– De múltkor is játszottunk a baltával, mikor Kevin itt volt.

– Ez egy fejsze, fiam. A balta rövid nyelű, egykezes szerszám.

Odavonszolom magam nagyapához, mire ő elveszi tőlem a fejszét, majd beteszi a sarokba, én meg elhatározom, hogy egy életre megjegyzem, mi a különbség fejsze és balta között, és alig várom, hogy legközelebb, mikor az unokatestvérem, Kevin is itt lesz, lebaltázza a fejszét.

Miközben ismét elindulok, nagyapa a széke mellé nyúl, és ismerős hangot hallok: a felespohár és a pálinkásüveg koccanását.

A kert hatalmas. Bedobok a tyúkoknak egy kis marék kukoricát, majd végignézem, ahogy egymáson átgázolva, a másik testét a lábaikkal kapirgálva

és a csőrükkel csipkedve küzdenek az élelemért, majd a disznóól mellé érve megérezem a moslék szagát, ami annak ellenére ugyanolyan mindig, hogy az összetétele sosem ugyanaz. A nyúlólak üresek, évek óta, hiába kérem mindig, hogy fogadjanak be újakat. Ráadásul, mikor voltak, akkor is néhányhetente váltakoztak, mintha egyikük sem tudott volna sokáig nagyapáéknál maradni. A kert végében álló csűr kukoricászsákokkal van telepakolva, mellette pedig egy hatalmas farakás áll már évek óta, legalábbis nagyapáék így hívják, hogy farakás, de számunkra egy vár, egy erődítmény, rengeteg fegyverrel ellátva. Szeretek itt játszani, Kevinnel vagy nélküle, mindegy, ráadásul Tom is mindig itt lebzsel, az erődítmény tetején napozik, nyalogatja a mancsát, ahogy most is. Minden falébe belelátni valamit, az egyik kard, a másik gépfegyver, a harmadik pedig balta, vagy inkább fejsze, mert ahogy így elnézem, egészen hosszú a nyele. Apa néha játszik itt velünk, és közösen csinálunk fegyvereket. Szígszalaggal tölténytárat ragasztottunk a gépfegyverre, a kard keresztvasat kapott, a balta nyelére pedig ráerősítettük a baltafejet, miközben apa olyan szavakat magyarázott el nekünk, minthogy a fejsze foka és éle. Megint belezavarodtam. Ez most balta vagy fejsze? Felveszem, nézegetem. Rövidebb a nyele, mint nagyapa fejszéjének, de nem sokkal.

Apa baltának hívta, és ha ez nem balta, hanem fejsze, akkor lehet, hogy ő sem tudja, mi a különbség balta és fejsze között. Alig várom, hogy legközelebb apa is velünk játsszon, és elmondhassam neki, hogy ez bizony egy fejsze, nem balta. Suhintok vele néhányat, és olyan, mintha egy középkori csatában harcolnék. Az akció egyik pillanatról a másikra indult be. Lecsapok valakit, aki épp felmászik a várfalra, majd lebukom, mert a fülem mellett nyilak süvítenek el. Megindul felénk az ellenség, mire én odaordítok a saját íjászaiknak: *felhúz, célra tart, lő!* A nyilak ezrével szórják meg az ellenünk felsorakozott hadsereget.

Ekkor kotorászást hallok, majd valami nyöszörgést, de nem a disznók vagy a csirkék felől, hanem a várfal másik oldaláról. Felálllok, hátrálok egy lépést, és Tomot látom meg, ahogy leugrik a farakás tetejéről, és olyan gyorsan fut a kert másik végébe, mintha valaki véletlenül rálépett volna a farkára. A kotorászás és nyöszörgés egyre hangosabb, és mivel ötletem sincs, mi lehet az, megkerülöm az erődítményt. Béla, a szomszéd rotweiler-keveréke épp ekkor kúszik át a kerítésünk alatt. Egyből félni kezdek. Béla nem az a fajta kutya, akihez oda lehetne menni, hogy megsimogassuk. Sosem láttam még úgy, hogy ne lett volna köztünk kerítés, aminek, ha a közelébe ment bárki más a gazdáján kívül, habzó szájjal kezdte el megugatni és megmorogni,

és apáék is mindig mondják, hogy *kerüljem azt a dögöt, mint a szart*. Bélát ráadásul nemcsak a köztünk lévő kerítés nélkül nem láttam eddig, de a nyakán lévő vastag lánc nélkül sem. Erre most itt áll előttem, beteg tekintettel bámul az arcomba, majd ugat is egyet, és mintha ez az ugatás nem is kívülről jönne, hanem belülről, a dobhártyám beleremeg. A testem egyik pillanatról a másikra hűl ki, majd forrósodik át; rárontok a farakásra, mászom, mászom, miközben Béla már alattam van. Hörgő hangokat hallok, majd ismét éles ugatást, és mintha a sarkamban érezném is a teste által felvert fuvallatot, a kutya ugrál utánam, és közben ugat, egyre hangosabban. Egy pillanatra megkapaszkodom egy nagyobb fadarabban, a tenyerem nedves az izzadságtól, és már fizikailag is érzem a félelmet – minden végtagom remeg, és ordítani szeretnék, hogy segítséget hívjak, de nem tudok, nem tudnék beszélni sem, megnémultam, bármilyen hangot próbálok kiadni, egyszerűen nem megy. Önkéntelenül bömbölni kezdek, a könnytől homályos a látásom, és ettől a hörgést is erősebben hallom. Béla néhány másodpercenként az elülső mancsaival a farakás alá támaszkodik, majd hátrál pár lépést és visszaugrik. Nem értem, hogy lehet ilyen gyors, de az alattam lévő lécek minden egyes fordulattal egyre ingatagabbak, egyre kevésbé tartják meg a súlyom, és egyre jobban kell kapaszkodnom a nagyobb fadarabba. Néhány másodperccel később már nem bírom megtartani magam, lecsúszom, egyenesen Béla elé, aki belenéz a szemembe, majd megindul felém. Most is ugyanazt csinálja, mint korábban: egészen közel jön hozzám, a vicsorgó fogsora alig lehet tíz-húsz centiméterre tőlem, érzem a leheletét, majd hátrál, és visszaugrik, viszont mindig egyre kevésbé hátrál és egyre közelebb kerül hozzám. Rettegek, képtelen vagyok megmozdulni, pontosan tudom, hogy bármit csinállok, azzal csak növelem az esélyét annak, hogy megtámadjon. Nem mintha bármivel is tudnék védekezni. Mire megragadhatnám valamelyik nagyobb fadarabot, addigra ő elkaphatja a kezemet, letépheti az arcomat, vagy egyszerűen csak átharaphatja a törzsemet. Nagyjából akkora az állkapcsa, mint a fejem.

Béla egyszer csak abbahagyja a körözést, és támadóállásba helyezkedik: az elülső lábait berogyasztja, a hátsók ugrásra készen feszülnek, az állkapcsa egyenesen felém meredezik, a tekintete az enyémbe gázol. A hörgés halk, de határozott morgássá változik.

Néhány másodpercig a világ nem áll másból, mint ebből az állkapocsból, szempárból és hörgő hangból, és én közben mintha elkezdeném felfogni, hogy valószínűleg meg fogok halni.

Ebben a pillanatban érzem, hogy a nadrágom nedves lesz: épp bevizelek.

Egy koppanó hangot hallok, és közben látom, hogy Béla feje megsüllyed, az állkapcsa beleütközik a talajba. A morgásból nyöszörgés lesz, majd a kutya jobb szemgolyóját vér lepi el. Csak akkor látom meg a fejszét, mikor az ismét Béla koponyája felé száguld. Egy adag vér fröccsen az arcomra, érzem a melegét és nehéz szagát. Bélát ugyanott éri találat, mint előbb, mire, mintha szimplán kikapcsolták volna: a szeme üveges, a korábban feszült izmok mind elernyednek a végtagjaiban.

Megdöglött.

Ahogy nagymama kihúzza Béla fejéből a fejsze élet, újabb adag vér fröccsen utána – egy kevés a lábamra, de többnyire a före –, és az átvágott koponyában egy pillanatra látom a kutya agyát: egy ökölnyi rózsaszín, erezett masszát, közepén hosszú nyílással. Mintha nem lenne biztos a dolgában, nagymama sürgetni kezd, felállít, megragadja a karom, áttemel a tetem fölött, majd egyik kezében a fejszével, másikkban a leizzadt tenyeremmel visszaráncigál a házhoz. Nagyapa a terasz lépcsőjén ül, mintha a ruháját porolná le.

– Nem megmondtam, hogy ne igyál, ha itt vannak a gyerekek? – kérdi nagymama, olyan mérgesen, ahogy még sosem hallottam, és ekkor meglátom, hogy nemcsak az én kezem, de az övé is remeg.

Nagyapám válasz helyett megindul hátra, dülöngélve, de a testtartásán látom, hogy ő is legalább annyira megijedt, mint nagymama, majd bemegegy a csűrbe, és egy ásóval jön ki. Erről beugrik, hogy nagyapa egyszer – mikor kérte, hogy vigyem oda neki az ásót, én a lapátot vittem oda – elmagyarázta, mi a különbség az ásó és a lapát között: az ásó feje ék alakú, sokszor akár élezett is, hogy a keményebb felületen is lehessen dolgozni vele.

Nagymama először a fürdőszobába visz, ahol, mint mindig, most is borotvahabszag van. Alapos mosdatást kapok, majd száraz ruhákat. Nem sokkal később már a konyhában ülök egy tányér gőzölgő húsleves mellett, de nem vagyok éhes, pedig nagymama úgy mondja, hogy *egyek csak*, mintha ezzel el tudná mulasztani a zihálásomat, a kezem remegését és a még rólam mindig folyamatosan ömlő hideg veritéket.

Kintről beszűrődik, ahogy nagyapám a csűr mögött néhány másodpercenként újra és újra belemélyeszi az ásó fejét a talajba, majd egyszer csak egy koppanó hangot hallok, és oda sem kell néznem, hogy tudjam: Tom ugrott fel az ablakpárkányra, hogy jelezze, igényt tart a maradékra.

TIKA

Együtt jártunk iskolába, a tízes számúba, most Dayka Gábor Középiskola a neve. Akkoriban csak a tízes számú magyar iskola volt, ahová az Ungváron és a környék falvaiban élő magyar szülők a gyerekeiket írárták be. Egyébként volt sok olyan szülő is, akik inkább orosz vagy ukrán iskolába küldték gyerekeiket azzal a szándékkal, hogy később, úgymond, jobban tudjanak érvényesülni. Szerintem nem érvényesültek jobban. Sőt, azzal, hogy jobban elsajátították a szovjet orosz-ukrán módit, még inkább ki voltak téve az országos népbetegségnek, az alkoholizmusnak. Mellesleg ennek mindenki ki volt téve; nehéz volt állni a sarat és józan embernek maradni. Nem csak az alkoholizmus miatt. Nagy volt a kísértés, és a Sátán lesben állt mindenütt. Ott volt minden sarkon. Számunkra az identitásunk, a hitünk, a magyarságunk elvesztése volt az, aminek a legjobban örült a Sátán. Az, hogy asszimilálódunk, és oroszok vagy ukránok leszünk. Brr!

Szóval, Tikára kisiskolás korom óta emlékszem. Megfordultam náluk, a kis külvárosi szoba-konyhás albérletükben, megismertem az apját, Zoli bácsit, aki futballedző volt, sok, később híressé vált futballistapalántát is nevelt. Tikának volt (van) két idősebb testvére, Zoli, aki jó futballista volt, az élvonalbeli Kijeji Dinamóban is játszott, és amikor hazajött, ő is edző lett, orosz felesége volt, gyerekei, ahogy dukál. Tika nem szerette, mert ahogy mondta, állandóan csak papolt neki, de kenyeret egy falatot sem adott. A másik fiúról pedig csak annyit mondott Tika, hogy elment szerencsét próbálni a Fekete-tengerre, tengerész lett, majd egyszerűen nyoma veszett. Soha nem tudtak meg róla semmit. Amúgy Tikával akkor lettünk igazán jóban, amikor egyszer elvitt egy tornatréningre, merthogy ő tornász akart lenni, de aztán meggondolta magát és a vízi sportokat választotta. 1500 méteres úszásban jeleskedett Ungváron, sőt a megyében ezen a távon sokáig ő volt a legjobb. Aztán vízipólozott is. Én viszont maradtam a szertornánál (mellesleg futballoztam is a grundon), és kilencedikes meg tizedikes koromban megyei bajnok is voltam. Az érettségi után dolgoznom kellett, és nem tudtam rendesen edzésre járni, ezért a tornászkarrierem befuccsolt. Majd két év után, mivel az egyetemi felvételeim nem sikerült, katonának is elvittek. A hős szovjet hadseregbe. Tikának viszont elsőre vagy másodikra sikerült bekerülni az egyetemre, így a katonaságot is megúszta. (Én három évet húztam

le angyalbőrben.) Vagy talán a szeme miatt nem lett katona Tika, már nem igazán tudom. Tény, hogy az egyik szemével nem látott jól. De szemüveget nem viselt. A leningrádi (ma szentpétervári) egyetem BTK-jára került, ahol a finn-ugor nyelveket tanulmányozta. Finnül egyébként jól megtanult. És talán egy kicsit németül is, mert egyszer valahogy említette Thomas Mann Mario und der Zauberer (sic!) című művét mint kiválót, és én egy szótárral szintén elolvastam. Mármint az eredetit.

Iskolai emlék még Tikáról, hogy amikor kamaszok lettünk, úgy 14–16 évesek, mindegyikünknek volt egy nagy szerelme az osztályban. Tikának a nagyon szép Rátkai Marika lett az, akinek sűrű fekete haja volt, copfban hordta, és talán az egyetlen volt az osztályban, vagy talán az egész iskolában, vagy a városban, akinek magyar anyanyelve ellenére oroszul nem volt akcentusa. Úgy beszélt oroszul, mintha Moszkvában született volna. Ezért Jevdokija Márkovná orosz tanárnő kedvence volt, és talán még azt is megbocsátotta neki, hogy a Háború és béke négy kötetét nem olvasta el végig. Nekünk nem bocsátotta meg. Ha például nem tudta, hogy milyen nyakéket viselt Natasa Rosztova, amikor először találkozott Pjotr Bezuhovval, kettést (rossz jegyet) kaptál. Szóval Rátkai Marikáról beszéltem, aki szintén szerette Tikát (állítólag), és szerette, ha úgy csinált neki, mint a kismalac: röfögött.

Aztán leérettségiztünk, és ki-ki elindult a saját útján. Aztán...

Hébe-hóba biztos találkoztunk még, mert Ungváron maradtunk, de ezeknek a találkozásoknak a nyoma nem maradt meg a fejemben. Talán azt az egy születésnapit kivéve, amikor is a Székelyországban nagyon berúgtunk. No meg egy másikat, amikor is egy buli után Tika este, vagy inkább éjszaka elment hajnalig csatangolni, és rám hagyta szép orosz nevet, Galinát. Még az egyetemen házasodtak össze, mármint Tika és Galina, mert nagyon szerelmesek voltak egymásba. Galina mindenképpen az volt. Szóval azon az éjszakán Galina velem maradt, és a fejét a vállamra téve mesélte sírva, zokogva, hogy Tika már nem szereti őt, és füvel-fával megcsalja. Szóval ott sírt és zokogott a szép orosz feleség az én ágyamban, az én vállamon. Én egy ujjal sem nyúltam hozzá, nem csókoltam, nem simogattam, mert élt bennünk, ungvári úriúrukban az az elv, mely úgy hangzott, hogy a haver nője nem nő. Úgyhogy csak megértően bólogattam a meséjéhez. Aztán mindketten elaludtunk.

Hogy Tika hol volt, később elmondta. Egy kurvánál.

Tika már akkoriban mondta, hogy erősen Magyarország felé tendál, mert ez itt nem élet. Ami amúgy igaz is volt. Az életszínvonal a Szovjetunióban

még a vazallus-országokéhoz, például a Magyarországhoz képest is a béka segge alatt volt. De facto nyomorban éltünk. Máról holnapra tengődünk. Minden fizetés éhbér. Az egyetlen vigasz és kikapcsolódás a pia volt, a jó orosz vodka krepuskával (szeszelt édes borral) kísérőnek. No meg a szex. Amit a prúd szocialista erkölcs értelmében tilos volt ugyan művelni, illetve csak a házastárssal volt szabad, de talán épp ezért erősen üztük. Mármint a szexet. A nők és a férfiak egyaránt. Elég volt egy összekacsintás, a szemeknek egy összevillanása, és máris bújtunk egy kolleginának az ágyába. És fordítva.

Úgyhogy, érthető módon, Tika már nagyon unta a szép szovjet valóságot, elvált gyönyörű orosz feleségétől, nem élt még azzal az eséllyel sem, amit tábornok apósa biztosíthatott volna neki, megismerkedett valamilyen úton-módon, talán kollégája, a nyíregyházi Bessenyei György főiskola tanára révén (hú, de nagy ember volt ő akkor a szemünkben) egy oda valósi tanárnővel, aki aztán kivitte Magyarországra. A Szovjetunióból való menekülésnek egyik jól bevált lehetséges módja a házasság volt. Éltek is vele sokan, akik szökni akartak a szovjet paradicsomból. Később én is ezt tettem. Tika esetében az új feleség távolról sem volt olyan szép, mint Galina, és talán idősebb is volt tőle, nem tudom, mindegy, de fő, hogy magyarországi volt. És kivihette, ki is vitte Tikát álmaink tejjel-mézzel folyó országába, Magyarországra.

Aztán csak itt, Budapesten találkoztam Tikával újra. A nyolcvanas évek végén. Nem volt jó színben. Láttam rajta, hogy az alkohol rabja. Kért is rögtön ezer forintot kölcsön. (Hatezer forint volt a tanári fizetésem akkor.) Az édesapja, az általam is jól ismert Zoli bácsi temetésére kellett, mondta. Később megadja, mondta. Meg is adta, és azt hiszem, akkor mesélte el részletesebben, hogyan alakult az élete folyása azután, hogy átjött Magyarországra. Mivel egyetemi diplomája volt, a nyíregyházi főiskolán kapott tanári állást. Hogy mit tanított, arról csak úgy ködösen beszélt, ezért nem tudom. Talán általános nyelvészetet, mert ahhoz is értett. Szóval dolgozott, és akárcsak régen, ivott. Rendszeresen és sokat. Közben elvált és újránősült. Egy ottani orvosnő lett a felesége. Azért jött el Nyíregyházáról, mondta, mert Pesten új életet akar kezdeni. Pesti albérletében is jártam, egy öregasszonynak volt a tulajdona, aki, ha meghal, mondta Tika, a gondozásért ráhagyja a lakást.

Hogy meghalt-e az öregasszony, azt nem tudom. De hogy Tika igen, azt tudom. Ötvenkét éves volt, akárcsak Shakespeare, amikor örökre elszenderült. Őt is, akárcsak a költőt, az alkohol vitte a sírba.

Bohém gyerek volt Tika. Okos, tehetséges, és lám, mégis úgy végezte, ahogy végezte. Könnyedén vette ezt az életet, mely, mint ahogy a Rongyos élethől is tudjuk, édes tud lenni, mint a méz, de nem könnyű. Tika azonban mégis úgy gondolta, hogy az. Hisz okos volt, jóképű és tehetséges, és úgy gondolta, könnyen fogja venni a kanyarokat. Persze, nem ő az egyetlen ilyen típus. Vannak ilyen emberek sokan az életben, a történelemben, az irodalomban. Hadd ne említsem őket. Hallottam, olvastam róluk. De közülük mégiscsak Tika az egyetlen, akinek emléke itt él a szívemben, lelkemben, kitörölhetetlenül.

CSORDÁS LÁSZLÓ

AZ ELMŰLÁS ELLENÉBEN

(SZILÁGYI ISTVÁN HALÁLÁRA)

„A helyzet változatlan, a kérdés megválaszolatlan – azóta is. Mi mást tehetnénk: töprengünk ezen még pár évtizedet” – zárta gondolatait Szilágyi István *Periklésztől holnaputánig* című írásában, amelyet pálya- és szerkesztőtársának, az akkor éppen hatvanadik életévébe lépő Lászlóffy Aladárnak ajánlott. Most, hogy hosszan tartó, súlyos betegség után Szilágyi István életútja végéhez ért, mi mást tehetnénk, minthogy a gyászon túl továbbra is olvassuk könyveit, a felvetett kérdéseken pedig pár évtizedet biztosan eltöprengünk még.

Szilágyi olvasása állandóan azzal szembesít, hogy az irodalmi-történelmi hagyománynak napjainkban is súlya és mélysége van. Szövegeit aligha lehet korunk megváltozott üteméhez igazítva, gyorsítva befogadni. A felszínes próbálkozót egyszerűen kiveti magából ez a komoly műgonddal és felkészültséggel megalkotott írói világ. A magyar kultúrát és történelmi időt folyamatosan körülvevő, feloldhatatlannak tűnő idegenség, a tudatosan megmagyarázatlanul hagyott rejtélyesség, a műből fel nem fejthető titok alapvető jellemzője szépírói életművének.

Szilágyi hitt abban, és ezt több interjúban meg is fogalmazta, hogy az irodalom elsősorban teremtett világ. Annak ellenére, hogy novelláiban, elbeszéléseiben, regényeiben felismerhetők vagy beazonosíthatók a valóság bizonyos elemei, helyszínek, időpontok, események vagy éppen személyek – ő maga különben kissé ironikusan, egyfajta realista reminiscenciaként tekintett erre –, művei elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy az irodalmi fikciónak világteremtő ereje van. És ez a világ tele van titokkal, idegenséggel. Befogadásához pedig türelem, töprengés kell, valamint érzékenység a finom poétikai megoldások, a roppant precíz, aggályosan részletező leírások és a hol tudatosan archaizáló, hol a regionális sajátosságokat újraalkotó, sűrűszövésszerű prózanyelv iránt.

Az utóbbi években többször is olvastam regényeit. A két kiemelkedő, sokak által interkanonikusnak tekintett regény mellett (*Kő hull apadó kútba, Hollóidő*) az inkább kísérleti jellegűek is foglalkoztattak. A túlélés

lehetősége, a feltárandó bűn, a szabadság nélküli, fojtogató rend, az emberi léthez kötött háború, a természetnek és a természetfelettiinek, a sorsnak és az időnek való kiszolgáltatottság, az erőszak és a pusztulás át- meg átszövi az *Üllő, dobszó, harang*, az *Agancsbozót* és a *Messze túl a láthatáron* világát.

Szilágyi viszonylag ritkán jelentkezett önálló kötettel. Szépirói pályáját novellistaként, elbeszélések szerzőjeként kezdte (*Sorskovács*, *Ezen a csillagon*), de első és második regénye között sem telt el túl sok idő (mindössze hat év, ha jól számolom, úgy, hogy közben elbeszélésgyűjteménye, a *Jámbor vadak* is megjelent). A *Kő hull apadó kútba* publikálása után viszont jobbára egy-másfél évtizedenként jelentetett meg újabb kötetet. Tudatos írói stratégia volt ez, kétségtelenül növelte az olvasói várakozást (a novellaválogatás-kötet, a *Bolygó tüzek* is ilyen volt), ugyanakkor ezzel párhuzamosan életművének nem kis része hevert egészen sokáig alig-alig hozzáférhető folyóiratarchívumokban, időszaki kiadványokban. Az utóbbi években megindult életműkiadásnak köszönhető, hogy a szélesebb olvasóközönség is alaposabban megismerhette az emlékirót (*Katlanváros*), a kísérletező novellistát, elbeszélőt (*A hóhér könnyei*) és a publicistát (*Távolodó jégtáblakon*). Ezekkel együtt rajzolódik ki előttünk igazán a maga árnyaltságában az életmű.

Évekig úgy olvastam Szilágyi műveit, interjúit, hogy szerzőként számomra a szövegeiben és szövegei által vált élővé sajátos írói alakja. Azt hiszem, sokat átsajátítottam létérzékeléséből, szemléletmódjából. Szoktam mondani, hogy az ő ezernyi szállal hagyományba kapaszkodó, mély erdélyiségén átszűrve jobban megértem saját kárpátaljaiágomat. Ugyanakkor nem nagyon gondoltam arra, hogy személyesen is megismerhetem őt. Sőt, az igazat megvallva, vonakodtam ettől. Akkoriban irodalmi körökben az a hír járta, hogy rendkívül zárkózott, rejtőzködő író. Ilyen előzmények után csak hálával tudok gondolni a kolozsvári *Helikon* szerkesztőire, elsősorban Demeter Zsuzsára, aki meghívott a Szilágyi 80. születésnapjára szervezett eseményre, ahol személyesen is megismerhettem az író. Nekem nem tűnt annyira zárkózottnak.

Ezt követően még egyetlen alkalommal adódott lehetőségem a személyes találkozásra. Szilágyi elfogadta a beregszászi magyar konzulátus meghívását egy irodalmi estre, amelyen én lehettem az egyik beszélgetőtárs. Készültem erre a rendezvényre, olyan kérdéseket fogalmaztam meg, amelyekre más nemigen válaszolhatott, csak ő. És itt szembesültem egy különös jelenséggel. Szilágyi István szívesen és hosszan mesélt az életéről, a kétkezi munkás-

ként eltöltött mindennapokról, a pályakezdekről, az egyetemi évekről, még az íráshoz való viszonyáról is. Mosolyogva magyarázta, milyen cetlikre mennyire apró betűkkel írta, körmölte kitartóan innen nézve végtelennek tűnő szövegvázlatait, gondolatait, fogalmazványait, amikből a regények is összeálltak később. Viszont a konkrét művekről, a poétikai megoldásokról, a rejtélyekről szóló kérdésekre csak iszonyúan röviden, egy-két szóban felelt. Megértettem, hogy az ehhez hasonló dolgokat inkább az olvasóra szerette volna hagyni. Az esti vacsorán viszont még megtudtam tőle, hogy járt már korábban Kárpátalján, és készülő regényének világára is hatott az a fajta pusztulás, amit itt tapasztalt...

„A túlélés mindig valaminek az ellenében létezés” – mondta Szilágyi annak idején egy interjúban Elek Tibornak. Ezen a kijelentésen azóta töprengök, hogy elolvastam. Ha a földi életűnek le is kellett zárulnia, a megkerülhetetlen írói életmű biztos, hogy túlél. Ez pedig bizonyosan tekinthető az elmúlás ellenében létezésnek.

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK UGOCSÁBAN

Ugocsa non coronat, azaz Ugocsa nem koronáz – tartja az ismeretlen eredetű történelmi szállóige. Állítólag az ország egyik legkisebb vármegyéje, Ugocsa egyedülként válaszolta ezt a rendeknek I. Ferdinánd 1527-es koronázására. Persze, mint ahogyan az lenni szokott, a legendának van más változata is. Hogy melyik a valódi, talán nem is fontos. A lényeg, hogy évszázadok óta nevenségessé teszi a kellő tekintéllyel nem rendelkezők, súlytalan ellenszegülők tiltakozását, ez vált a hiábavaló ellenállás szlogenjévé, de nevezhetjük az elvek melletti kiállás, a csakazértis szembeszállás szimbólumának is.

Az oly gazdag történelmi múlttal rendelkező vármegye történelme nem csupán évszázadokkal ezelőtt bővelkedett fordulatokban, a 20. század talán még ezeket is felülmúlva tette próbára a lakosság tűrőképességét. A Nagy Háború után román csapatok szállták meg. A saint-germaini döntés értelmében ezt a kicsinyke vármegyét felosztották Csehszlovákia és Románia között.

NAGYSZŐLŐS

A vármegye egykori székhelye, az 1910-ben 7811 fős (*ebből 5943 fő magyar, 1266 fő ruszin és 540 fő német nemzetiségű, illetve 2237 fő izraelita felekezetű*) Nagyszőlős az első világháború után Csehszlovákiához került. A cseh korszak után az 1938-as I. bécsi döntéssel nem került vissza az anyaországhoz. Erre csak 1939 márciusában került sor, amikor Magyarország Csehszlovákia felbomlásával katonai akcióval vette birtokba jogos elszakított területét, Kárpátalja még vissza nem csatolt részét. A kis magyar világ nem sokáig tartott, 1944 őszén a szovjet hadsereg megszállta a vidéket. A vörös birodalom bekebelezte Nagyszőlöst is, és az 1946-ban városi rangra emelt település a Nagyszőlősi járás központja lett. 1991-ben, a Szovjetunió felbomlásával pedig a függetlenné vált Ukrajna egyik járási székhelye lett. A város lakossága a 2001-es hivatalos népszámlálás tükrében 25760 fő, ebből 3633 fő magyar nemzetiségű. A 2020-as közigazgatási átalakítás után, mivel megszüntették a Nagyszőlősi járást, a város státusza is megváltozott, a Be-

regészasi járáson belül a Nagyszőlősi kistérség központja lett. A kistérséghez tartozik Ilonokújfaló (*Onok*), Szőlősegres (*Olesnik*) és Felsősárad (*Siroke*) is.

A város hosszan elnyúló központját két párhuzamos utca alkotja. Két meghatározó történelmi épülete a főterként is felfogható városközpont két szélén épült. Nyugati végénél kis parkban áll az 1898-ban épült vármegyeháza. A kétszintes, egyszerű vonalvezetésű neobarokk épület 1991 óta a magyar középiskolának, hivatalos nevén a Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Líceumnak ad otthont. A főter keleti végén, a Királyháza felé vezető útelágazásnál található a Perényiek kastélya.

A PERÉNYI-SZOBOR

Nagyszőlős azóta, hogy 1399-ben Zsigmond király a török elleni harcban tanúsított vitézségéért, mint *oppidum regium*-ot Perényi III. Péternek adományozta, ezer szállal kötődik a neves Perényiekhez. A família engedélyt kapott erősség építésére, majd a Fekete-hegyen, a már meglévő vártól délre ferences kolostort alapítottak. A Kankó-vár 1558 óta romokban áll a város fölé magasodó Fekete-hegy oldalában, az itt emelt ferences kolostor épületei sem maradtak meg.

A Perényi család 19. századi legnevesebb sarja – báró Perényi Zsigmond – 1783. november 18-án Beregardón született. Közéleti tevékenysége 1805-ben kezdődött Bereg vármegye főjegyzőjeként. 1814-ben alispánnak választották, de rövidesen lemondott tisztségéről és visszavonult a közéletől, ahová csak 1825-ben tért vissza. 1829-ig Bereg vármegye első alispánja volt. Több fontos tisztséget töltött be, egy ideig Ugocsa vármegye főispánja is volt. A forradalom kitörése után, 1848 májusában miniszteri biztosként részt vett az Erdéllyel való uniót kimondó kolozsvári országgyűlésen. Fontos szerepet játszott a felsőház munkájában, ahol a kormányt képviselte. Az 1849. április 14-i debreceni tanácskozáson – a Habsburg-ház trónfosztását kimondó függetlenségi nyilatkozat elfogadásakor – ő elnökölt és írta alá a határozatot. Mindvégig kitartott a kormány és az országgyűlés mellett, így ő is Aradra vonult. Világosan tartóztatták le. Tárgyalása alatt mindvégig bátran vállalta a szabadságharcban betöltött szerepét, azonosulását a függetlenségi nyilatkozattal. 1849. október 24-én Pesten kivégezték.

A báró igazi nagyságát a *Magyarország* című lap 1906. október 24-i számában így jellemezte: „A honszeretetéért vérével fizetett vértanu hatvanöt éves és a főrendiház elnöke volt, amikor a magyar szabadságharc kitört és amidőn az országgyűlés Debreczenbe költözött, azzal együtt odaköltözött ő is.

És mely keserőséggel kellett látnia ott azt a közömbösséget, amelylyel a magyar főnemesség a nemzet ügye iránt viseltetett. Az akkor körülbelül nyolczszáz tagot számláló főrendiházat hónapokon át nem tudta tanácskozásra összegyűjteni, mert nem akadt husz főrend – a határozatképeséghez akkor elegendő volt ennyi – aki az összehívott gyűlésen megjelent volna. Amikor azután nagysokára mégis összegyűlt huszonnyolcz tag, az elnöklő Perényi báró hevesen kifakadt és szemrehányással illette a főrendeket, akik a korszakos küzdelem nagy napjaiban elpártoltak a nemzettől. Az ő mély és erős hazafiságát rossz szemmel nézték ellenségeink és még nagyobb bűne volt az ő szemükben, hogy mint a főrendiház elnöke, ő irta alá az április 14-iki függetlenségi nyilatkozatot. Amikor aztán a szabadságharcz letörése után ő is az osztrákok kezébe került, kötél általi halálra ítélték és 1849. október 24-én kivégezték. A nagy időknek, a szabadságért elvérzett hazafiaknak egyik utolsó vértanu-hőse volt ő és az ő vére is segített megtermékenyíteni azt a földet, amelyből később kicsirázott és majdan teljes virágzásba fog borulni a magyar szabadság fája.”

Róla írta Kossuth Lajos Helfy Ignácznak 1879. november 4-én kelt levelében: „*De neked, te kimagasló alak, ki abból az időből oly páratlan egyedül állasz, neked leborulok emléked előtt – – – mesterem!*”

Nagyszőlöst a 20. század elején egy nagy esemény tartotta lázban, a vértanu báró tiszteletére állítandó szobor ügye. A bronz emlékmű az érsekújvári Kossuth- és Czuczor-szobrairól ismertté vált Székely Weisse Ernő alkotása. Az impozáns, életnagyságú bronzalkotás nagyon jól sikerült, hűen ábrázolja a bárót. A szobor 1,5 m magas (*egyek leírások 5 méteresnek mondták, ami nyilvánvalóan túlzás vagy elírás*), többszörösen tagolt talapzatán három emléktábla volt. A feliratok szövege a különböző sajtóforrásokban eltérő. A ma hozzáférhető korabeli felvételek segítségével rekonstruáltuk az eredeti szöveget, és annak sorokba tördelését. A felső, gyászlobogó formájú, fekete táblára a következő szöveget vésték:

**BÁRÓ
PERÉNYI
ZSIGMOND
1848–49-iki
felsőház elnöke,
ki vértanúhalált
szenvedett Pesten
1849. okt. 24-én a volt
Újépületben.**

Az alsón pedig a már említett idézet Kossuth Lajostól a *De* kötőszó nélkül:

**NEKED, TE KIMAGASLÓ ALAK,
KI ABBÓL AZ IDŐBŐL OLY
PÁRATLAN EGYEDÜL ÁLLASZ,
NEKED LEBORULOK EMLÉKED ELŐTT...
MESTEREM.
Kossuth Lajos**

A szobor hátsó oldalán az állítatókat örökítették meg:

**AZ IGAZ HAZAFISÁG PÉLDÁNYKÉPÉNEK
EMELTE UGOCSA VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE
A MAGYAR TÁRSADALOM TÁMOGATÁSÁVAL.**

A Perényi-szobor az eredeti talapzaton (balról az Ország Világ 1906. 11. 11-i számából, jobbra régi képeslapon).

A vármegyeháza előtti park keleti részébe állított szobor 1906. október 24-i avatási ünnepségén az előkelőségek mellett részt vett a gyászoló család, a vértanú fia, id. Perényi Zsigmond, korábbi ugocsai főispán nejével, és az unoka, ifj. Perényi Zsigmond, máramarosi főispán nejével és fiával, a dédunokával.

Az ünnepély reggel 9 órakor Boromissza Tibor szatmári püspök által celebrált gyászmisével kezdődött, majd 10 órakor díszközgyűléssel folytatódott a megyeházán. A közgyűlést Becsky Emil alispán nyitotta meg. Utána Buttykay Viktor ugocsai birtokos szívhez szóló beszédben méltatta a vértanú érdemeit. A közgyűlés után a vármegyeháza parkjában megkezdődött a szoboravatás. A rendezvényről szinte valamennyi sajtóorgánum fennkölt ünnepélyességgel számolt be. Az eseményeket a *Budapesti Hírlap* 1906. október 25-én megjelent számából idézzük fel: „A gyűlés közönsége ekkor a megyeháza előtt lévő kis kertbe vonult, a hol a szobor körül elhelyezkedett. Itt Szentpály István nyugalmazott alispán mondott alkalmi beszédet, előadva, hogy Ugocsa-megyében már 1861-ben mozgalom indult meg Perényi Zsigmond báró emlékének megörökítésére. Az e célra összegyűlt pénzből alapították a Perényi-kórházat, s most a megye közönségének adakozásából jött létre a szobor.

– Hulljon le a lepel, fejezi be szavait a szónok, és hadd lássuk, hogy e hideg arc világtalan szeméből micsoda fény sugar tündöklök, mely sebesebb dobogásba hozza a szívünket s éleszti bennünk a jobb jövőbe vetett hit tüzét.

A szoborról lehullott a lepel; az emlékmű Perényi Zsigmond életnagyságú mellszobra, másfél méter magas márványoszlopon.

Szentpály most a vármegye tisztikarának gondviselésére bizta a szobrot. Tanulják meg tőle, ugymond, hogy mint kell élni és meghalni a hazáért.”

Amikor a szoborról lehullott a lepel, a közönség percekig tartó tapsviharban, éljenzésben tört ki. Azután Becsky Emil, a szobormozgalom kezdeményezője a vármegye nevében átvette a szobrot. A koszorúzás után az ünnepség a Himnusz eléneklésével fejeződött be.

Az idézett lap tudósításába azonban üröm is vegyült: „Perényi Zsigmond bárónak, a főrendiház 1848–49-iki elnökének ma, vértanú-halálának ötvenhetedik évfordulóján szobrot állított Ugocsavármegye közönsége. A nagy nemzeti hős nem Ugocsában született ugyan, de mint családjának harminchárom más tagja, ő is ült az ország legkisebbik vármegyéjének főispáni székében s különben is a Perényi-család és Ugocsa sorsa úgy össze van forrva, hogy a mai szobor-leleplezést méltán tekinthette az egész Ugocsa vármegye a maga családi ünnepének.

Nem is ünnepelt más, mint Ugocsa vármegye és a szomszédság: Bereg, Máramaros és Szatmár vármegyéknek összesen mintegy százhusz küldöttje jelent meg a nagyszőlősi ünnepen, de nem volt ott az, a kit legjobban vártak: a főrendiház képviselője. A képviselőház tagjai közül csak a környékeliek, Bródy Ernő, Fogarassy Zsigmond, Bartha Ödön, Nyegre László, Mihályi Péter és kívülök Hentaller Lajos és Horváth Gyula jelentek meg. A képviselőkkel Budapestről csak egy hivatalos megbízott érkezett, Pekár Gyula, a Petőfi-Társaság küldötte, ellenben nem küldött képviselőt a meghívottak közül se az Akadémia, se a kormány.”

Trianon után több újságban tévesen jelent meg, hogy a cseh hatóságok eltávolították a Perényi-szobrot. Ezt legkézenfekvőbben a *Kárpáti Híradó* 1942. május 5-i számában cáfolja: „A szobor egyik külön érdekessége, hogy a csehek a megszállás alatt nem távolították el, holott csaknem mindenütt első dolguk volt a magyar szabadságharcra emlékeztető szobrokat eltüntetni.”

1945-ben az újabb impériumváltás azonban már nem kegyelmezett a szobornak. A szovjethatalom magyarellenes bérencei a talapzatról a táblákat levették. A bronzszobrot valószínűleg csak úgy tudták eltávolítani, vagy esetleg úgy volt könnyebb, hogy a talapzat felső részével együtt levágták. A szobrot a többi, korábban már említett magyar vonatkozású emlékhöz hasonlóan elzárták. A talapzat egy ideig üresen állt, majd megpróbálták eltüntetni, de egyben hasznosítani is. Átszállították a Perényi-kastély elé. A piederstál külsejét a felismerhetetlenségig megváltoztatták, mintázatát vastag vakolatréteggel tüntették el, és homlokzati oldalát hátra fordítva állították fel. Tetejére Makszim Gorkij, szovjet író mellszobra került. Ezt a szobrot a talapzattal együtt a rendszerváltás idején átvitték a kastély mögötti parkba. Restaurálták, és a lehámozott vakolatréteg alól újra előtűnt a Perényi-szobor talapzatának épen maradt része. A karcsú, gyönyörű formájú piederstál megcsonkítva, megfosztva tábláitól, fehérre festve, egy kommunista író tartva a hátán még sokáig állt itt. Mára azonban a szobrot eltüntették, és a helyiek sem tudják, mi lett a sorsa.

A Perényi-szobor helyén, az alapokra újonnan épített talapzatra a vörös diktátor, Sztálin mellszobrát állították. A sztálini kultusz felszámolása után a nagy vezérnek távoznia kellett. A talapzat a vármegyeháza kertjében sokáig üresen állt.

A nagyszőlősi magyarság még a vészterhes időkben sem feledkezett meg nagy fiáról, s amint a körülmények megengedték, szeretett volna méltóan adózni a vértanú báró emlékének. Ezért 1989. október 6-án kastélyának falára a nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör egy emléktáblát helyezett el. A táblára két nyelven az 1906-ban állított Perényi-szobor alsó, kisebbik tábláján szerepelt Kossuth-idézetet vészték.

A Perényi-emléktábla a kastély falán és a Gorkij-szobor a Perényi-szobor talapzatán a kastélyparkban 2006-ban (a szerző felvételei).

Ezt követően a nagyszőlősi Milován Sándor, a KMKSZ meghatározó személyisége a helyi múzeum raktárában felkutatta Perényi Zsigmond eredeti bronz mellszobrát, majd kezdeményezték annak visszaállítását. Több mint negyven év után, 1991. október 24-én a báró bronzszobrát régi helyén, a Sztálin-emlékmű talapzatán újra felavatták. Az ünnepségen részt vett Katona Tamás magyarországi külügyi államtitkár és az Ugocsából elszármazott neves irodalomtörténész, Lator László is.

Az újonnan felállított bronzszobrot 1998 augusztusában megrongálták, ismeretlen tettesek megpróbálták ellopni. Elképzelhető, hogy indítékuk a színesfémoltvajlásban rejlő nyereségvágy volt. A szobrot a talapzathoz

Az újraavatott Perényi-szobor (a szerző felvételei).

rögzítő két vaspánt egyikét lefeszítették, de elvinni már nem tudták. A nagyszőlősi magyarság vezetői úgy döntöttek, hogy a szovjet korszakot idéző, ormótlan talapzat helyett rekonstruálják az eredetit. Végül ezt az elképzelést elvetették, és faragott kövekből új tervezésű épült. Avatásán, 2000. október 6-án a Perényiek leszármazottja, Perényi János, Magyarország strasbourggi nagykövete is részt vett.

A kalandos sorsú, új piedesztálon álló Perényi-szobor környéke a vármegeyháza kertjében ma is helyszíne a nagyszőlősi magyarság nemzeti megemlékezéseinek.

A SISI-SZOBOR

Az állami elemi iskola előtt (ma líceum) számunkra ismeretlen időben Erzsébet királynénak szobrot állítottak. Erről egy másik szobor avatása kapcsán szereztünk információt. 1925. június 8-án Duchnovics Sándor (*Alexander, Alekszandr, Olekszandr Duhnovics*) eperjesi kanonoknak, görögkatolikus lelkésznek, ruszin írónak, népművelőnek, pedagógusnak, folklórkutatónak és a ruszin himnusz szövege szerzőjének szenteltek mellszobrot. Az avatásról tudósító *Határszéli Ujság* 1925. június 14-i számában így írt: „*A Duchnovics Társaság kezdeményezésére a történelmi Magyarország északkeleti*

*A Duchnovics-szobor avatásán Szabó Eumén mond beszédet
(Karpatszka Panorama, 2019. 06. 13.).*

vármegyéinek első ruszin nyelvű költője, Duchnovics Sándor emlékére a testvér ruszin nemzet a nagyszöllősi állami elemi iskola épülete előtt levő, – Matyi János volt igazgató-tanító munkásságát és kiváló esztétikai érzékét dicsérő díszes kertben, az „Erzsébet királyné” eltávolított mell-szobrának talpazatára, márványba vésett művészi kivitelű mell-szobrot emelt, melyet a szobor-bizottság Ruszinszko csaknem összes tanítósága, a nagyszámmal képviselt gör. kath. papság és a helyi közönség színe-java részvétele mellett, f. hó 8-án leplezett le fényes ünnepség keretében.”

Tehát a prágai Jan Štursa szobrász alkotása Sisi helyére került. A ruszin kibontakozás első nagy lépéseként számontartott ünnepségen megjelent Anton Beskid kormányzó is. Avatóbeszédet Szabó Eumén főesperes, a Duchnovics Társaság elnöke mondott.

A szovjet korszakban a hatalom nem tűrte meg a Duchnovics-szobrot, és a talpazatra A. Sz. Makarenko, a szovjet pedagógia egyik alapítójának mellszobra került. Az új idők szele azonban ezt az alkotást is elsodorta.

Sajnos a Sisi-szobor kapcsán további információval nem rendelkezünk. Rendkívül furcsa, hogy állításáról a korabeli sajtóban nem találtunk semmilyen utalást.

AZ ORSZÁGZÁSZLÓ EMLÉKMŰ

A település Országzászló Emlékművét 1939. augusztus 27-én avatták fel. Az ünnepségről az MTI még aznap tudósított, amit aztán a fővárosi lapok is átvettek: „Megható hazafias ünnepség keretében avatták fel vasárnap Nagy-

Az Országzászló régi képeslapokon (a szerző gyűjteményéből).

szőlős címeres országzászlóját, amelyet az ercsi cukorgyár alkalmazottai ajánlottak fel a községnek. Az országzászlót a község főterén, a Horthy Miklós téren állították fel. Az ünnepélyes avatásra a község lakossága, magyar, illetve magyar-orosz nemzeti viseletben vonult fel. Az országzászló talapzatán egy honvéd arcképe látható. Alatta „1939 MÁRCIUS 15” (kiemelés KS) és „Magyar Királyi Első Honvéd Lovasdandár” (kiemelés KS) felírás áll.

Az emlékművel szemben foglalt helyet Perényi Zsigmond báró, Kárpátalja kormányzói biztosa, dr. Javorniczky Jenő miniszteri tanácsos, Siménfalvy Árpád Ungvár, Ung- és Bereg megyék főispánja, és Marina Gyula miniszteri tanácsos, Kárpátalja kulturális ügyeinek előadója. Az ünnepélyes avatásra az ercsi cukorgyár tisztviselőinek és alkalmazottainak ötven tagú küldöttsége vitte a diszes lobogót, amelyre „Soha el ne hagyjuk egymás kezét”, alatta pedig „Igy volt, így lesz” jelszót himezték.

Az országzászló avatóünnepségén a Hiszekegy eléneklése után Hokky Károly országgyűlési képviselő mondott nagyhatású ünnepi beszédet. Beszédében rámutatott arra, hogy a huszesztendő kemény szenvedés három gyönyörű gondolatot teremtett: 1.) Pappváry Elemérné Magyar Hiszekegyét, 2.) Az országzászló szimbólumát, 3.) A magyar dac megnyilatkozását, a Nem! Nem! Sohát!

Dudinszky Lajos nagyszőlősi görögkatolikus esperesplébános beszéde után Kordel (helyesen: Körbel – KS) Henrikné zászlóánya lelkes szavakban hangoztatta, hogy miután egymásratalált a magyar és magyar-orosz nép, egymás kezét a jövőben soha el ne engedjék.

Ezután Javorniczky Jenő miniszteri tanácsos, az Ereklés Országzászló Bizottság kiküldötte átvette az országzászlót a bizottság nevében.

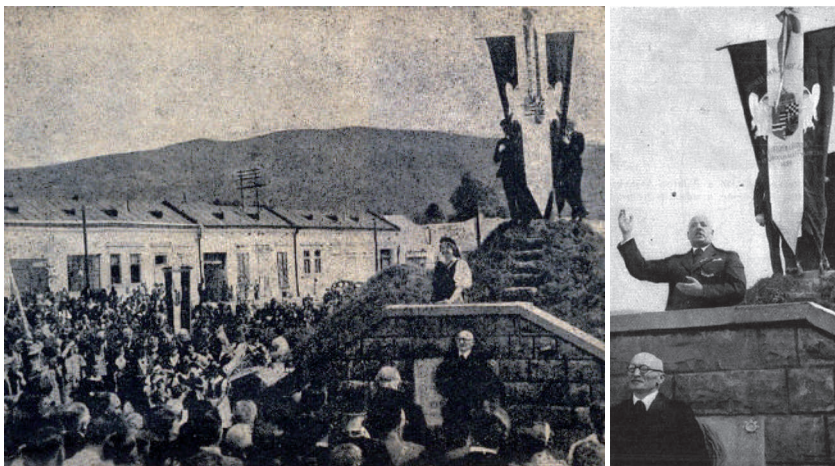
Hauberény László, ercsi cukorgyári villanyszerelő átadta az országzászlót megőrzésre, amelyet a község nevében Andrejovics László főszolgabíró vett át.

A lélekemelő ünnepség a magyar és magyar-orosz himnusz eléneklésével ért véget.

Délben a Nagyszőlősi Sportegyesület pályáján kétszázteritikes közebed volt, amelyen elsőnek Perényi Zsigmond báró szólalt fel.

– Amikor itt a magyar országzászló leng, – mondotta – akkor elfelejtjük husz esztendő keserveit, bajait, szenvedéseit, és csak egy érzés tölti el keblünket, hogy boldogan érezzük azt, hogy az áldott föld megint a miénk.”

A szovjet megszállás után az emlékmű a többihez hasonló sorsra jutott. A főtér arculata mára már teljesen megváltozott. Az Országzászló Emlékmű helyének közelében szovjet hősi emlékművet emeltek. A tanulmány írásának idején annak éppen a felszámolása folyt.

Balról az Országzászló avatása (Országzászló kiadvány, 1941). Jobbról dr. Javornitzky Jenő miniszteri tanácsos felül, alul Hokky Károly országgyűlési képviselő az avatáson (a Pesti Hírlap Képes Melléklete, 1939. 08. 29.).

Nagyszőlősi kutakodásaink során még egy érdekes magyar emlékre bukkantunk. A vármegyeháza nagytermében a millennium évében Werbőczy István a megye által megfestetett képét helyezték el. Sajnos ennek a sorsáról sincs további információink.

A DULISKOVICH-EMLÉKMŰ

Az ugoicsai megyeszékhely közelében 1940. június 23-án egy ruszin-magyar emlékművet lelezték le. Duliskovich Arnold emlékére állították. Az avatási ünnepségről beszámoló részletes MTI-tudósításból – amelyet több országos lap is átvett – egyben a személyről is kapunk információt: *„Több-ezerfőnyi magyar és rutén közönség jelenlétében avatták fel vasárnap délelőtt a nagyszőlőss-husztói országút mentén Duliskovics Arnoldnak, a magyar-rutén testvériség apostolának és mártirjának emlékművét, amelyet báró Perényi Zsigmond kormányzói biztos családi birtokán emeltetett.*

Duliskovics Arnold már a háboru előtti időkben nagy szolgálatokat tett a rutén népnek és a magyar hazának és mint a mármárosi Sizma-per egyik koronatanuja tünt fel először. A háboru után többbizben járt Amerikában, ahol a kivándorolt rutének között a Kárpátaljának a magyar hazához való visszatérése érdekében fejtett ki értékes tevékenységet. Munkájának eredmé-

nyeképen tömörült egységbe az amerikai ruténség és már a huszas évek végén követelte a nemzetközi fórumoktól Kárpátaljának a magyar hazához való visszacsatolását. Küldetésének mártirja lett, mert 43 (helyesen 49 – KS) éves korában, 1933-ban amerikai ellenségei az óceánjáró hajón megmérgezték.

Az emlékmű vasárnapi felavatásán megjelent báró Perényi Zsigmond kormányzói biztos, Illiczky Sándor nagyrépost, főtanácsadó, valamint a Duliskovics család több tagja és az elhunyt özvegye három gyermekével. Ott volt Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkár, valamint dr. Pataky Mária kultuszminisztériumi osztálytanácsos, akiknek Duliskovics Arnold sógoruk volt. Részt vett még az ünnepélyes avatáson vitéz Szücs Endre tábornok, a beregszászi helyőrség parancsnoka, Siménfalvy Árpád ungvári főispán, dr. Marina Gyula és Halász Géza miniszteri tanácsosok, Kaminszki József felsőházi tag, Bródy András, Csuha Sándor, Demkó Mihály, Szenczy István, Hápká Péter és Hokky Károly országgyűlési képviselők. (Szenczy István nem volt országgyűlési képviselő. – KS)

A Nagyszöllőstől körülbelül hat kilométer távolságra fekvő emlékművet Illiczky Sándor nagyrépost, főtanácsadó áldotta meg, majd báró Perényi Zsigmond mondott ünnepi beszédet.

Hangoztatta, hogy Duliskovics Arnold fanatikus harcosa és vértanuja volt annak a küzdelemnek, amelyet a ruténok elvesztett otthonukért, szűkebb hazájukért folytattak. Duliskovics bejárta az összes amerikai rutén telepeket. Ennek az apostoli munkájának volt az eredménye, hogy az amerikai ruténség több memorandumot juttatott el a nemzetek ligájához és hoztak egy határozatot, amelynek eredetijét a kormányzói biztos őrzi. Ebben a határozatban kimondja az amerikai ruténség, hogy együttdolgozik a magyarsággal, mindaddig, amíg Kárpátalja nem egyesül Magyarországgal. Biznak benne – mondja a határozat – amelyet a kormányzói biztos felolvasott – hogy visszatérésük után Magyarország garantálni fogja a rutén nép boldogulását. Voltaképpen azt kívánták, amit a miniszterelnök ur legutóbb a nemzetiségi kérdéstről mondott: »Úgy adjunk a ruténoknak hajlékot ebben az országban, hogy valóban meleg otthont találjanak.«

Báró Perényi Zsigmond hangoztatta végül, hogy Duliskovics csak az elnyomott rutén népért és letiport hazájáért, nem pedig önmagáért dolgozott és ez az önzetlensége és áldozatkészsége teszi naggyá, nagyobbá mintha bármilyen magas rangot vívott volna ki magának. A közös uton vezéreljen bennünket a szentistváni gondolat, amely nem ismer népcsoportot, olyan polgárokat, akik mint idegenek állnak egymással szemben, hanem csak test-

A felvételen a Duliskovics-emlékmű előtt, középen Duliskovich Arnold özvegye, Pataky Margit látható (Duliskovich Katalin gyűjteménye).

véreket nemzeti és nyelvi különbség nélkül, akiket a sorsközösség egymásra utalt és szeretet fűz össze.

A kormányzói biztos nagyhatású beszéde után koszorukat helyeztek el az emlékművön.”

Az emlékmű egy egyszerű, kör alakú csúcsdíszsel ellátott fehér kőoszlop volt. Díszítés csupán az oszlop felső részén volt. Alatta, az útra néző homlokzati oldalon fehér márványtábla kétnyelvű szövege hirdette:

**EMLÉKEZZETEK
DULISKOVICS ARNOLD-
RA, AKI A RUTÉN MAGYAR
TESTVÉRISÉG ESZMÉJÉ-
NEK APOSTOLA ÉS MÁRTÍRJA VOLT.
ПАМ'ЯТАЙТЕ НА
АРНОЛДА ДУЛИШКОВИЧА
КОТОРИЙ БЫЛЪ АПОСТОЛОМЪ
И МАРТИРОМЪ ИДЕИ
МАДЯРСКО-РУСЬКОГО
БРАТСТВА**

A feliraton csakúgy, mint az idézett tudósításban, a ruszin vértanú neve Duliskovics alakban szerepel, azonban a köztudatba Duliskovich formában vonult be. Egyébként életével és munkásságával mások mellett dr. Botlik József PhD, történész is foglalkozott, aki információkkal és a mellékelt fotóval segítette munkánkat, ezt ezúton is köszönjük.

Az emlékmű a szovjet korszakban tűnt el. Helyszíne feltételezhetően Nagyszőlős északkeleti szélén, a Felsőveresmart fölötti kilátón volt. Helyén ma egy Szűzanya-szobor található.

EMLÉKEK UGOCSA FALVAIBAN *TISZAKERESZTÚR*

Az Árpád-kori település királyi birtok volt, de tulajdonlásáért többször pereskedtek. Színmagyarságát évszázadokon át megőrizte, csupán az utóbbi időben változott meg az etnikai képe. Trianon után kreált nevét – Pehresztya – máig nem változtatta vissza. Az egykori ugocsai település jelenleg a Beregszászi járás Tiszaújlaki kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 918 fő volt, ebből 687 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak után a község az I. bécsi döntéssel tért vissza az anyaországhoz. 1942. november 8-án felavatták a Hősök Emlékművét és az Országzászlót. Az avatáson ünnepi beszédet vitéz Horváth Béla dr., államtitkár mondott. A község részéről Kállai Gusztáv községi bíró vette át a kombinált emlékművet.

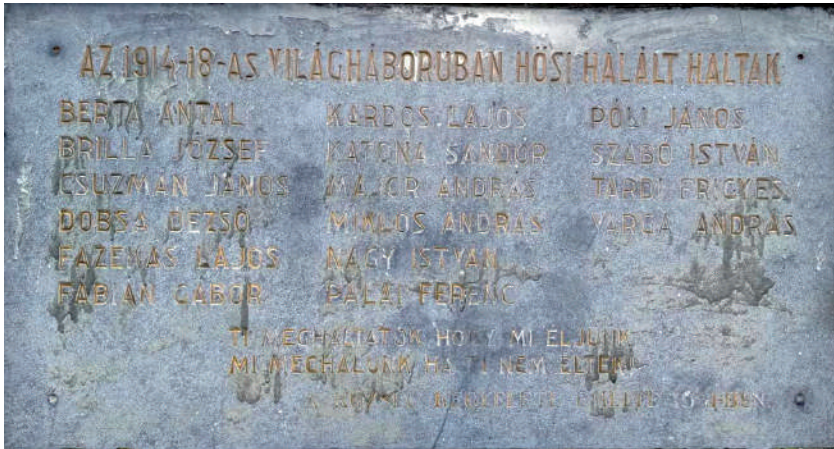
Az Országzászló talapzata faragott kövekből épült. Homlokzatán a Nagy Háború 16 tiszakeresztúri hősének emlékét márványtábla őrizte. A tábla szövege felül a küldetését hirdette:

AZ 1914-18-AS VILÁGHÁBORUBAN HŐSI HALÁLT HALTAK

Középen a 16 hősi áldozat neve sorakozott három oszlopban. Alatta ez volt olvasható:

**TI MEGHALTATOK HOGY MI ÉLJÜNK
MI MEGHALUNK HA TI NEM ÉLTEK!
A KÖZSÉG KEGYELETE EMELTE 1941-ben**

Sorsa a szovjetrendszer alatt pecsételődött meg. Lerombolták. Kardos Norbert, a helyi iskola igazgatójának személyes közléséből tudjuk, hogy kövei még egy ideig reménytelenül árválkodtak a falu központjában. A márványtáblát azonban sikerült megmenteni. Falubeli féltő kezek rejtegették.

Az emlékmű eredeti táblája (Kardos Norbert felvétele).

Helyi lakosok a tiszakeresztúri Hősök Emlékművénél és Országzászlónál (Kardos Norbert gyűjteménye).

Aztán az ország- és rendszerváltás után, 1996-ban egy új hősi emlékmű felépítéséhez összefogott a falu lakossága, a református egyház, a kolhoz vezetősége. Ehhez járult hozzá az Amerikába kivándorolt egykori keresztúri

lakos, Horváth János anyagi támogatása. Szeptember 22-én a templom kertjében a tiszakeresztúri hősöknek új emlékművet állítottak. Az új emlékmű közepére felkerült a rejtjegetett első világháborús emléktábla. Ettől balra egy új márványablán a második világháborúban elesett keresztúri honvédek, jobbra pedig egy másikon a sztálini légerek áldozatainak névsora olvasható.

Az új emlékmű (Kardos Norbert felvétele).

FERTŐSALMÁS

Okmányokban először 1319-ben említették. A színmagyar nemesi település az Almásy család ugocsai ágának birtokfalva volt, aztán a Hunyadiak korában a Széll család tulajdonába került. Később más ismert családoknak is volt itt birtokrésze. Az egykori ugocsai település jelenleg a Beregszászi járás Péterfalvai kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 1027 fő volt, ebből 989 fő magyar nemzetiségű.

A község a cseh korszak után, az I. bécsi döntéssel tért vissza az anyaországhoz. Egykori bitokos családjá, a Széll Nemzetiség Családi Szövetsége 1939. május 22-én a Budapesten megtartott, közgyűléssel egybekötött dísz-

vacsoráján bemutatta a Fertősalmásnak szánt Országzászlót. Erről a *Nemzeti Ujság* másnap így írt: „*Meghatóan szép családi összejövetelt rendeztek az ősi Széll-nemzetiség ma élő tagjai hétfőn este a Pannonia-szálló nagytermében, amely erre az ünnepélyes alkalomra a család ősi címerével, a kardot tartó oroszlánnaal és azzal az országzászlóval volt feldiszitve, amit a Széll-család Fertősalmás község, a család régi birtoka számára készítettett.*”

A Széll család által adományozott Országzászlót a Hősök Emlékművével együtt 1939. szeptember 10-én avatták fel. Az ünnepségen a szép számú közönség mellett részt vett a vármegye vezetősége. Az EONB nevében Javornitzky Jenő miniszteri tanácsos, társelnök mondott avatóbeszédet.

Ez az emlék sem élte túl a szovjet korszakot.

VERBŐC

Az Árpád-kori település nevét először 1251-ben egy adományozás kapcsán említették az írások. Tehát már korábban is létezett. Nevét az egyetemes magyar kultúrkörben későbbi birtokosai, a Werbőczy család tette közzismertté. A *Tripartitum* szerzője, Werbőczy István itt született. Az egykori ugoicsai község jelenleg a Beregszászi járás Tiszaújlaki kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 1188 fő volt, ebből 1088 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak után, az I. bécsi döntéssel a község nem tért vissza az anyaországhoz, ez csak az 1939-es tavaszi katonai akcióval valósult meg.

A község 1939. július 23-án Országzászló Emlékművet avatott. A lobogót Nagyberg adományozta a községnek. Az ünnepségről *Az Őslakó* 1939. július 30-án számolt be: „*Verbőczön, a magyar jog nagy modifikátorának: Werbőczy Istvánnak a pátriájában országzászló avatás volt az elmúlt vasárnap, amelyre az Ereklýs Országzászló Nagybizottsága Szánthó László kerületi elnököt küldte ki képviselőjeként.*

Az országzászlóavatás ünnepi istentisztelettel kezdődött, amelyen a falu színmagyar és református lakossága nagy áhitattal vett részt. Az ünnepi istentiszteletet Isaák Imre tecsői ref. esperes tartotta magasan szárnyaló beszédet mondván a hívőkhoz.

Az ünnepség ezután a templom előtti téren felállított országzászló előtt zajlott le. A Hymnusz eléneklése után Szűcs Sándor ref. lelkész üdvözölte a vendégeket és egybegyűlteket, majd Hokky Károly országgyűlési képviselő ecsetelte az elmúlt 20 év történetét, hogy hitet és erőt merítsen a község közönsége ebből a jobb jövőre, amelynek záloga az új országzászló.

Kész Berta szép szavalata után Szánthó László mondott országzászló-avatató beszédet, amely mély hatással volt az egybegyültekre, beszéde közben félárbocra röppent az országzászló. Varga Bertalan községi jegyő (sic!) ezután lelkes és szép beszéd kíséretében vette át az országzászlót, fogadalmat téve a község lakossága nevében, hogy a zászló mindég szent lesz előttük. Kiss Imre sikerült szavalata után az egybegyültek elénekelték a Szózatot, amellyel az ünnepség véget ért.”

Az ünnepség a leventék díszmenetével zárult.

A szovjetrendszer ezt az emlékművet sem kímélte.

FANCSIKA

A Hontpázmány nemzetség birtokaként a falu nevét 1303-ban említette először oklevél. A 18. századig színmagyar település részben elruszinosodott. A községben görögkatolikusok, reformátusok és római katolikusok is élnek. A falu neves szülöttje Szabó Jenő (1843–1921) közgazdasági szakember, miniszteri tanácsos, a Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának megalapítója (1898-ban). Az egykori ugocsai település jelenleg a Beregszászi járás Nagyszőlősi kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 2037 fő volt, ebből 770 fő magyar nemzetiségű.

A régi mozaik képeslap megőrizte a fancsikai Országzászlót.

A cseh korszak után a község az I. bécsi döntéssel tért vissza az anyaországhoz. Ekkor a községbe elsőként nagykanizsai honvédek vonultak be. Nagykanizsa város dr. Kvátky István polgármester javaslatára Fancsikát testvértelepüléssé fogadta, és 1000 pengős költséget szavazott meg egy országzászló felállítására a községben. A gesztust a falu illendően megköszönte. Erről tudósított a *Magyar Nemzet* 1939. augusztus 23-i számában: „*Fancsika kárpátaljai község, amelyet Nagykanizsa testvérévé fogadott, most értesítette a város vezetőségét, hogy a Nagykanizsa által adományozott országzászló talapzatán márványtáblán örökítik meg az oda elsőnek bevonult kanizsai ezred hősiességét. »Ennek a földnek népe – írja a fancsikai községi képviselőtestületi határozat – vére árán is megvédi, ha kell, Szent István birodalmát.«*”

Az Országzászló Emlékmű ünnepélyes felavatására 1939. október 15-én került volna sor, ám az ismertelen akadályok miatt elmaradt. Az avatás későbbi időpontjáról nincs pontos információnk. Az emlékmű talapzatán márványtáblát állítottak a felszabaduláskor elsőként bevonult nagykanizsai honvédek emlékére. 1942 augusztusában a község úgy döntött, hogy az Országzászló Emlékművön megörökítik a hősi halált halt Horthy Istvánt.

Az emlékművet a szovjetrendszer alatt távolították el.

SZŐLŐSEGRES

Egrus néven korai település, amely a tatárjárás pusztítását valószínűleg nem élte túl, 1284-ben pusztta volt. Az Egressy család fészke lehetett, később az ugocsai királyi birtok falva volt, majd a Perényiek tulajdonába került. A 16–18. század folyamán fokozatosan elruszinosodott. Az egykori ugocsai település jelenleg a Beregszászi járás Nagyszőlősi kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 4644 fő volt, ebből 24 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak végén, az I. bécsi döntéssel a község nem tért vissza az anyaországhoz, erre 1939 tavaszáig kellett várni. Ebben az időben szolgált a községben Fankovich Endre görögkatolikus kerületi esperes. Annak a Fankovich Antalnak a fia, aki még fiatal volóci görögkatolikus lelkészként 1896-ban a Vereckei-szorosban a honfoglalási emléktábla nagyhatású avatóbeszédét tartotta. Az ifjabb Fankovichról a *Magyar politikai és közigazgatási compass* (szerk.: Madarász Elemér, Budapest, 1940.) így írt: „*Szellemi vezetésével és az ő tanításain felbuzdulva, 1938 okt. Szőlősegresen egy 250 főből álló ruszin szabadcsapat alakult és résztvettek Nagyszőlős felszabadításában. Ezért jutal-*

mul, Kárpátalján ott állították fel az első országzászlót. A Nemzeti Tanácsnak volt elnöke. Ápolta és fejlesztette a magyar-ruszin testvériség eszméjét. Harcolt és lelkesen küzdött az anyaországgal való egyesítésért.”

A Zalaegerszegi Ujság 1939. július 18-i számának Szőlősegres lesz Zalaegerszeg testvérközsége, című cikkében érdekes levélről számolt be: „Március 27-én a zalaegerszegi 38–III. zászlóalj parancsnokságától levél érkezett a polgármesterhez. A parancsnokság közölte, hogy a zászlóalj ideiglenesen Szőlősegres ruszin faluban nyert elhelyezést. A tiszta ruszinnyelvű, de izzó magyar érzelmű lakosság nagy örömmel fogadta honvédeinket, akik azzal kívánták meghálálni a szíves fogadtatást, hogy a község részére országzászlót kértek Zalaegerszegtől. Azt is irták, hogy a bécsi döntés után a község lakossága kiverte a cseheket és Nagyszőlősig üldözte őket. Zalaegerszegen megindult a gyűjtés és a zászlót el is küldték Szőlősegresre.”

A Hadtörténelmi Közlemények 2017/1. számában megerősíti ezt az esetet: „Jól érzékelhetővé válik ezek alapján például a visszatért terület lakosságának döntő többségét kitevő ruszinok viszonya a magyarokhoz, illetve az új hatalomhoz. Személyes hangú levelek, őszinte megnyilatkozások. Jól példázhatja ezt az a történet, amikor Zalaegerszeg városától kér országzászlót Szőlősegresnek a „ruszin nyelvű, de igaz magyar érzésű községnek” pilisi Kornháber József őrnagy, a 38/III zászlóalj parancsnoka, tiszttársaival együtt. Az 1939. március 21-én kelt levélre válaszolva Zalaegerszeg megyei város polgármestere helyettese, Dr. Mikula Szigfrid 1939. április 7-én azt válaszolhatta, hogy az adományokból elkészített országzászlót elküldték a kárpátaljai településnek, és kéri, hogy a zászlóalj működjön közre az ünnepélyes felállításnál.”

A lobogó természetesen meg is érkezett Szőlősegresre. Az egresiek köszönőlevelét a Zalaegerszegi Ujság 1939. április 19-i számából ismerhetjük meg: „A Zalaegerszeg megyei város közönsége részéről Szőlősegres rutén község részére ajándékozott gyönyörű országzászlót hiveim nevében hálásan köszönöm.

E szép ajándék, amely községünk disze és büszkesége lesz, érezzük, hogy a viszonzszeretet megnyilatkozása kedves magyar testvéreink részéről, amely záloga kell, hogy legyen egy szebb magyar jövőnek.

A Trianon által keresztre feszített Magyar Hazánk vonagló testéről az első durva vasszeg husz év nehéz rabsága után lehullott és Kárpátalja rutén területe ismét visszatérhetett az Anyaországhoz.

Erős a hitünk, hogy édes Magyar Hazánk ismét feltámad teljes egészében és visszaszerzi hős honvédjeivel ezeréves jogos tulajdonát. A közelmúltban

itt székel a zalaegerszegi 38/III. zászlóalj honvédjei nagyrabecsült tisztikarával, szívesen osztott örömeinkben és szívünkbe zártuk barátságukat és önzetlen szeretetüket.

Ismételten köszönve a kedves ajándékot, maradtam kiváló tisztelettel és hazafias üdvözléssel

Szóllősegres, 1939. április 12.

Frankovich Endre

nagyszóllósi g. kat. kerületi

esperes és a Nemzeti Tanács

elnöke.”

A cikkben a név tévesen Frankovichként szerepel, ami nyilván az újság szerkesztőjének „köszönhető”.

A község Országzászló Emlékművét 1939-ben, Trianon napján avatták fel. Az ünnepségen dr. Széll Sándor tanácsstag mondott avatási beszédet.

Ez az emlék sem élte túl a szovjetrendszert.

CSEPE

Az ugocsai kismemesi település nevét írások először 1320-ban említették, mint bizonyos Ákos fiainak birtokát. Az idők folyamán többféle néven is említették: Akusfalva, Peturfalva, Telki stb. A 16. század után a pusztítások következtében megfogyatkozott színmagyar lakosságát erős ruszin betelepítéssel pótolták. Ettől kezdve etnikai képe megváltozott. Az egykori ugocsai település jelenleg a Beregszászi járás Péterfalvai kistérségéhez tartozik. Lakossága 1943 fő, ebből 1110 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak után a község az I. bécsi döntéssel tért vissza az anyaországhoz. 1942 októberében a település Országzászlót avatott. Az EONB nevében Csernitzky Ödön tanácsstag mondott avatási beszédet.

Sorsa a többi Országzászló Emlékművéhez hasonlóan alakult, a szovjetrendszer alatt lerombolták.

FEKETEARDÓ

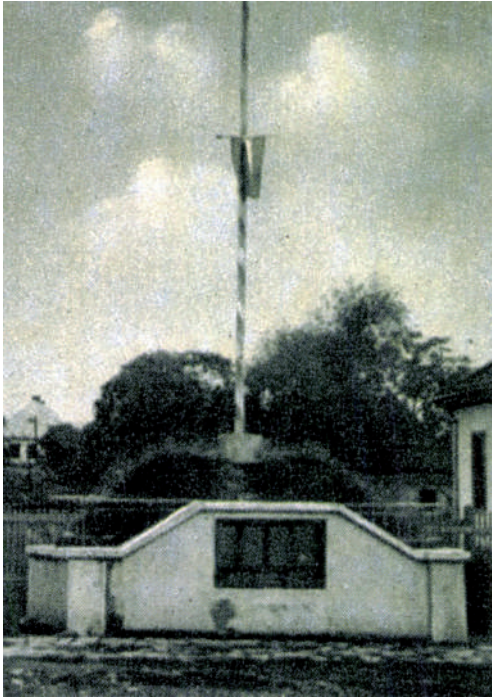
Az előkerült leletek tanúsága szerint a falu területe már a bronzkorban lakott volt. Első írásos emléke 1319-ből való. Az egykori királyi „erdőóvók” települése megkülönböztető előtagját a falut átszelő Fekete-víz nevű patakról kapta. 1355-ben a királyházai Nyalábvár birtokaként a királytól kiváltságokat

kapott. 1378-ban az uradalommal együtt a falu is Drág vajda tulajdonába ment át, 1405-től pedig a Perényieké lett. Az egykori ugoicsai település jelenleg a Beregszászi járás Péterfalvai kistérségéhez tartozik. Lakossága 2001-ben 2230 fő volt, ebből 715 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak után, az I. bécsi döntéssel a község nem tért vissza az anyaországhoz, ez csak 1939 tavaszán vált valóra. A község a következő esztendőben, 1940. november 10-én avatta fel a közadakozásból épült Országzászló Emlékművét. Az avatóbeszédet Végh Mihály tanácsstag tartotta. Az emlékmű talapzatára felkerült a visszacsatoláskor a község határában elesett hősök emléktáblája.

Vannak utalások arra, hogy a községi Országzászló mellett még a vasútállomás mellett is emeltek egy másik nemzeti lobogót. Ám ennek nyomát a korabeli sajtóban és forrásokban nem találtuk.

Feketeardón is lerombolta a szovjetrendszer a magyar emlékeket.

Az egyik feketeardói Országzászló régi képeslapon.

KIRÁLYHÁZA

A vidék egyik legrégebbi településének közelében a paleolitikumból származó leletek bizonyítják az ősember 800 ezer évvel ezelőtti jelenlétét. Írott történelme V. István királyunk korából datálódik, amikor is a későbbi Nyalábvár helyén egy királyi vadászlak állt. A település története évszázadokon át egybeforrt a vár történetével. A Drágffyak, a Perényiek birtokolták, majd az erősséget 1672-ben lerombolták. Az egykori ugocsai település fontos vasúti csomópont mind a mai napig. Jelenleg a Beregszászi járásban kistérségi központ, ide tartozik még 8 környező falu. A városi jellegű település lakossága 2001-ben 8147 fő volt, ebből 510 fő magyar nemzetiségű.

A cseh korszak után, az I. bécsi döntéssel a község nem tért vissza az anyaországhoz. 1939 márciusában a magyar honvédség katonai akciója során került újra magyar fennhatóság alá.

1939. június 18-án a község központjában avatták fel az Országzászló Emlekművet. Az avatóünnepségről az MTI június 20-án szűkszavúan tudósított: *„A kárpátaljai Királyháza községben vasárnap avatták fel a község zászlaját, amelyet Mazgon Sándor ajándékozott. Az egyházi szertartást Ember Péter római katolikus plébános, Lyachovits Iván görögkatolikus esperes és Sárkány Lajos református lelkész végezte.”*

Királyházán még egy másik nemzeti lobogót is felavattak. Ennek előkészületeiről az MTI 1939. december 12-i tudósításából értesülünk: *„A volt cs és kir. vasúti- és táviróezredekben szolgáltak Khudy Tihámér MÁV-igazgató elnöklésével táborozást tartottak, s azon az elnök beszámolt a Királyházán felállítandó országzászlóavatási ünnepségek előkészületeiről. Heeger Árpád műszaki tanácsos a Felvidékről és Kárpátaljáról megjelent volt ezredtársakhoz intézett üdvözlőszavakat, majd: többek hozzászólása után tudomásul vették, hogy addig is, amíg az Országzászlót átadják rendeltetésének, azt Királyháza állomáson ünnepélyes alkalmakkor, a nemzetközi gyorsvontok fogadásakor felvonhassák.”*

Ennek a felavatása azonban csupán két év múlva valósult meg. A *Függetlenség* 1942. október 14-i számában erről így tudósított: *„Királyháza Ugocsamegye népének nagy érdeklődése mellett avatta fel az országzászlót. Siménfalvy Árpád főispán a kormányzó urat köszöntötte, majd az EONB nevében Budaváry László mondott nagyhatású avatóbeszédet. Ott volt Végh József alispán és a megye számos vezetőszemélyisége (sic!).”*

Tehát Királyházán két Országzászlót is emeltek, egyiket a település központjában, a másikat a vasútállomáson. Mindkét emléket elsodorta a szovjetrendszer.

ADAMCZYK KATALIN

„HA A SZÜKSÉG ÚGY HOZZA...”

(INTERJÚ KOVÁCS TIBOR BENEI GYÓGYÍTÓVAL, ÖNTŐVEL)

A felvilágosodás kora óta foglalkoztatja a néprajzkutatókat a néphit és a népi gyógyítás kapcsolata, hiszen e két tárgykör a legtöbb esetben találkozik egymással. Dömötör Tekla¹ úgy fogalmaz: „*minél alacsonyabb fokon áll az orvostudomány, annál több tere nyílt a babonás mozzanatoknak*”. Kárpátalja legmagyarabb csücskében, a kisebb beregvidéki falvakban az orvosi ellátás sok helyen még a huszadik század második felében sem volt megfelelően biztosítva. Hiába jöttek létre a felcserközpontok, a helyi emberek jobban bíztak a falusi specialisták tudásában, mint a modern orvostudományban. Ez adhat magyarázatot arra, hogy az egykori Bereg vármegye településein még akkor is van egy befogadó réteg, amely igényt tart javasokra, gyógyítókra (a kárpátaljai magyar közösség nyelvében és tudatában a gyógyító, a javas/jós és a babonázó /babonás/ szinoním fogalmaknak számítanak²), amikor nyugati szomszédaink már csak múlt századi forrásokban találkozhatnak a népi gyógyászat hasonló módszereivel. A Beregszászi járásban 2010-től napjainkig tartó kutatásaim során azt tapasztalom, hogy a falusi közösségeknek nem csupán az emlékezetükben, de napi gyakorlatukban máig elevenen élnek a gyógyító hagyományok. „*Népi gyógyítók ott vannak, ahol a közösségnek igénye van rájuk*.”³ – mondja Kótyuk Erzsébet. A lokális tradíciók páratlanul gazdag tudásanyagot halmoznak fel a történelem folyamán, ez a tudás pedig mindig a közösség túlélését szolgálja az adott társadalmi és természeti környezetben.⁴ Mindennek Kárpátalján – ahol a kisebbségi létben a hagyományok ápolása az egyik legerősebb fegyver a beolvadással szemben – különösen nagy a jelentősége.

Bár szinte minden beregvidéki családban ismernek gyógyító praktikákat, a falusi „specialista” (mint például a javasasszony, gyógyító, öntő) szerepére csak néhányan vállalkoznak. A családokban általában az asszonyok foglalkoztak az emberek gyógyításával, míg a férfiak legtöbb esetben a

¹ DÖMÖTÖR 1981:134.² KÓTYUK 2020:60.³ KÓTYUK 2020:222.⁴ HOPPÁL 2011:147.

beteg állatok orvoslásához értettek.⁵ Bene település egyik különlegessége, hogy itt napjainkban két gyógyító specialista férfi is tevékenykedik: egyikük M. László, akivel 2011-ben sikerült mélyinterjút készítenem. Sokáig nem tudtam, hogy a faluban más is foglalkozik a hagyományos gyógyítással. A szakirodalom általánosan elfogadott tényként kezeli, hogy a gyógyító ismeretek terén lényeges generációs különbségek vannak, vagyis: a fiatalabb korosztály sokkal kevésbé ismeri és alkalmazza ezeket a praktikákat, mint az idősebbek. Ezt vizsgálva született az az ötletem 2023 őszén, hogy egy olyan internetes fórumon tegyek fel erre vonatkozó kérdést, ahol a csoport tagjai kisgyermekes édesanyák, tehát a fiatal generáció képviselői. Az általam írt posztban arra kérdeztem rá, hogy mi a véleményük a „megverődött” gyermek szenes vízzel való kezeléséről, alkalmazzák-e otthon saját gyermekükön, hatásosnak ítélik-e a módszert. A nyilvános (tehát bárki számára elérhető) válaszok zömében elítélték még a felvetést is, sokan felháborodásukat fejezték ki, hogy a modern világban létezik még olyan ember, aki kiteszi a gyermekét „ilyen sátáni babonázásnak”. Néhány percen belül azonban legalább ennyi privát üzenetet is kaptam a fórumot követő édesanyáktól, akik megerősítették, hogy mind a mai napig gyakorolják ezeket a praktikákat, de szégyellték nyilvános kommentben megírni mindezt, félték attól, hogy a csoport többi tagja elítéli őket. Többen részletesen megosztották velem az olyan, specialistát nem igénylő, bárki számára elvégezhető egyszerűbb módszereket, mint például a szenes víz készítése, és akadt olyan személy, aki javast ajánlott szemmel verés ellen. Így szereztem tudomást Kovács Tibor benei gyógyítóról, akit természetesen azonnal megkerestem. A benei javas közlékenységének, közvetlenségének köszönhetően sikerült egy több mint egyórás hangfelvételt készítenem.⁶

– Kérem, meséljen a tevékenységéről! Mivel foglalkozik, kik és miért keresik meg Önt? Hogyan segít azokon, akik Önhöz fordulnak?

KT: Ma is fölhívott egy nagymama, hogy az unokája nagyon sír, és csináljak valamit, ha Istent ismerek. Mondtam, egy pár perc múlva kezdem, de távlatból, tehát nem hozták ide. Már minden rendben van.

– Akkor ez a gyermek nem falubeli volt?

KT: Nem, messze volt. Az az igazság, hogy én olyan húsz-huszonkét évvel ezelőtt falusi turizmussal foglalkoztam, sok emberrel kerültem így kap-

⁵ KÓTYUK 2020:202.

⁶ Tibor nem kért anonimitást, vállalta, hogy az interjú szövege a saját nevével jelenjen meg.

csolatba. A legtávolabbi Észak-Írországból volt, ugyanis van egy ismerősöm, akinek a lánya oda ment férjhez. Felhívott egyszer olyan fél tizenegykor ez a barátom, mondja, hogy csinálj valamit, Tibikém, mert az unokám sír. Mondtam, jó, máris csinálom. És ez volt többször is, egy év alatt több ilyen eset is volt. Mondom, Pisti, és mi van a gyerekekkel? Azt mondja: Tibikém, ahogy csinálod, a gyerek tíz perc múlva alszik, mint a tej.

– *De mi az, amit csinál ilyenkor?*

KT: Hát, ez egy fohász. Én egy fohászt csinállok, de ez öröklődő tudás. Én olyan öt-hat éves lehettem, amikor a nagyanyám már mondta, hogy ezt rám fogja hagyni, ez az anyai nagyanyám, de az apu oldaláról is volt a rokonságban, aki így ráolvasott, meg meg is öntött, tehát, ha nagyon meg van verődve a gyerek, megijed valamitől, akkor viasszal a feje fölött megöntöm, ha valaki megront valakit, akkor kiadja a viasz, olyan formát vesz fel. Én akkor leveszem róla. Azt is kiadja a viasz, hogy mivel okozták, mivel csinálták ezt a rontást.

– *Akkor ez Önöknél egy családi hagyomány, és mind a két oldalról megörökölte. Ehhez kell egyfajta tehetség, vagy hajlam, hogy fogékony legyen a gyógyításra, vagy bárki el tudja sajátítani ezt a tudást?*

KT: Az a véleményem, hogy kell tehetség hozzá, mert nagyanyám már nekem mondta – akkor már nagyobb voltam, tizenvalamennyi éves –, hogy: „Tibi, itt lesz a sótartó alatt eltéve, majd, ha esetleg meghalnék, hogy mit kell, meg hogy kell csinálni.” És nem én találtam meg, apu találta meg, nekem nem is mondták, majd körülbelül vagy egy év múlva mondta apu, hogy próbálkoztak, de nem hatott semmit. Úgyhogy ideadták, mondta, hogy: „Tibi, ezt neked, terád hagyta, próbáld!” A szöveg le volt írva, úgy hagyta a sótartó alatt, hogy vigyem tovább a halála után. Én is tovább fogom adni, az én halálom után is el lesz téve, de jelenleg még nincs meg, hogy kinek, nem látok még olyat, akibe az van.

– *Miből lehet látni, hogy valakiben megvan ez a tehetség?*

KT: Nem tudom. Szerintem megérezném.

– *Milyen régre vezethető vissza ez a tudás a családon belül?*

KT: Őszintén szólva nem tudom, mert a nagyanyám az ezerkilenszázban született, ő egy ukrán asszony volt, neki a neve Hleba volt, innen, a szomszéd faluból jött férjhez, szóval, hogy ő honnan tanulta, azt nem tudom.

– *Őn szerint az ukránoktól vagy a magyaroktól ered a rontás, a javasság, a gyógyítás hagyománya?*

KT: A rontás az én szerintem nem kötődik nemzethez, mindenhol megvan.

– *És kik hisznek erősebben benne, az ukránok vagy a magyarok?*

KT: Én magyar közösségben lakom, így engem leginkább magyarok keresnek meg, de bizonyára, ha ott lakték, a „Nagyukrajnába”, akkor ők fordulnának hozzám. De amikor így ukránokkal beszélgetek – akár a falusi turizmussal kapcsolatban is – akkor ők mondják, hogy az ukránok is nagyon hisznek az ilyesmiben. Tán én azt mondom, még jobban is, mint a magyarok.

– *Melyik korosztályból fordulnak legtöbbször Önhöz segítségért? A fiatalabbak vagy az idősebb generáció képviselői, esetleg a kisgyermekes szülők?*

KT: Leggyakrabban inkább a kisgyerekes szülők.

– *Milyen településekről szokták leginkább megkeresni Önt?*

KT: Nem számít. Van úgy, hogy... például az egyik barátom, a volt polgármester, azt már tudom, ha olyan fél tizenkettőkor csenget, akkor az unokája gondban van. Aki tudja a telefonszámom, az bármikor hívhat. Van erre direkt egy másik telefonom, egy picike, ilyen régi fajta, ezt még a mezőre is hordom magammal, mindig a zsebemben van. És akkor csengetnek, még amikor a mezőn is vagyok, mikor dolgozok, akkor is felhívnak. Akkor én leülök egy tíz percre, és csinálom a dolgomat. Bárhol meg tudom csinálni, nekem nem kell ott lenni. De mikor nagyon meg van verődve, mikor már nagyon beteg, akkor el kell hogy hozzák a gyereket, és én akkor megöntöm viasszal.

– *Amikor a távolból gyógyít, imát vagy fohászt mond?*

KT: Fohászt mondok.

– *Ennek a fohásznak a szövegét meg tudná osztani?*

KT: Nem. Nagyanyám nekem azt mondta, hogy ne mondjam el senkinek. Annyit elmondhatok, hogy a fohászbába bele van foglalva a gyerek keresztnéve, és háromszor kell megismételni ezt a fohászt, a fohászbába beiktatjuk, hogy mit kérünk. Meg persze koncentrálni kell. Összpontosítani kell arra a névre, arra a gyermekre, hiába nem látom. Oda kell hogy figyeljek, nem mehet közben a tévé, vagy nem lehetnek olyankor bent a gyerekek. Inkább megkérem őket, hogy maradjanak csendben, de legtöbbször félre vonulok. Körülbelül tíz percet vesz igénybe ez az egész.

– *Említette, hogy van, aki naponta telefonál. Ennek mi az oka? Van, aki ilyen gyakran megverődik? Meddig tart az Ön által elmondott fohász ereje?*

KT: Itt nem arról van szó, hogy csak egy napig tartana a fohász. Egszerűen van olyan gyerek, aki gyakrabban ijed meg. Van, aki két hét vagy két hónap múlva csenget legközelebb, mert akkor verődik meg a gyermeke.

Volt egy nagyon érdekes, különleges eset, az is rokonom, távolabbi unokaöcsém a srác. Megnősült a szomszéd faluba, Váriba. Aztán egyszer – épp vendégek voltak itt, turisták – este kilenc órakor eljön hozzám, azt mondja: „Bátyja, segítsél, a kisfiam három éves, úgy áll, hogy megfele hal.” Mondom, ne csinál már, hogyhogy megfele hal? Azt mondja, behordták már Debrecenbe, onnan Pestre, de sehol sem tudják, mi a baja, csak kékül és kékül. De semmi baját nem látták az orvosok. Aztán Fehérgyarmaton – egy nővér vagy egy orvosnő, nem emlékszem pontosan, nem akarok hazudni azt mondja nekik: „Hisz maga ilyenekben?” Azt mondja, igen, a nagybátyám is csinál ilyet. Azt mondja neki a nővér, menjenek el hozzá. Elvittek engem oda. Én meg vittem a viaszt, oda már vittem a viaszt. Amíg vittek odafele kocsival, addig én már csináltam magamban a ráolvasást, aztán oda megérkeztünk, a nagymama fogta az ölében. Én megolvastottam a gázon a viaszt, hideg vizet a másik mélytányérba, satöbbi, szóval előkészültem, megöntöttem a gyereket, a gyerek még sírt, sírdogált néhány percet a maga módján, szóval nem mintha elvágták volna baltával, de látszott rajta, hogy lélegzett nagyokat. Közben én hazajöttem. Eltelt három nap, jön a fiú. Azt mondja: „Tibi bátyja, mit csináltál a fiammal? Nem alszunk három napja!” Mondom, hogyhogy nem alsztok három napja? Nem alszunk három napja, mert talut teszünk az orra alá, hogy nem-é má meghalt, azt mondja. Annyira megnyugodott, annyira ki volt már a gyerek merülve, hogy akkor, mikor én eljöttem, a gyerek elaludt, és két napig aludt.

– *Akkor ez a gyerek nem csupán megverődött, hanem valamiféle átok vagy rontás volt rajta?*

KT: Átok volt. Vagy az anyukára, vagy a családra volt valamilyen átok. Én az átkot és a rontást nem különítem el, egyszerre gyógyítom mind a kettőt.

– *Amikor leveszi a rontást, akkor az Istenhez imádkozik. Az eszközök, amiket használ, szentelmények?*

KT: A viasz az szentelt, de a víz az sima csapvíz.

– *A ráolvasáson és a viaszöntésen kívül más módszert is használ? Jósol például?*

KT: Csak a ráolvasást és a megöntést csinálom, jósolni nem szoktam. Bár a megérzéseim általában jók, beválnak, meg megálmodok sok mindent, előre tudok dolgokat, de ez valamikor nem is jó.

– *Milyen típusú rontásokkal találkozott?*

KT: Mindenholnan, mindenfélével jönnek hozzám. Annyi fajta betegség rontás, szerelmi rontás van. Volt egy cigány család, bejöttek, biztos voltak

vagy kilencen a házban, de a legkisebbtől legöregebbig (*mind eljött – a szerk.*) Jött egy fiú, egy olyan huszonéves fiú, huszonkét éves volt, és mondja, hogy szerelmes a lányba, de nem nagyon szeretnék a szülők (*mármint a lány szülei – a szerk.*), ő meg szeretné, ha hozzá menne feleségül, meg satöbbi. Hát én a fiút megöntöttem, satöbbi, minden oké, nem is jöttek hozzám. Majd eltelik egy év, jönnek hozzám, azt mondja, hogy : „Tibi bácsi, nem lehetne megcsinálni, hogy, na... El akarnék válni, nem akarok már a feleséggel élni, nem lehetne megcsinálni, hogy kiszerezsen belőlem?”

Na, mondom, hagyjál nekem békén, eridj innen elfele!

– *Akkor tulajdonképpen ez egy szerelmi kötés volt?*

KT: Igen, igen... Azzal azt csináltam, hogy csináltam egy kötetést, hogy hiányozzon neki a fiú... Hogy kelledjen neki, na...

– *Ezt milyen módszerrel lehet előidézni? Megetetéssel?*

KT: Nem, nem! Az már nem jó dolog, én ilyeneket nem csinálok. Én csak fohászt mondok.

– *Szóval ráolvasással?*

KT: Igen, igen. Én rontást nem csinálok, az már csúnya dolog, az nem én vagyok, én csak jót tudok csinálni.

– *Hogyan definiálja saját magát? Mint javas, gyógyító, esetleg természetgyógyász?*

KT: Őszintén szólva sehogy. Nem nevezem magam semminek. Valahogy, mintha a jó Isten adta volna ezt nekem... Sokan, a haverok kötekednek velem, viccelgetnek, mondják, hogy „boszi”, „öreg boszi”, rám és a családra, volt, aki egy kis boszorkányt vett nekem ajándékba, de csak viccből, nehogy komolyan vegyem. De én nem tudom, hogy hogy nevezem magamat, mert én csak csinálom a dolgomat, teszem a dolgomat. A másik, hogy én nem kérek érte pénzt. A nagyanyám mondta, hogy soha ne kérjél pénzt. Sokan kérdezik: mennyivel tartozok? Semmivel. Esetleg, amit jó szívvel adnak. Mindig mondom, ha egy hagymát adnak, akkor egy hagymáért fogok gyógyítani, ha egy kávé, akkor azért. De én nem kérek semmit, nem pénzért csinálom. Olyan is volt, hogy itt hagytak egy pezsgőt, vagy letettek az asztalra X/Y összeget, de én kémi nem kérek. Keresztényi kötelességem és kész.

– *Milyen vallású Ön?*

KT: Református vagyok. Nem vagyok nagy templomjáró, de a hit az nagyon fontos számomra. Én papokkal is beszélgettem erről sokszor. Attól, hogy valaki pap, még ugyanolyan ember, mint mi vagyunk. A mi papunk, a református pap szerint ezek a dolgok a Sátánt segítik. De beszélgettem

egy római katolikus pappal, eljegyzésen voltunk és egy asztalnál ültünk, hát szóba került ez is. Ő azt mondta, hogy ez természetes dolog. Ő nyilván jobban ismeri a Bibliát, mint én, és felhozott belőle példákat. Azt mondja, miért ne? Vagy volt itt a szomszéd faluba egy Tamás atya, az talán tavaly kapott kitüntetést a magyar parlamentben – a tévében láttam – vele is beszélgettünk. Ő keresztelte a komáméknak a kisiút, a keresztfiamat, ő is azt mondta, hogy ebből semmi nincsen. Valamelyik pap így gondolja, valamelyik ügy. Egy pap se prédikál egyformán a templomban sem.

– *Betegségrontásokkal, teteményekkel fordultak Önhez?*

KT: Bizony, hogy fordultak, sokszor. Az már rontás, az már komoly rontás, és azok már nem gyerekek, hanem felnőttek, akik ilyenrel fordultak hozzám. Mikor a családba sok gond jött, egymás után jöttek a problémák, betegségek és satöbbi. Volt egy olyan eset, hogy nálunk a családban is volt gond. A feleségemmel, nyugodjon, már meghalt két éve, vitáztunk elég sokat. És akkor mondom neki, na várjál, én most ráolvasom ezt a rontást arra, aki ezt velünk csinálja, visszafordítom rá, de úgy, hogy jöjjön be a házukba, nem jól érezze magát. Meghalt már mind a kettő, a feleségem is, meg ez a barátnője. Szóval én ezt megcsináltam, kimentem, bejöttem, egy olyan tíz perc múlva jön a barátnője, mondja, hogy: „Te Szilvi! Én olyan nem jól érzem magam, minden bajom van.” És amikor ő elment, akkor mondja a feleségem: „Hoppáré...”

– *Ezeket a rontásokat irigységből végzik?*

KT: Irigységből is, ha a családban jólét van, boldogság... Minden család más, ugye minden családban vannak gondok, problémák, vita is van, nem is házasság az, amelyikben nincsen, igaz? De valaki azt is irigyli, ha a másiknak kicsit kevesebb van a családjában, mint az övében. Valami mindenképp motiválja őket, ez lehet az irigység, bár mi sosem éltünk olyan jól, mármint anyagi értelemben, de valamire mégis irigy volt ez a rontó.

– *Természetfeletti lényekkel kapcsolatos tapasztalata volt-e, vagy ismer-e ilyen történetet?*

KT: Elmondok most egy történetet, amit én nagyon sokáig nem meséltem el senkinek. Hát legalább harmincöt-negyven évig senkinek sem mondtam ezt el. Utána a feleségemnek elmondtam, meg még egy-két embernek, csak akkor nem mondtam el. Volt egy olyan esetem, tehát nem voltam részeg, és nem látomásom volt, én most sem iszok abszolút semmit, de akkor még tizennégy éves körül lehettem, nem akarok hazudni, nem tudom pontosan, de valahogy úgy tizenhárom-tizennégy éves lehettem. Na most... ott a

szülői háznál volt egy kis nyári konyha – olyan négyszer három-három és feles –, és anyu aludt, volt ott egy kis ágy, négyen voltunk testvérek, fiúk, és mi beszélgettünk ott a konyhában. Anyu ott volt, a két bátyám és én, tehát négyen voltunk. És anyu, ahogy ott feküdt. És én láttam a nyakán, hogy ott egy fekete farkok. Egy ördög ott fekszik. Eltelik három perc, öt perc, tíz perc, én meg csak nézek, hogy jól látom-e, olyan három méterre volt. Nézem a többieket, a testvéreimet, nem látnak semmit. Felálltam, közelebb mentem, olyan fél méterre, onnan nézem, hogy jól látom-e. És onnan is azt látom, hogy egy fekete farkok az anyám vállán, a nyaka köré tekeredve. Nem volt se fekete macskánk, se patkány nem lehetett, az ördög vagy valami ördögi lény volt, és ott feküdt anyu mellén. Ezt nem mondtam azóta sem, csak miután harmincvalahány év eltelt, mert nem hittem magamnak, hogy én azt látom. A testvéreim nem látták, ha látták volna, mondták volna. Nem is mertem nagyon hangoztatni, mert féltem, hogy azt gondolják majd rólam, hogy hibás vagyok.

– *Kisértetekkel, visszajáró lelkekkel kapcsolatos történeteket ismer, hisz-e bennük?*

KT: Hallottam, ez is hit kérdése. Én úgy hiszem, hogy valami van, valami van, mert sokat hallottam is, meg hiszem is, hogy van. Az életben sok olyan van, ami kapcsolódik valamihez, csak az ember nem figyel oda rájuk, jobban oda kellene figyelniük az elhunytakra is. Mert van olyan álmom is, amiben üzenni próbálnak, fel akarják venni velünk a kapcsolatot.

– *Gyermekijesztő lényeket ismer? Hisznek ezekben Bene településen?*

KT: Hallottam ilyesmit, de én soha nem ijesztettem a gyerekeimet.

– *És a kígyókőről mit tud?*

KT: Ez nagyon jó kérdés, mert erről tudok. Innen van a mondás is, hogy: „Egy követ fújnak”. Amikor nagyon kicsi voltam, nagyapám adott nekem egy követ. Egy gömbelyű kő volt, nagyon szép gömbelyű, és a közepe mintha a Vénusz volt, de szírvárványszínű, és mindenfelé, ha forgattam, kígyószemek voltak, mindenhol. És azt a követ gyerekkoromtól őriztem. Ez kígyó-fújta kő volt. Nagyapám így adta, ha ő hazudott, akkor én is hazudok, de ő így mondta, a hegyen találta. És egyszer, nem nagyon régen, lehetett olyan tizenöt évvel ezelőtt, vadászpuska van nekem ott a szénben, és az ilyesmi oda be vannak téve. És akkor egyszer a Tibike fiamnak mutattam, betettem és utána eltűnt. Annyit tudok a kígyó-fújta kőről mondani, hogy nekem az volt, a nagyapám azt mondta, hogy az. Gyógyítani én nem tudtam vele, csak nézegettem, fogdostam, ha a kezem ügyébe került.

– *Meg tudna osztani velem további, rontással kapcsolatos történeteket?*

KT: Persze, rengeteg van. Eljönnek ide hozzám, és mondják, hogy nem jól vannak a családban. Én megöntöm a viaszt, és akkor meglátom, kiadja nekem a viasz, mi történt, ki csinálta a bajt. Nem mondom meg konkrétan, csak körülírom, például mondom, hogy férfi volt, hosszú köpenyes, vagy hosszúhajú nő, satöbbi, amit a viasz kiad. Vagy, ha például egy gyerek megijed, akkor is kiad egy kutya alakot, vagy kakast, szóval, amitől megijedt. Ezt a viasz kiadja. A tárgyat is kiadja néha, amivel megrontottak valakit, de az ritkább. Inkább a rontó személyét mutatja meg a viasz. Régebben gyakoriak voltak a gazdasági rontások is, amikor a másik jószágát rontották meg, régen voltak, akik tudták ezt csinálni, főleg a tehenet. Véres tejet adott, vagy elvették a tejét, de ma már nem nagyon van jószág, úgyhogy ez sincs. De amivel engem legtöbbször keresnek, a gyermek megijedése, a mögött nem mindig rontás vagy ártó szándék áll. Sokszor csak lát valamit a gyermek a televízióban, amitől megijed, egy sárkányt, vagy egyéb ijesztő lényt. Vagy egy kutya megugatja, és attól ijed meg, felsír, nem tud aludni. Ha beteg a gyerek, azon nem tudok segíteni, én nem vagyok orvos, csak az ijedtséget szüntettem meg. De én hiszem, hogy az emberek alapvetően jók. Még a leggonoszabb emberben is van jó, még az is szeret valakit, nincs olyan, hogy valaki száz százalékosan rossz, gonosz. Csak nem mindenki tudja meglátni a másokban a jót.

– *A megverődés megelőzésére a Beregvidéken sokan vörös fonalat tesznek az újszülöttek csuklójára. Ön szerint ez hatékony védelmet nyújthat a gyermek számára?*

KT: Hallottam erről, tudom, hogy tesznek piros madzagot a gyermekek kezére, de én nem foglalkozok vele. Ha használják, akkor biztos van benne valami, az én menyem is tett az unokám kezére. De mondjuk neki nem segített, mert lementem, hallom, hogy sír. De a menyem nem hisz benne, úgyhogy kimentem, úgy olvastam rá, mire bementem, a gyerek megnyugodott.

– *A különböző ünnepekhez kötődő hiedelmekről tudna-e mesélni? Van-e olyan jóslások például, amit Ön is kipróbált?*

KT: Van, amit a nagyanyám mondott nekem, azt például kipróbáltam én is, tizenévesen, tizenvilámmennyi évesen. Karácsonyba, szenteste kell menni a kútra, és felhúzni egy viderbe vizet. Megmosdol, nem szabad megtörülközni, és úgy lefeküdni. És aki majd viszi neked a kendőt, hogy törülközzél meg, az lesz a feleséged, vagy a férjed. Ezt ki is próbáltam én is. Álmodtam is, jött is, de nem ismertem meg, hogy ki az. Jött egy fiatal lány, és mondta,

hogy törülközzél meg. Egy ismeretlen volt akkor, aki hozta a kendőt, de hát ezt még kisgyerekként, tizenhárom-tizennégy évesen próbáltam. Hát, meg a gombócba, a gőzönfőtt gombócba tesznek neveket, oszt amelyik feljön, az lesz a felesége, férje.

– *Korábban említette, hogy szentelt viaszt használ a megöntéshez, és azt is, hogy református vallású. A reformátusok nem szentelnek például pászkat, barkát. Hogyan jut hozzá a szentelményekhez?*

KT: Nekünk mindig hoznak. A menyem például görögkatolikus, a fiam is ugye református, de görögkatolikus templomba esküdtek, mennek a fiammal húsvétkor pászkat szentelni, és adnak belőle: egy kis szentelt pászkat, egy kis szentelt vizet, mindenből egy kicsit.

– *Mit tud mesélni a bábákról?*

KT: Hát én is úgy születtem, nem volt orvos, bábánál születtem. Itt a faluban volt akkor egy olyan, nem volt itt akkor, hatvanban se orvos, se szülész, csak a bába. Azok is sok mindenhez értettek.

– *Tud-e mesélni egyéb hiedelemalakokról, lényekről?*

KT: Tudok egy érdekes dolgot, apám mesélte. Apu annak idején nálunk fent itt pénztáros volt. Ez a kolhozidőben volt. Fent a hegyen volt egy kastély, és ott volt a kolhoziroda. És ő magyarázta, hogy jött lefele, és előtte átment – ez este, már sötét volt – egy kalapos ember, egy hosszú köpenybe, egy árny a semmiből. Hogy halucinálta, vagy nem, én nem tudom, de ezt ő akkor többször mesélte is mindenkinek. Ezelőtt, talán úgy két éve, a lányomék jöttek hazafele Beregszászból. És itt, tőlünk olyan ötszáz méterre van ez a kis út felfele, oda a hegy alá, de már nincsen meg az a kastély se, az régen leomlott, és akkor a lányom ült oldalt, és épp ott jártak, ezzel az úttal szembe, és rászólt a férjére, hogy:

– Te vigyázz – azt mondja –, elütöd azt az embert!

– Milyen embert? – kérdi a férje.

– Hogyhogy milyen embert? Te nem látod, itt áll az autó előtt!”

És akkor hazajöttek, mondják nekem, hogy majdnem elütöttek egy embert, ott ment át az autó előtt. Én nem szoltam nekik semmit, csak így mondom: „Lányom, fekete kalap volt rajta? Meg ilyen hosszú köpeny? Magas ember volt?”

Az meg csak néz rám: „Apu, te honnét tudod?”

Mondom, hát onnét, hogy apu ezelőtt már nem tudom hány éve, vagy ötven éve látta ugyanígy.

– *Akkor ez egy kísértet vagy visszajáró lélek lehetett?*

KT: Ez egy visszajáró szellem volt, biztos. Mert azóta tényleg eltelt több mint ötven év, és senki se látta. És amikor a lányom magyarázta, hogy hol, akkor eszembe jutott, hogy apu is ugyanígy mondta, hogy ugyanazon a részen bukkant elő. Én az alapján írtam le a kinézetét a lányomnak, ahogy apu mondta, és valóban ő is azt mondta, hogy ez az „ember” volt. Ugyanaz, akit apám látott ugyanazon a helyen, és ötven év alatt nem változott.

– *Szépasszonyokról, lidércekről vagy egyéb természetfeletti képességű lényekről tud-e mesélni?*

KT: A feleségem meghalt két éve. Tizedikén volt a születésnapja, huszadikán meghalt koronavírusban, de a szíve is beteg volt már előtte. Szerdán vittük be a kórházba és szombaton meghalt. Csak azt akarom ezzel mondani, hogy előtte így mondja nekünk, hogy az éjszaka álmodott. Angyalkákkal álmodott, azt mondja, hogy az angyalkák lejöttek, és vitték őtet fel a levegőbe.

Mondja: „Meg fogok halni.”

Mondom: „Hagyjad már a hülyeséget, dehogy fogsz.”

De, azt mondja, ő megálmodta. És nem telt bele négy nap, meghalt. Hogy összefüggésben van-e azzal, hogy angyalkákkal álmodott, nem tudom, de ez így velünk történt. Ha már az álmokról beszélgetünk, velem is történt egy eset. Ez is rég, a nyolcvanas évek közepe-vege felé volt. Volt egy piros Lada ötösöm, és olyan november vége fele volt az idő, és a bátyámnak volt egy rossz garázsa, de tényleg nagyon rossz volt. A bátyám már elköltözött otthonról, és én tartottam a garázsban az autót. Este lefekszek, eltelt egy kis idő, aztán éjfél fele felébredtem arra, hogy azt álmodom, hogy leesett egy nagy vizes hó, rászakadt a garázsra a tető és összetört az autó. Ah, mondom, ez nem lehet igaz, estefelé is olyan jó idő volt, de azért kinézek. Ahogy kinézek, egy olyan harmincöt centis vizes hó... Beültem az autóba, hogy kihajtsam. Nem mentem három métert, összeszakadt a garázs. Na most, hogy ez véletlen volt-e, vagy sem, de így volt.

Akkor egyszer felkeltem vasárnap reggel. Készültünk a haverokkal vadászni. Most már harminchárom éves, de akkor még nagyon jó állapotban volt a Lada Szamarám. Mindig ott álltam vele a dufarba. Éjszaka arra keltem, hogy azt álmodom, összetört az autó. Fölkelek, mondom: „Nem is törtem össze az autót, hát nem is voltam sehol.” Azelőtt nap a barátomnál voltam, egész nap nem is ittunk semmit, utána hazajöttem. Hát jó, felöltözök reggel, felveszem a puskát, ülök befele az autóba, nézem, a bal hátsó ajtaja össze van törve. Kérdezem Szilvit, ki törte össze az autót, de ő azt mondja, nem tudja. Utána meg lett, ki törte össze, de én megálmodtam éjszaka, hogy

az autó össze lett törve. Szóval a barátom ment neki álló helyben, én nem voltam ott. Csak mondom, ilyeneket az ember megálmodik vagy megérez, vagyis van ilyen, én hiszek ebben.

– *Mióta foglalkozik öntéssel és ráolvasással?*

KT: '87-től, '86-tól. Körülbelül akkor kezdtem.

– *Hány emberen segített az évek során?*

KT: Nem tudom. Nagyon sok emberen...

– *Száznál több emberen?*

KT: Persze, száznál jóval többen.

– *Ha százalékarányban kellene kifejezni, hogy milyen bajokon segített, hozzávetőleg hogyan osztaná el?*

KT: Hát körülbelül hetven százaléka megverődött, megijedt gyermek, a maradék harminc meg a rontás, átok, ilyesmi, ezeken segítettem.

– *Mi a különbség az átok és a rontás között?*

KT: Az átok, amikor rosszat kívánunk valakinek, ezt kimondjuk, benne is van a szó: megátkozunk valakit. A rontás ennél súlyosabb, aki ezt csinálja, az már szinte egy rögeszme. Annál rosszabb a rontás, minél többen csinálják. Mert van, hogy nem egy ember csinálja. Van például három barátnő, azok összeülnek és együtt rontanak. Pedig vallásosak, templomba járók. De, ha egyiküket megsérti valaki, vagy nem tetszik valamelyiküknek, akkor összejönnek hárman, és addig-addig csinálják, meg imádkoznak a Sátánhoz, míg annak a valakinek baja nem lesz. Vagy rábőjtölnek, ez régen is volt. Ha valaki nagyon rosszat akar csinálni, akkor rábőjtől, például felfogad valamit, például, hogy kilenc napig nem eszek ezt vagy azt, vagy nem csinálok ezt vagy azt, tehát megvon magától valamit, cserébe kér valamit, hogy a másinak baja legyen, vagy valami rossz következzen be, ez az, amikor valakire rábőjtölnek. De én ilyesmivel nem foglalkozok. Én a jó oldalon állok, de sokan rontanak. Bedobnak a kerítésen valamit például. A harmadik szomszédasszonynak egy kis kereszt volt a kisajtóján. Egy olyan tíz centis kis fakereszt. És akkor sose volt neki se jó semmi, és akkor jött hozzám.

– *Mi a teendő az ilyen rontásokkal?*

KT: Én akkor azt a keresztet először megöntöttem, levettem róla a rontást, utána a hölgyet is megöntöttem, és a keresztet utána eltüntették. Én mondtam neki, hogy vagy égessétek el, vagy dobjátok a Borzsába, de ne legyen neked közel. Nem is lett volna szabad megfogni, de ha már megfogta, akkor meg kell önteni a rontó tárgyat is, meg az illetőt is, aki megfogta.

– Benében Önön kívül egy emberről tudok, aki gyógyítással, rontások levételével foglalkozik, vele korábban szintén készítettem már interjút. Van-e esetleg más is a településen, vagy a környéken, aki ezzel foglalkozik?

KT: Itt Benében a Lacin meg rajtam kívül mást nem tudok. Borzsován volt egy néni, meg Keresztúrban, oda is nagyon sokan jártak. Ilyet például, hogy pohárba szenesvizet, azt nagyon sokan csinálják, azt szinte bárki tudja. Ilyen ráolvasást, amit én csinálok, más nem is nagyon tud. Van, aki más módon leveszi a rontást, de úgy, azzal a módszerrel, amivel én, úgy nem, vagy nem tudok róla. M. Laci természetgyógyász inkább, ő máshogy csinálja, mi jóban vagyunk, olyan is volt, hogy én küldtem hozzá beteget, nincs köztünk rivalizálás. Tegnap is beszélgettünk, jól megvagyunk egymással. Hozzá is sokan járnak, sok az ukrán, bentől⁷ jönnek.

– *Melyek a legnehezebben „kezelhető”, legsúlyosabb rontások?*

KT: Mindenképpen a halált okozó rontások. Régebben lemosták a halottat, ezzel a halottas vízzel nagyon komoly, halálos rontást tudtak különbözőképpen csinálni. Például az udvarára öntötték annak, akit meg akartak ölni, vagy egy kis üvegben feldobta a rontó, meg is itathatta. De ez már nagyon súlyos, gonosz rontás, amibe belehal az áldozat. Mostanában ilyen nincs, inkább a betegséget okozó, vagy szerencsétlenséget előidéző rontásokat csinálják. Ahány ember, annyiféleképp akar rosszat tenni, van, aki azt akarja, hogy semmi se sikerüljön a másiknak, ne legyen haszna semmiből, más a legfontosabbat, az egészséget és a családot veszi célba.

ÖSSZEGZÉS:

A Kovács Tiborral készített interjú megerősíti, amit Zubánics László, Vargáné Katona Mária és még számos recens Kárpátalja néphitéről szóló néprajzi tanulmány szerzője megfogalmazott: *hiedelmekkel, s ezekhez fűződő mágikus cselekedetekkel még napjainkban is találkozhatunk Kárpátalján.*⁸ Jelen kutatás bizonyítja, hogy a kárpátaljai magyar – ezen belül a beregvidéki – hiedelemvilág olyan páratlanul gazdag, hogy rengeteg vizsgálat lehetőségét rejtje még magában. Bár a fiatalabb korosztály számára kellemetlen beismerni – és ez jelentős mértékben megnehezíti az adatgyűjtést –, a kisgyerekes szülők is hisznek a mágikus ráolvasások és a viaszöntés hatékonyságában, hiszen zömében ők azok, akik bajukkal a benei javashoz fordulnak.

⁷ Itt az adatközlő Belső-Ukrajnát érti a „bent” kifejezés alatt.

⁸ ZUBÁNICS–VARGÁNÉ KATONA 2007:5.

A Kovács Tiborral folytatott beszélgetés arra is rámutat, hogy a beregvidéki magyarság több szakrális eredetű elemet is megőrzött a népi gyógyító hagyományában. A benei viaszöntő példája szemlélteti, hogy a mágikus eljárásokba vetett hit vallási hovatartozástól független, emellett a gyógyítás során a szentelményeket is vallási hovatartozástól függetlenül alkalmazzák, nem kizárólag a katolikusok sajátja, hanem a protestáns hívek is részesülni akarnak a mágikus erővel felruházott szentelményekből, ezért – akárcsak maga a gyógyító – a hétköznapi emberek is beszerezik ezeket a katolikus rokonoktól vagy barátoktól. Bartha Elek írja a görögkatolikus szentelményekkel kapcsolatban: „*A keresztény rituálé hatalmas szimbólumrendszere a népi képzelet termékeny talajára hullva új meg új hatásokat hozott létre. Mögötte mindig ott állott az egyház, hogy ezt a folyamatot állandóan táplálja, de egyúttal túl messzire se engedje, a vallás hivatalos gyakorlatától.*”⁹ A benei öntő az interjú során elmesélte, hogy több református és katolikus pappal is beszélt a tevékenységéről, az egyházi személyek véleménye megoszló volt ezzel kapcsolatban. A népi vallásosság és a mágia között nem lehet éles határvonalat húzni: a szentelmények és a gyógyítás során elhangzó, Istenhez való fohászkodás és gesztusok a vallási szertartások és a népi gyógyítás összemosódását eredményezik.

A szakirodalom szerint a családon belüli orvoslás öröklődik, az utódok belenevelődnek az ilyen jellegű hagyományokba, hasonlóképpen történt mindez Kovács Tiborral, hiszen felmenői között többen is foglalkoztak gyógyítással. Tibor számára a nagymamája leírta a ráolvasás szövegét és a viaszöntés menetét, majd félrerakta, hogy amikor ő meghal, az unokája vigye tovább ezt az örökséget. Azt az általánosan elfogadott állítást is igazolja a benei öntőember példája, hogy ezt a tevékenységet nem végezheti bárki, szükség van hozzá veleszületett hajlamra, tehetségre is, hiszen a nagymama halála után Tibor édesapja is megpróbált a leírás után gyógyítani, de nem járt sikerrel. Azt, hogy az utódok közül kiben van meg az a hajlam, ami által specialistává válhat, a hozzáértő meglátja, megérzi – nem volt ez másképp Tiboréknál sem –, nem véletlen, hogy a leírást Tiborra hagyta, nem pedig a fivéreire.

A benei javas kétféle eljárást alkalmaz: gyógyító céllal a ráolvasást, valamint az öntést, ami egyrészt diagnosztikai célt szolgál, másrészt maga is gyógyító erővel bír. Mindkét mágikus módszer ismeretes nemcsak a magyar nép hiedelmében, hanem egész Európában, a skandináv népektől Olaszorszáig. Az öntést az arab népek is gyakorolják, úgy hiszik, amilyen

⁹ BARTHA 1982. 802.

arab betűt látnak meg a megszilárdult ólomban, olyan kezdőbetűjű az ártó neve.¹⁰ A népi gyógyászatban az öntés vagy megöntés általános eljárását a Magyar Néprajzi Lexikon a következőképp írja le: „*Valamilyen könnyen megoldasztható vagy eleve folyékony anyagot hideg vízbe öntöttek, ahol az megszilárdult. Alakjából következtetéseket vontak le, elsősorban a betegség okára nézve. Az eljárásnak gyógyító erőt tulajdonítottak. Többféle betegség ellen alkalmazták: legáltalánosabban az ijedtség, Ny-Mo.-on a szemverés ellen. Az öntés anyaga országosan ólom, Dunántúlon és K-Mo. kis területén viasz, É-Mo.-on pedig ritkán tojásfehérje. Az öntést bárki végezhet, aki ismerte a módját, a Dunántúlon azonban gyógyító specialistaikhoz, az öntőasszonyokhoz vitték a betegeket.*” [Magyar Néprajzi Lexikon /O/ öntés.] Az egykor Kelet-Magyarországhoz tartozó Kárpátalján szintén a viaszt használják a megverődött vagy megrontott ember megöntésére. A viasszal végzett öntést a ruszinok is évszázadok óta előszeretettel alkalmazzák a betegség vagy a rontás okának feltárására. Kutatásom során a legtöbb adatközlő úgy nyilatkozott, hogy a Kárpátalján élő szlávok (ukránok, ruszinok) a magyaroknál gyakrabban alkalmaznak mágikus eljárásokat és erősebben hisznek a természetfeletti erőkben.

A ráolvasás archaikus formában élő, mágikus célra használt szöveg, melynek elmondása az egyéni élet befolyására irányul.¹¹ Pócs Éva megfogalmazásában: „*A ráolvasás a szómágia egyetemes eszköze. Mindenütt és mindig ismerték és használták, ahol a mágia hathatóságában hittek, amíg a mágia eszközeit hathatósan hitték az egyéni boldogulásra, a munkák segítésére, a betegségek, vadállatok, élősködők és rosszindulatú természetfölötti hatalmak elhárítására, egyáltalán az élet bármely területének pozitív vagy negatív irányú befolyásolására.*”¹² Noha a ráolvasások célja a legtöbb esetben a gyógyítás, rontó, féregűző és szerelmi varázslást célzó típusai is ismeretesek a magyar néphitben. Kovács Tibor elmondása szerint rontó célú, valamint féregűzésre irányuló ráolvasást sohasem használt, ellenben a gyógyító fohászok mellett egy alkalommal szerelmi kötést idézett elő ráolvasással.

A Magyar Néprajzi Lexikonban olvasható, hogy: „*A gyógyító ráolvasások egy része a gyógyítók – gyakran titokban tartott, meghatározott módon öröklődő – ismeretanyagához tartozott, más része közismert volt, alkalmoszerűen*

¹⁰ Magyar Néprajzi Lexikon: /O/öntés

¹¹ Magyar Néprajzi Lexikon: /R/ráolvasás

¹² PÓCS 1986.240.

mindenki használta. Általános volt az a hit, hogy a szöveg elveszti hatását, ha elárulják valakinek.” [Magyar Néprajzi Lexikon /R/ ráolvasás.]¹³ „A rontásnak ráolvasás az orvossága. Ráolvasó szöveg megszerzése azért bajos, mert aki elmondja, annak odatesz a tudománya. Nem lesz többé fogantatos a ráolvasása.” [LUBY 1936:25]A mélyinterjú alátámasztotta, hogy a beregvidéki hiedelmekben máig él az a képzet, miszerint a szöveg hatását veszíti, ha megosztjuk valakivel – bár az öntés menetét készségesen leírta –, és Kovács Tibor az előbb említett ok folytán az általa használt ráolvasás szövegét nem osztotta meg.

A benei javas úgy érzi, azért kapta a tudását, hogy szolgálja vele embertársait. Bármikor elérhető, mint mondta, még a mezőn is ráolvas, ha úgy hozza a szükség. Mindezért sohasem kér semmilyen anyagi ellenszolgáltatást. Amit hálából kap, azt elfogadja. Kutatásom során többször sikerült lejegyezniem arra vonatkozó adatot, hogy az „igazi” tudását Istentől szerző gyógyító nem vár fizetséget: „Az igazi javasasszonyok soha nem fogadnak el pénzt a szolgáltatásukért. Legfeljebb az önként, hálából vitt ajándékokat, például élelmiszert.” [KOSZTYU: 2015. 61.]

Tibor élete során többször találkozott mítikus, természetfeletti lényekkel. Gyerekkorában elmondása szerint „az ördögöt, vagy valamilyen ördögi lényt” látott körbefonódni alvó édesanyja nyakán. Nehéz azonosítani ezt a lényt, mivel Tibor csak a fekete farkát látta. A szláv népeknél ismeretes mora – a magyaroknál nora – éjszaka jön, ráül az ember mellére és szopja.¹⁴ A mellkasra fekvés, nyomás, valamint az asszonnyal hálás pedig a lidérc sajátossága. Róheim Géza Réső Ensel Sándor nyomán a lidérc távollevő szerető¹⁵ funkciójáról írja: „*Olaszfalun olyan fiatal asszonyokhoz jár éjjel, akik nem szeretik az urukat.*”¹⁶ Valamint: „*Kecskeméten el is hál az asszonnyal, meg pénzt is hord.*”¹⁷

A lidérc ördögszerető, tehát incubus (nő esetében) vagy succubus (férfi esetében) mivelára Dömötör Tekla is számos példát gyűjtött a magyar nyelvterület szinte minden részéről.¹⁸ Vélhetően egyházi hatásra több, korábban közismert ártó szándékú lény halt ki a hitvilágunkból, ezek később az ördögre cserélődtek fel. Ez lehet az oka, hogy egyes területeken

¹³ *Magyar Néprajzi Lexikon*: /R/ ráolvasás.

¹⁴ DÖMÖTÖR 1989: 101.

¹⁵ BELLOSICS 1902: In. *Ethnographia* XIII.124, RÓHEIM 1990: 94.

¹⁶ RÉŚŐ ENSEL 1866:270.

¹⁷ RÉŚŐ ENSEL 1866:270., RÓHEIM 1990: 94.

¹⁸ DÖMÖTÖR 1981:78.

a lidérc szerepkörében is az ördög elnevezés állandósult. Az elnevezésen kívül viszont semmiféle kapcsolat nincs a lidérc és a keresztény egyház ördöge között.¹⁹ Azonban, ami a külső jegyeket illeti, a Tibor által leírt lény nem azonosítható sem a magyar nyelvterületen ismert lidércel (hiszen az általában „*apró fekete szárnyas jószág*” ritkábban csipegető kicsibe vagy apró, majomfejű emberke képében járó kis házi ördöggént ismeretes²⁰), sem a morával, aki a magyar leírás szerint apró, csupasz emberke.²¹ A külső jegyek alapján a fekete, bozontos farkok leginkább a magyarság által is ismert ördögfigurával, a kutya, ló, macska, farkas és kígyó alakját is magára öltetni tudó werwolf-démonnal, esetleg az erdélyi ördögalakkal, vagy a román priculici-csal mutat hasonlóságot.²²

Az interjú során elhangzott továbbá, hogy Tibor édesapja és a lánya is találkozott egy „a semmiből hirtelen felbukkanó és eltűnő magas, fekete kalapos, hosszú köpenyes alakkal”. A két találkozás között a javas elmondása szerint több mint ötven év telt el. A lény külseje és megjelenésének helyszíne azonban mindkét találkozás során azonos volt. Tibor feltételezése szerint egy kísértettel találkoztak családtagjai. A visszajáró lelkeket, a lidércet és a tisztátalan lelket a ruszin és magyar hiedelem is felruhazza az alakváltás és a láthatatlanná válás képességével. Emiatt e három hiedelemlény alakja sokszor összemosódik. Azok a lények, amelyek ugyanazon a helyszínen többször megjelennek, a helyek szellemei. A *Magyar Néprajzi Lexikon* meghatározásában: „*olyan szellemek, amelyeknek fennhatósága a kultúra tárgyaira: épületekre (ház, istálló, csűr), hidakra, bányákra, hajókra terjed ki; ott jelennek meg az embernek.*”²³ Ezek sok esetben kincsörző szellemek, az erre vonatkozó adat igen gazdag a szakirodalomban, tájegységenként rengeteg variánsa megtalálható, leggyakrabban ősz öregember, ritkábban *fehért ruhás ember, boszorkány, ördög, pap, kutya, disznó, (veres) kakas, béka* stb. képében is megjelenhet.²⁴ A bolyongó szellemekkel azonban csak véletlenszerűen lehet találkozni.²⁵

¹⁹ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Ö/ ördög

²⁰ RÖHEIM 1990:93.

²¹ DÖMÖTÖR 1981:101.

²² PÓCS:1989:135.

²³ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Helyek szellemei/

²⁴ *Magyar Néprajzi Lexikon* /Helyek szellemei/

²⁵ KESZEG : 2014: 107.

IRODALOM:

- Bartha Elek: *Adalékok a görög katolikusok eucharisztikus szentelményeinek néprajzához. In Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére.* Balassa Iván – Ujvári Zoltán (szerk). Debrecen, 1982. 802.
- Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Bp., 1981.
- Keszeg Vilmos: *Mezőségi hiedelmek.* Marosvásárhely, 2014.
- Kosztyu Katalin: *Rontás és igézet a 21. században.* Ungvár, 2015.
- Kótyuk Erzsébet: *Ha ad az Isten bajt, ad ahhoz erőt is ... Népi orvosló hagyományok és hiedelmek az Ung-vidéki magyar falvakban.* Intermix kiadó, Ungvár–Budapest. 2020.
- *Magyar Néprajzi Lexikon*, IV. kötet N-SZé. Főszerk: Ortutay Gyula, Akadémiai Kiadó, Bp.
- *Magyar néprajz* VII.: népszokás, néphit, népi vallásosság. Szerk: Hoppál Mihály, Akadémiai Kiadó, 1990.
- Luby Margit: *Bábelelte babona*, Bp. 1936.
- Pócs Éva (szerk.): *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások.* Szeged, 1986.
- Pócs Éva: *Tündérek, démonok, boszorkányok.* Akadémiai Kiadó, Bp. 1989.
- Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások.* Szeged, 1990.
- Zubánics László–Vargáné Katona Mária: *Boszorkányok pedig nincsenek?! Ungvár*, 2007.

KÉSZ BARNABÁS¹

A SALÁNKI NÉPI KERÁMIA REKONSTRUÁLÁSA²

A jelenlegi Kárpátalja területét az iparosodás az országos átlagnál kevésbé érintette, leszámítva a vidéken általánosan elterjedt kenderfonást és szövést, valamint a tanulmányunkban górcső alá vett fazekasmesterséget.³ A források szerint a fazekas kisipar a 20. század első feléig fontos szerepet játszott az ungi, beregi, ugocsai és máramarosi falvak gazdasági életében, amit a szép számban fennmaradt, jobbára a vidék fazekas központjaiból származó cserépedények is bizonyítanak. Kárpátalja területének agyagművességét a szakirodalom a Felső-Tisza-vidék fazekasságához sorolja.⁴ E nemzetiségi, vallási, kulturális szempontból rendkívül színes régió fazekasközpontjai közül Sárospatak a felvidéki, Nagybánya, Máramarossziget és a többi keleti központ pedig a román, erdélyi és ruszin fazekasság hatása alatt állt. Ugyanakkor a földrajzilag e két véglet közé eső Ungvár, Munkács, Beregújfalú, Derecske és Nagyszőlős fazekassága átmeneti, vegyes vonásokkal bír.⁵ Mint Kresz Mária írja, a Felső-Tisza-vidék fazekasságának színskálájában az alföldi fekete-fehér és az erdélyi sárga-zöld színezés egyaránt előfordul.⁶ Kiadványában a szerző több munkácsi mázas agyagedény fotóját is publikálja.⁷ Képes albumában Csopor István is közli néhány kárpátaljai kerámia fotóját,

¹ Dr. Kész Barnabás PhD, főiskolai docens, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, Ukrajna; email: kész.barnabas@kmf.org.ua

² Jelen tanulmány Kész Barnabás doktori értekezése V. fejezetének és a dolgozat mellékletének alapján készült, átdolgozva (Kész 2018, Kész 2018a.). A szerző e témából írt másik tanulmányát lásd: Kész: 2019.

³ Kelemen 1939: 467.

⁴ Domanovszky 1973: 45–46; Csopor 2013: 31–33. A kutatott kistérség fazekasságát érdemes összevetni a Kós Károly által leírt mezőszéki agyagművességgel. (Kós 2000, 1: 317–328.) Az agyagmunka leírását lásd még: Viski 1941: 274–281.

⁵ Csopor–Csuporné Angyal 1998: 160–164; D. Rácz 2014: 402.

⁶ Kresz 1991: 86. Kresz Mária a magyar kerámia neves kutatójaként nemcsak leírta fazekasságunk alapjait, felhívta a figyelmet a fazekas hagyományok további kutatásának fontosságára (ez Kárpátaljára fokozottan érvényes), de sokat tett a még élő fazekasmesterség megmentése érdekében is.

⁷ Mándoki *butykoskorsó* (223. kép), mezővári egyházi *nagykancsó* (1837, 224. kép), munkácsi *köcsög* és *kanta* (229. kép), egy munkácsi *korsó* (230. kép), valamint egy salánki *emberkorsó* (1913, 243. kép).

a helyi fazekasközpontok közül pedig Ungvárt, Munkácsot, Beregszászt, Beregújfalut, Nagyszőlöst említi meg.⁸

Anélkül, hogy a részletekben túlságosan elmerüljünk, vizsgáljuk meg, mit találunk a néprajzi szakirodalomban a térség fazekasságával kapcsolatosan! A Felső-Tisza-vidéken az agyagművesség fejlődésének minden feltétele adott volt. Ungvár, Beregszász környékén elsődrendű tűzálló agyagot, Nagybányán emellett a mázhoz szükséges ólmot is bányásztak. A fazekascéhek is korán alakultak, magyar nyelvű kiváltságlevelet Munkácson 1592-ben, Ungváron 1686-ban kaptak. Amikor az agyagipar oktatását a 19. század végén államilag megszervezték, a fazekasképzés fő központja Ungvár lett. 1900-ban Munkácson 57, Ungváron pedig 43 iparengedéllyel rendelkező, mázasedényt égető fazekas dolgozott.⁹ Adataink tanúsága szerint a hatóságok megkísérelték ösztönözni a régió háziiparának fejlődését, de nem sok sikerrel.¹⁰ Mint a szakirodalomban olvasható, „... az egykori Ung, Ugocsa és Bereg megyék fazekasságának legfőbb központja Ungvár volt. Termelését alapvetően meghatározta, hogy Ungvár és Beregszász környékén elsődrendű tűzálló föld volt, így zömében használati edények készültek itt (...), még 1900-ban is 53 fazekast tartottak itt számon, s talán nem véletlen, hogy a századforduló körül megrendezett jó szándékú, de a mesterségnek igen sokat ártó fazekastanfolyamoknak is éppen Ungvár adott otthont.” A főleg használati edényeket felvonultató ungvári fazekastermékek közül más központokhoz képest csak egy edényforma különíthető el: „az ételhordó szilke, amely színezésében, formájában és díszítőmotívumaiban a nagybányai szilkékkal mutat erős rokonságot (...) Stílusuk (...) átmenetet képez a sárospataki és nagybányai között, mivel gyakran és szívesen alkalmazzák az ecsetet is a díszítésben.”¹¹

Az ungi mellett Kresz Mária meghatározta a munkácsi fazekasság jellemzőit is: „E munkácsi edények – korsó, kanta, köcsög – indás virágmintával ékesek, a

⁸ Csupor 2013: 31. A kiadványban szerepel egy nagyszőlősi *butykoskorsó* (1899, 425. a–b. kép), egy munkácsi *butykoskorsó* (18. század, 430. kép), a Kresz Mária által is bemutatott munkácsi vizeskorsó (19. század 2. fele, 429. kép), egy ungvári tál (19. század 2. fele, 428. kép), két gödényházi tál (19. század 2. fele, 485. kép és 1887, 486. kép), valamint két, helyileg be nem azonosítható edény: nagy *szilke* (19. század 2. fele, 426. kép) és *butykoskorsó* (19. század, 427. kép).

⁹ Kresz 1991: 63. Egy másik bejegyzés szerint a munkácsi fazekascéh 1686-ban alakult, s 1900-ban a városban 53 fazekas dolgozott. (Kresz 1991: 64.)

¹⁰ 1877-ben például megalakult a „Felsőtiszavidéki háziipart terjesztő egyesület”, melynek tevékenysége abban merült ki, hogy Beregszászon megnyitott egy „női ipar-tanműhelyt”, Munkácson pedig egy „gyermekjáték tanműhelyt”. Fagócsy Péterffy József miniszteri biztos 1878-ban Beregszászon „kosárfonó tanműhelyt”, később Munkácson „művészeti tanodát” létesített. De e kezdeményezéseknek semmilyen gyakorlati haszna nem volt. Egyébként ekkortájt, pontosabban az 1872. évi első magyar ipartörvénynek megfelelően váltották fel a céhszervezetet az ipartársulatok.

¹¹ Csupor–Csuporné Angyal 1998: 161.

mintát írókával írták. A díszítmény apró részletei is figyelemre méltóak, mint pl. a virágszár vonalakkal való áthúzogatója, mely a reneszánsz ornamentika egyik jellemző sajátossága. Korsóiknak – kantáiknak csak a szája volt mázas, a földfestékes díszítményt az edény vállán helyezték el: fehér sávra barna engobbal írtak, és elszórt sárga mázfoltokkal díszítették. A korsók összenyomott szája rostélyos volt, de épp úgy nem volt csecsük, ahogy a felvidéki vagy sárospataki korsóknak sem. A kanta formája a gömöriekével egyezett meg, köcsögeik, tejesfazekaik kihajló szájuak voltak, fülük a vállból indult, hogy szájukat le lehessen kötni.”¹²

A beregi és ugocsai központok közül kiemelkedett még Beregszász, Dercen, Nagyszőlős, de különösen Beregújfalú, ahol szintén mázfoltos korsók készültek. „Ezek az alföldi típussal egyeznek meg, csecsük is van, nyakuk viszonylag rövid és elég széles, a vállon körbefutó indás díszítmény egyes elemeit szabálytalan zöldfoltokkal töltik ki. Ez a korsótípus különösen Szatmár és Bereg Tisza menti falvaiban volt kedvelt, korsókendő is tartozott hozzá, amellyel a két korsót összekötve, vállra vetve mentek a nők a folyóra vízért... A kanta formája megegyezett a munkácsival, szája zöld volt és fehér földfestékes oldalát zöld mázzal fröcskölték meg éppúgy, mint a nagyméretű, sárga mázas butykosokat, amelyek leggyakrabban református egyházak számára készültek, és abroncsokkal és plasztikus mintákkal díszítették őket. Nagyméretű kancsók is készültek úrvacsorai bor tartására, ezeket általában zöld máz fedte...”¹³ Kresz Mária bemutat többek között egy hatalmas, domborműves szőlőfürtökkel és virágokkal díszített, zöldmázos beregi boroskorsót, amelyet 1837-ben készítettek a vári református egyház számára.¹⁴ Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy e vidéken a vizeskorsóhoz hozzátartozik a keskeny, hosszú, két végén mintás *korsókendő*, amivel a két korsót összekötötték és vállra vetették – e korsóhordási mód csak a Felső-Tisza-vidékére volt jellemző.¹⁵

Hosszú évek óta kutatom az ugocsai magyarság hagyományos tárgyi kultúráját, amelynek a népi kerámia is fontos szegmensét képezi. Ezért a kárpátaljai fazekasság szemléltetésére egy szűrőpróbaszerű vizsgálatnak vetettem alá szülőfalum, Salánk¹⁶ népi mesterségeit, azon belül is a tradicionális paraszti

¹² Uo. Munkács és Ungvár fazekasságának alig van irodalma, bár az ungvári agyagipari szakiskola egyik tanára, Pap (Popp) János már 1887-ben írt egy kis közleményt a *Művészi Iparban* „Az ungvári majolika” címmel. (Kresz 1991: 98.)

¹³ Csupor–Csuporné Angyal 1998: 161.

¹⁴ Kresz 1991: 65; 224. számú kép

¹⁵ Kresz 1991: 64.

¹⁶ Az egykori ugocsai mezőváros jelenleg Ukrajna Kárpátalja megyéjének Beregszászi járásához, a Tiszaújfalvi kistérséghez tartozó község.

gazdálkodásban korábban fontos szerepet játszott, de (a famegmunkálástól, kádármesterségtől eltérően) mára teljesen elsorvadt agyagművességet. A leírások és a fennmaradt cserépedények, kerámiatöredékek egyaránt bizonyítják, hogy más kárpátaljai településekhez hasonlóan egykor Salánkon is virágzott a magyarság ősi kultúrájának szerves részét képező fazekasmesterség.¹⁷ Ezt a Fazokas, Fazekas előnév gyakori előfordulása mellett alátámasztja az is, hogy a környék agyagos talaja kitűnő alapanyagul szolgálhatott a kerámiaipar számára. A településen ma is működik a kolhozrendszer idején létesített téglagyár, a helyben talált agyagot pedig Hidi Endre neves nagydobronyi keramikus is kiválónak minősítette.¹⁸ A kertünkben rendszeresen fordít ki az eke cseréptörmelékét, amely kimondottan egy pontba koncentrálódik. Nagyszüleim elmondása szerint itt valaha cserépetető kemence volt. A cseréptöredékek között az edények mellett nagyszámú cseréppipa is a felszínre került. E fragmentumok között feltűnően nagy számban bukkantam az archaikus lábás serpenyőnek (*dudus serpenyő*) a lábaira és üreges nyeleire. Emellett cseréppipák és madár alakú sípok (*fütyülők*) is előkerültek a föld alól. J. R. (szül. 1928) salánki adatközlőm elmondása szerint a rimaszombati fazekasok sátoros szekérral hozták Salánkra a portékájukat, melyért két-három merítés terményt kértek. A salánki fazekasok is tőlük tanultak, mint például Mán József.

Sajnos ez a mesterség Salánkon a 20. század első felében teljesen kihalt. Ennek oka a gyári fém-, üveg- és porcelánedények elterjedése, valamint az ízlésváltozás lehetett.¹⁹ Szép számban maradtak fenn viszont cserépedények, amelyek alapján rekonstruálni lehet a település fazekasságának jellegzetes vonásait. A gyakran épségben fennmaradt, vagy akár ma is használatban lévő, mázas vagy anélküli vizeskorsók, pálinkásbutellák, kancsók, fazekak, lekvárosszilkék, tésztaaszűrők, dohánytartók és más cseréptárgyak a mai szemlélőt is lenyűgözik letisztult vonalaikkal vagy tekintélyes méreteikkel.

¹⁷ Lásd: A fazekas-kályhás mesterek és háziiparosok megoszlása 1900 körül, térkép (Szulovszky 2005: 273.).

Egy 1900. évi statisztikai adat szerint Alsóremetén és Nagyberegen 2–2, Dercenben 1, Beregújfaluban pedig 6 fazekasmester dolgozott, ellátva a környéket aratókorsókkal, csupokkal, szilkékkal, tálakkal, szűrőkkel. (Punykó Mária kéziratosa közlése, hivatkozik: Magyar Statisztikai Közlemények, 2. kötet. A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása, 1904. Készítette Dr. Kresz Mária (EA 10363)

¹⁸ A helyi magyarság körében a fazekasság szinte egyedüli folytatója a nagydobronyi Hidi család. Id. Hidi Endre munkáinak eredetisége abban rejlik, hogy a vidék hagyományaira támaszkodik, szívesen használja az évszázadok során e tájon kialakult motívumokat. Sajátos formájú, tetszetős vázái, köcsögei, állatfigurái, széles ujjú fehér inget, kalapot, csizmát viselő férfialakjai sokat megöriztek a magyar népművészet ősi tisztaságából.

¹⁹ Szulovszky 2009: 561.

Leginkább az egyházi és múzeumi gyűjteményekben, különféle leírásokban találkozhatunk olyan cserépedényekkel, amelyek analógiái a világi használatból mára nagyjából kikoptak. Ezek a tárgyi emlékek különösen fontosak a letűnt hagyományos népi életmód dokumentálása, rekonstruálása szempontjából. A kárpátaljai református gyülekezetek úrasztali borosedényeiről írt tanulmányában P. Szalay Emőke megjegyzi, hogy mivel a kálvinista egyházban erre vonatkozóan nem volt semmilyen kötelező előírás, a templomokban olyan edényeket és terítőket találunk, amelyek korukban mindennapi használati tárgyak, a profán élet megszokott eszközei voltak. De míg a világi életben az idő múlásával nagyjából elpusztultak, addig egyházi használatban megmaradtak (mivel a mindennapi háztartási használat ellentétben ezekhez a korszokhoz évente csupán 6–7 úrvacsorai alkalommal nyúltak), ékes tanújeleiként a helyi nép- és iparművészet fejlettségének.²⁰ Így például az úrvacsoraoasztalkor használatos, drága ezüst boroskannák és maradandóbb ónedények mellett ebben a funkcióban Kárpátalján múlandóbb, törekeny anyagú edényeket, kerámiákat is találunk. Ilyen például a palágykomoróci későhabán ónmázás fajanszedény a 18. századból, a helyi készítésű ólomház cserépkorsók és kannák, vagy pedig a gyári készítésű keménycserép korszok. Mivel különleges használatra készültek, ezek az összeírásokban butykosnak, butykoskorszónak is nevezett cserépkorszok díszesebbek voltak, mint a paraszti edények. Rendszerint évszámmal látták el őket, valamint feljegyezték rájuk, melyik gyülekezet számára, hol és ki által készültek. Ezek az adatok sokat segítenek további művészeti alkotások beazonosításában is. Ezáltal olyan fazekashelyek és fazekasmesterek léte vált ismertté, melyekről sokáig a magyar népi fazekasság kutatása csak nagyon kevés információval bírt.

Ilyen fehér folt volt a népi fazekasság kutatásában a 20. század második feléig a történelmi Ugocsa vármegye nagyobb részéhez hasonlóan Salánk is. A község a 19. században még nem szerepelt a fazekashelyek között, csupán a 19–20. század fordulóján találjuk meg az iparos kimutatásban az 5-10 mesterrel nyilvántartott települések között.²¹ Ugyanakkor az 1960-as évek végéig a szakirodalom alig egy-két edényt ismerttett innen.²² 1969-ben viszont Takács Béla által leltározásra és közlésre került a Tiszántúli Református Egyházkerület Egyházművészeti Múzeum gyűjteményébe egy salánki

²⁰ P. Szalay 2005: 144.

²¹ Kresz 1991a: 528 (térkép); P. Szalay 1999a: 348.

²² Egy 1808–1809-ben elvégzett összeírás szerint a salánki református egyház tulajdonában egy „tíz itzés zöld butykos”, vagyis egy 8 liter körüli zöldmázás cserépkorszok volt. (P. Szalay 1999a: 339.)

fazekasmester által készített és a mátészalkai gyülekezetben használt két, szinte teljesen egyforma *úrasztali kanna* (korsó), melyeket ma is meg lehet tekinteni a DRK Múzeumának kiállításában.²³

A zöldmázás *kannák* anyaga cserép, s korongolt, domborműves díszítéssel készültek, illetve karcolt felirat található rajtuk. Talpuk – melyek némileg sérültek – kerek, öblük a derekuk felett a legszélesebb, válluk csaknem vízszintesen folytatódik a viszonylag széles nyakban. Nyakuk széles, kiöntő csövük rövid, kissé szélesedő, hengeres. Fülük a nyakból indul. Díszítésük a következő: öblüket derekuk felett teljesen behálózza a benyomkodott (csilaggal beütött) felületű plasztikus csíkdíszítés, továbbá – a többi kárpátaljai edényhez hasonlóan – stilizált szőlőfürtök, kalászmotívumok fedezhetőek fel, a gombdíszek pedig rozetta alakban kerültek elhelyezésre. A fülön csavart vonalú plasztikus, illetve szurkált díszítmények láthatóak. A felirat – mindkét esetben – a fül alatt a következő: „*Készítette ezen korsót Lengyel György a mté Szalkai nemes eklézsia számára örök emlékezetre Salákon Zán János által már. 9. 1818.*” Méreteiket tekintve a talpuk 13,5 cm átmérőjű, magasságuk pedig 45 cm.²⁴

*Úrasztali kanna Salánkról, Mátészalka 3.
(Forrás: P. Szalay 2019: 55. kép)*

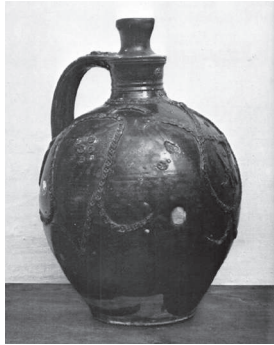
²³ Takács 1977: 318.

²⁴ P. Szalay 1991: 335, 340; P. Szalay 1999a: 347–348; P. Szalay 2012: 216–217; P. Szalay 2019: 91–92.

*Úrasztali kanna Salánkról, Mátészalka 4.
(Forrás: P. Szalay 2019: 56. kép)*

P. Szalay Emőke megállapítása szerint e két edény segítségével lehetett meghatározni a Kresz Mária által közölt mándoki úrasztali boroskorsó készítési helyét, ugyanis, bár felirat nem szerepel a felületén, díszítőtechnikája, díszítménye nagyon hasonlít a fentiekben tárgyalt két edényre.²⁵

*Butykoskorsó. Mándok. Zöldmázás. M: 52 cm
(Kresz 1991: 223. sz kép). Díszítése annyira hasonlít az előbb bemutatott két edényhez, hogy teljes bizonyossággal mondhatjuk: ez az edény is Zán János munkája, így készítési idejét szintén a 19. század második, harmadik évtizedére tehetjük.*

²⁵ P. Szalay 1999a: 348; P. Szalay 2012: 217; P. Szalay 2019: 92.

Ezenkívül szintén Zán János munkája volt használatban a kisari református gyülekezetben is. Ezzel már a negyedik cserépkorsót ismerhettük meg Zán János fazekasmestertől. A helyörténeti gyűjteményben található korsó felirata: „Zan János Salánkon csinálta Inandi György.” Bár ezen év nem található, de készítési ideje ez esetben is a 19. század elejére tehető. Méretei: a talp 13,5 cm átmérőjű, a magassága 45 cm.²⁶

*Úrasztali kanna Salánkról, Kisar
(Forrás: P. Szalay 2019: 57. kép)*

Nincs kizárva, hogy Zán Jánosnak egy ötödik alkotása is előkerült, ugyanis a nagyszőlősi megyei helyörténeti múzeum gyűjteményében több salánki agyagedényt is találtam, közöttük egy felirat nélküli, ám stílusában az előző négyre hasonlító, 19. századi, nagyméretű, zöldmázás *butykoskorsót*.

Mint láthattuk, a jelenlegi Kárpátalja területén működő fazekasközpontokról igen keveset tud a kutatás, ezért a Salánkon gyűjtött recens kerámiaanyag származási helyének behatárolása nem egyszerű feladat. A településhez közeli Beregújfaluban a 20. század elején is jelentős számú fazekas működött, de több kerámia Munkácson, Gödényházán, Apátfalván, vagy akár Salánkon készülhetett.²⁷ Az általam felkutatott helyi (elsősorban Salánkról, elvéve Nevetlenfaluból és Beregújfaluból származó) nagyszámú

²⁶ P. Szalay 1999a: 348; P. Szalay 2012: 217; P. Szalay 2019: 93. A szerző a közölt salánki korsók mellett munkáiban számos más kárpátaljai cserépedényt is bemutat: ungi (Korláthelmece és Ungtarnóc), beregi (Munkács, Beregszász, Beregújfalu, Nagybereg), és ugoesai (Gödényháza) edényeket, nagyobb-részt úrasztali korsókat. (P. Szalay 1999a: 337–350; P. Szalay 2012: 213–219; P. Szalay 2019: 79–94.)

²⁷ P. Szalay 2005: 148–150.

*Zöldmázos butykoskorsó a nagyszőlősi múzeumban
(Fotó: Kész B., 2021)*

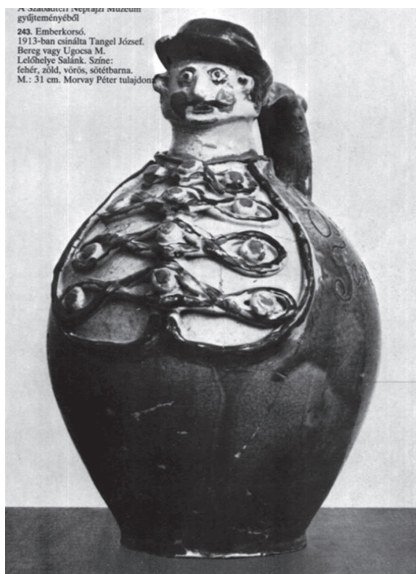
*Persely a nagyszőlősi múzeumban. Salánk, 18–19. század
(Fotó: Kész B., 2021)*

cserépedény közül néhányat a mellékelt fényképeken láthatunk, típusonként csoportosítva.²⁸ Azt megállapíthatjuk, hogy a cserépedények vöröses színe

²⁸ Lásd még: Kész 2019b: 311. Ezek az edények részben mázatlanok, azokat csak egyszer égették ki. A mázas kerámia készítésekor az első égetés (*zsengélés*) után leöntötték az edényt mázzal, s másodsorra is kiégették. Az ólommal átlátszó, fényes, színtelen vagy színes. Mázolás előtt került sor az edény festésére (írására, *virágozására*). Ónmázás fajansz edényekkel a vizsgált kerámiák között nem talákoztunk.

(csak egy-két sárgásfehérre égett edényt találtam) arra utal, hogy a helyi vasoxidos agyagból készültek. A legtöbb cserépedény ólomházzal borított, zöld vagy barna árnyalatú.²⁹ Az ólomházzal sok edényen festés látható.³⁰ Leginkább a zöld, a barna, a sárga, a fehér és a fekete színek dominálnak. Az időnek kiválóan ellenálló cserépedények konzerválták az utókor számára készítőik keze melegét és mesterségbeli tudását, felhasználóik ízlését, az évszázados nemzeti és vallási hagyományokat.

A Kresz Mária által ismertetett kárpátaljai cserépedények közül kiemel-
 nek egy különlegesen szép emberfejű korsót az ugocsai Salánkról. „Az edény
 alulról töltődik, tölcser van beleépítve, a behatoló ital a tölcser körül áll
 meg. Talán lakodalmas edénynek készült, mint a gömöri hétrészes korsók.”³¹

243. Emberkorsó.
 1913-ban csinálta Tangel József.
 Bereng vagy Liponca M.
 Lelőhelye Salánk. Színe:
 fehér, zöld, vörös, sötétbarna.
 M.: 31 cm. Morvay Péter tulajdon.

*Emberkorsó Salánkról. 1913-ban készítette Tangel József.
 Színe: fehér, zöld, vörös, sötétbarna. M.: 31 cm. Morvay Péter tulajdona
 (Kresz 1991: 243. számú fotó)*

²⁹ Az ólomházzal üveget (kvarcot) és ólomoxidot tartalmaz, és szintelenül, vékony üveggé
 borul az edénytetre. Ha az ólomházzal rézoxidot tesznek, kiégetve zöld színt ad a kerámiának.
 Ha a mázhoz vasoxidot adunk, kiégetve az edény sárgás-barnás színű lesz. (Katona I. 1978: 9.)

³⁰ A máz alatti festék fehérre, sárgára, vörösre, barnára stb. színezett agyagból készül, engőbnak,
 öntőföldnek, festőföldnek nevezik. (Katona I. 1978: 9.)

³¹ Kresz 1991: 67.

A korsó alkotója ugyanaz a Salánkon megtelepedett német fazekas dinasztiából származó Tangel József, aki az általam gyűjtött magyar címeres boroskorsót is alkotta (ez igazolja, hogy az illető Salánkon működött),³² másrészt az emberkorsó összehasonlítási alapot nyújt a recens salánki kerámiák tanulmányozásához.

Vizes- vagy boroskorsók, a jobb oldali (címeres) edény felirata: „Orbán Andrásnak csinálta Tangel József 1894”

Dohánytartó. A dohánytartó a nagy kerámiaközpontok jellegzetes terméke volt, melyet gyakran figurálisan formáztak meg. Az emberalakot marcangoló medve talán a kisgyerekek elriasztását szolgálta. Levehető fejjel készült, amely egyúttal az edény fedele volt. Ráakott „szőrös” díszítése szűrőn, krumplinyomón átnyomva készült. (Fotó: Kész B., Salánk, 2016)

³² A családnak máig élnek leszármazottai a településen, az adatközlők elmondása alapján a fazekasmester egykori lakóházának és műhelyének a helyét is sikerült beazonosítani.

A Kresz Mária által ismertetett korsó emberalak vonásai, az antropomorf díszítés stílusa alapján feltételezhetjük, hogy az alábbiakban bemutatásra kerülő, embert megragadó medve formájú dohánytartó edényt is Tangel József készíthette, bár az utóbbin nincs név és évszám.

*Vizeskorsók: a bal oldali mázatlan, a kisebbik zöld mázas.
(Fotó: Kész B., Salánk, 2016)*

A csecses korsó. Más néven csörgős korsónak is nevezték azt a vizeskorsót, amelynek a szájába rostélyt illesztettek, hogy a patakba merítve szűrt víz kerüljön bele, és hogy a mezőn a barázdába letéve bele ne másszon valami. Inni a fülére helyezett csecsen keresztül lehetett. A belsejét apró golyócskák, kavicsok tisztították meg, amelyek csörögtek, ha a leány a kútra ment a korsóval. (Fotók: Kész B., Salánk, 2016)

Cserépfazék (nagyfazék, lakadalmos fazék).

Kívülről mázatlan, belül mázas, nagyméretű, tűzálló főzőfazék, rátétes, bevagdalt zsinórutáncatú szalagdísszel, a fül alsó végénél erősítő célú ujjbenyomásos dísszel. (Fotó: Kész B., Salánk, 2016)

*Fazekak. Ólommázás cserépedények
(Fotó: Kész B., Salánk, 2016)*

*Tejes csuprok. A tej megaltatására használták.
(Fotó: Kész B., Salánk, 2016)*

Szilkék. Ólommas cserépedények folytatott, elfuttatott, pötyyözött, virágozott, ecsettel, írókával festett, karcolt mintákkal. A széles szájú, öblös edényeket ételhordásra, aludttej vagy lekvár tárolására használták. (Fotó: Kész B., Salánk, 2016)

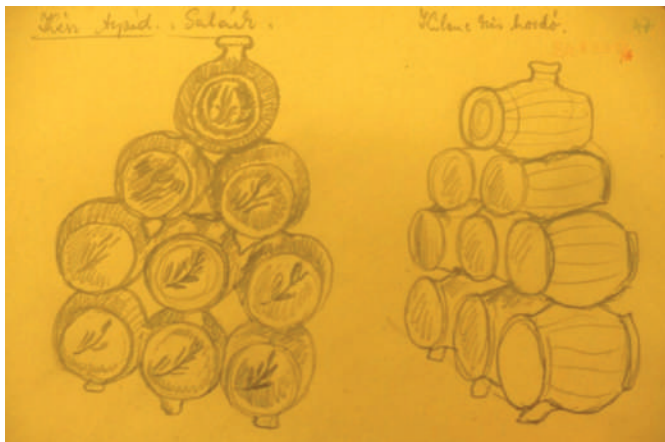
*Nagyméretű cserépszűrő
(Fotó: Kész B., Salánk, 2016)*

*Nagyméretű, zöld mázas cseréptál.
Tészta keltetésekor, mosogatáskor és egyéb alkalmakkor használták.
(Fotó: Kész B., Salánk, 2016)*

Pálinkásbutellák. A jobb oldali, cserépkulacs alakú, fekete ólommázás cserépedényt a magyar címer és zöld rozsmaring minta díszíti. Két oldalán a készítés időpontja olvasható: „1805” és „Szeptember”. A bal oldali, hordó alakú, világosbarna alapon fekete csikos, ólommázás cserépedény; két végén felirat „Jana Feri” és „1881”. (Fotó: Kész B., Salánk, 2016)

Hordókulacs (hordóbutella vagy lakodalmas kulacs) Salánkról. Alakját tekintve igen érdekes a 3, 6 vagy akár 10 kisebb, egymással csövekkel összekötött hordóból, háromszög alakúra összerakott kulacs. A hordócskák aljára nevet, dátumot, jókívánságokat, esetleg rigmusokat írtak. (Rajz: Ördög László, 1943)

A fennmaradt cserépkorsók, szilkék, fazekak, tálak és más edények a népi textíliákkal, a parasztházak oromzatszízeivel, a faragott tornácokkal, kútágasokkal, a festett bútorokkal együtt az itt élő emberek ízlését és identitását tükrözik. A szötteseken és faragásokon megfigyelt motívumokkal (virág, csillag, életfa, madár stb.) a népi kerámia tárgyain is találkozhatunk, bár leginkább már csak a múzeumok és tájházak gyűjteményeiben. Sikerként könyvelhetjük el, hogy a kutatómunka során nemcsak egy közel egy évszázada kihalt háziipar, a salánki fazekasmesterség tárgyi emlékeit sikerült szép számban összegyűjteni Salánkon, hanem két konkrét személy, a 19. század elején alkotott Zán János, és a 19. század végén, a 20. század elején működött Tangel József fazekasmesterek munkásságára is fényt deríthettünk. Hogy Zán János mennyire ismert és keresett mester lehetett annak idején, bizonyítják az általa megrendelésre készített úrasztali edények általunk ismert rendeltetési helyei: Kisar 70, Mátészalka 80, Mándok pedig 100 km-re fekszik Salántól. Egyetérthetünk P. Szalay Emőkével, aki szerint ezek a korsók a magyar népi kerámiaművészet legrangosabb alkotásai közé tartoznak, melyek az évszázados hagyományos formákat, a helyi sajátosságokat (szőlőfürtös és kalászos díszítmények) a debreceni fazekasság hatásával (gombdíszek) ötvözve kaptak rendkívül impozáns megjelenést. E parasztiparosok által készített, napjainkig fennmaradt tárgyak generációkat szolgáltak ki, a mai nemzedékeknek pedig dokumentálják a száz-kétszáz évvel ezelőtt élt elődeink esztétikai érzékét, ízlését, színes, gazdag tárgyi és szellemi világát.

IRODALOM:

CSUPOR István

2013 *A Dunántúl, a Felföld és a Felső-Tisza-vidék népi kerámiaművészete. A Kárpát-medence kerámiaművészete 5* (sorozatszerkesztő: Vörösváry Ferenc). Novella Könyvkiadó, Budapest

CSUPOR István–CSUPORNÉ Angyal Zsuzsa

1998 *Fazekaskönyv*. Planétás Kiadó, Budapest

D. RÁCZ Magdolna

2014 *Cserépedények*. In: Ratkó Lujza (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népművészete*. Jóna András Múzeum, Nyíregyháza, 392–419.

DOMANOVSKY György

1973 *Magyar népi kerámia*. Corvina Kiadó, Budapest

DOMANOVSKY György–VARGA Marianna

1983 *Mai magyar népi iparművészet*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest

HOFER Tamás–FÉL Edit

Magyar népművészet. Corvina könyvkiadó, Budapest

KATONA Imre

1978 *A magyar kerámia és porcelán*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest

KELEMEN Gyula

1939 *A tiszamenti háziipar*. In: Fábián Sándor (szerk.): *Szatmár, Ugocsa, Bereg k. e. e. vármegyék monográfiája*. Kiadja: A magyar városok monográfiája kiadóhivatala, Budapest, 462–467.

KÉSZ Barnabás

2018 *„A paraszti életmód tükröződése az ugoicsai magyarság tárgyi kultúrájában”*. Doktori disszertáció (<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/09f873b4-2d3f-4748-80fd-669758bd276c/content>)

2018a *„A paraszti életmód tükröződése az ugoicsai magyarság tárgyi kultúrájában”*. A doktori disszertáció melléklete (<https://dea.lib.unideb.hu/bitstreams/5ab4477c-6f3d-46e0-8ae1-d6ebf09fd960/download>)

2019 *Egy letűnt kézműipar nyomában. A fazekasmesterség emlékeinek kutatása az ugoicsai magyar falvakban*. In: P. Szászfalvi Márta és Kavacsánszki Máté (szerk.): *Pietas et Scientia. Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére*. Studia Folkloristica et Ethnographica 76. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Tiszántúli Református Egyházkerület, MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen, 139–150.

2019a *Motívumok és jelképek az ugoicsai magyarság 19–20. századi népi díszítőművészetében*. In: Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel (szerk.): *Aranymadár. Tanulmányok Tánczos Vilmos tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Erdélyi Múzeum–Egyesület, Kolozsvár, 305–320.

KRESZ Mária

- 1991 *Magyar fazekasművészet*. Corvina–Forum, Budapest
1991a *Agyagművesség*. In: Domokos Ottó (főszerk.): *Magyar Néprajz III. Kézművesség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 524–600.

KRESZ Mária–KÖVÉR Mária

- 1983 *Magyar népi cserépedények*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest

KÓS Károly dr.

- 2000 *A Mezőség néprajza*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

P. SZALAY Emőke

- 1991 *A mátészalkai egyház úrasztali tárgyai*. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Régió és kultúra. Tanulmányok Szatmár néprajzából Gunda Béla tiszteletére*. Debrecen, 333–342.
1999 *Modern iparművészeti emlékek a kárpátaljai református templomokban*. In: P. Punykó Mária (szerk.): „Madarak voltunk...” *Kárpátaljai néprajzi írások*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 123–132.
1999a *Adatok a Felső-Tiszavidék fazekasságához*. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére*. Debrecen, 337–350.
2005 *Úrasztali borosedények a Kárpátaljai Református Egyházkerület gyülekezeteiben*. In: Geszti Zsófia és mások (szerk.): *Kultúrakutatás Kárpátalján. Néprajzi, kulturális antropológiai konferencia tanulmánykötete*. Jankó János Néprajzi Egyesület (Budapest) – Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (Ungvár), 144–152.
2012 *Az úrasztali borosedények jelentősége a népi kerámia kutatásában*. In: Tóth Arnold (szerk.): *Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére*. Miskolc, 213–219.
2019 „...Mindennemű edényeket, akár...cserép legyenek... elfogadjuk...” XVIII–XX. századi cserépedények a felvidéki, kárpátaljai, tiszáninneni és tiszántúli református egyházközösségekben. Magyar Református Egyház Javainak Tára. *A magyar református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga XLV*. Budapest.

SZULOVSKY János

2002 *A magyar kézművesipar története*. Magyar kereskedelmi és Ipar-kamara, Budapest

2009 *Kézművesség, ipar*. In: *Magyar néprajz* I.2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 543–566.

TAKÁCS Béla

1977 *A népi kerámia emlékei a tiszántúli református templomokban*. In: Módy György és Durkó Mátyás közreműk., Dankó Imre (szerk.): *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1977*. Debrecen, 305–333.

VISKI Károly

1941 *Díszítőművészet*. In: *A magyarság tárgyi néprajza*. A magyarság néprajzának második kötete. Második kiadás. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 274–395.

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

XIII. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

15.4. A FENCZIK-PÁRT AKTIVISTÁI A RÁCS MÖGÖTT

Korábban már szoltunk a tragikus sorsú **dr. Fenczik István**¹ (Nagylucska, 1892. 10. 13. – Ungvár, 1946. 03. 30.) görögkatolikus papról, teológus tanárról, lapszerkesztőről, a Csehszlovák Nemzetgyűlés tagjáról (1935–1938), a Bródy-kormány miniszteréről, magyarországi parlamenti képviselőről (1938–1943), akit 1945. március 31-én a SZMERS egységei Budapesten elfogtak, majd az ungvári börtönbe szállították. Konceptióis perét 1946. június 3–14. között folytatták le, ahol szovjetellenesség vádjával golyó általi halálra ítélték, nem sokkal később pedig az ungvári börtönben agyonlőtték, majd az ungvári Kapos utcai temetőben jeltelen sírba temették. Halálakor 53 éves volt, 1992-ben rehabilitálták.²

A két világháború között politikusi pályafutását azzal kezdte, hogy 1935-ben Huszton részt vett a Kárpátorosz Nemzeti Autonóm Párt megalapításában, amely vezetőjévé választotta; később a prágai parlamentben a Kárpátorosz Nemzeti Párt Klubjának alelnöke lett. A KGB a fasisztának, népellenesnek, hazaárulónak titulált Fenczik-párt Kárpátalján maradt ruszofil tisztségviselőit felkutatta és felelősségre vonta.

A levéltári akták szerint köztük volt **Saranics Ivan/János** (Nagybocskó, 1901), aki abban az időben asztalosként, majd vegyesárut forgalmazó

¹ Botlik József, *Nemzetiünket szolgálták. A visszacsatolt területek felsőházi és képviselőházi tagjai a Magyar Országgyűlésben (1938–1944)*, Budapest, Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány 2020. 309.

² Реабілітовані історією. I. 2003. 701-702.

bolttulajdonosként Nagybereznán életvitelszerűen élt. 1938–1944 között a Kárpátorosz Nemzeti Autonóm Párt nagybereznai titkára volt, és – a névtelen feljelentés szerint – a választások idején kommunistaellenes agitációt fejtett ki. Letartóztatása után, 1946. március 30-án minderről beismerő vallomást tett a **Pavlikov** KGB-alhadnagy vezette, négy órán át tartó kihallgatáson.³

Hét éves vizsgálati fogsága leteltével a Kárpátaljai Területi Bíróság 1952. május 28-án szovjetellenesség vádjával 25 évi szabadságvesztésre ítélte. A Szovjetunió Legfelső Bíróságának Elnöksége 1955. november 11-én a korábbi ítéletet 10 évre csökkentette. 1991-ben rehabilitálták.⁴ **Saranics Ivan/János** és a meghurcolt **Bucsina Mihail** egykori párttitkár további sorsáról nincs adat.

15.5. A PODKARPATSZKA RUSZ FELSZABADÍTÁSI BIZOTTSÁG

A Fenczik-párton kívül a görögkatolikus személyiségekhez kötődő csoportok közül a KGB kárpátaljai nyomozói a Podkarpatszka Rusz felszabadítási bizottság elnevezésű ellenforradalmi szervezetet is „leleplezték”. A Korszun-dokumentumgyűjtemény közreadott egy olyan *Kihallgatási jegyzőkönyvet*,⁵ melynek vádlott szereplője, **ifj. Ivancsó Gyula** (Nyíresújfalú/Dunkovica, 1906. 11. 30. – Ungvár, 1979. 05. 17.) a havasközi (Ljuta) Csodatevő Szent Miklós templom parókusa volt. 1947. november 14-én tartóztatták le. Kihallgatótisztje: **Bojko** ezredes, a KGB Kárpátaljai Főosztályának helyettes vezetője. Egy bizonyos **Szuhanova** nevű munkatársa az 1947. december 25–26-án lezajlott, két napig tartó kihallgatást sztenográfiára rögzítette.

A parókus által is aláírt jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy az ő kezdeményezésére, **Romzsa Tódor** püspök tudtával, 1947. október 16-án alakult meg a Podkarpatszka Rusz felszabadítási bizottság elnevezésű ellenforradalmi szervezet. Azonban el sem kezdhetette tevékenységét, már az alapítók közé beépült **Szopkó György/Jurij** provokátor-ügynök (későbbiekben áttelepült Csehszlovákiába), kinek jelentése alapján a KGB éber kárpátaljai őrei felgöngyölítették a szovjet hatalom megdöntésére létrehozott szervezet ügyét, néhány tagját letartóztatták. A csoport kiagalójának (egyben az

³ 45. sz. ügyirat (Kihallgatási jegyzőkönyv). Korszun, 2016.107–109. Forrás: AUSZU ZO, 7., Op. 1., 5734., 91-93.

⁴ Реабілітовані історією. I. 2003. 745.

⁵ 54.sz. ügyirat (Kihallgatási jegyzőkönyv). Korszun, 2016.127-134. Forrás: AUSZU ZO, „P”, 75834., 100–112.

esküszöveg szerzőjének) ügyével a haditörvényszék foglalkozott. Bírósági pere 1948. február 13–14. között volt. Huszonöt év kényszermunkára, öt év polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték. A Mordvin ASZSZK-ban raboskodott, ahonnan 1955. december 12-én szabadult.

Ivancsó Gyula. Együtt a régi és az új generáció. Görögkatolikus papi gyűlés 1990-ben Lelekács János lakásán. A szerző gyűjtése.

Társtettesként a lánya, Éva Mária Terézia (1930) férjét, **Lelekács János** (1924–1998) ungvári hitvalló papot ítélték el Ivancsóval együtt. Ő 10 évet kapott. 1948–1955 között kényszermunkás volt Szeverouralszk, Kolima, Csukotka GULAG-lágereiben. 1955-ben rehabilitálták őket.⁶

15.6. A MAGYAR VALLÁSI-NACIONALISTA SZERVEZET PERE

A Korszun-dokumentumgyűjteményben olvasható egy irat, mely 1949. május 14-én készült az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Hivatal Kárpátaljai Főosztályának vezető tisztviselői (**Jeremicsev** őrnagy, a 4. Bűnügyi Nyomozó Részleg parancsnoka, **Akszjanov** alezredes, a Bűnügyi Nyomozó Osztály parancsnoka, **Bojko** ezredes, a KGB Kárpátaljai Főosztályának parancsnokhelyettese) jóváhagyásával. A dokumentum egy *Vádirat*⁷ az 1949. március 19–25. között letartóztatott, és az Ungvári 1. Sz. Börtönbe zárt 54

⁶ Реабілітовані історією. I. 2003. 344., 444–445.

⁷ 108. sz. ügyirat (Vádirat). Korszun, 2016. 227–229. Forrás: AUSZU ZO, 7., Op. 1., 5701., 217–218, 225–230. Eredeti, gépirat.

éves **Huszi Béla**, a 40 éves **Asszonyi István**, a 42 éves **Kovács Zoltán**, az 53 éves **Györke István**, a 35 éves **Pázsit József** és a 24 éves **Gulácsi Lajos** református lelkészek ellen. Ebben többek között a nyomozók kimondják, hogy az 1935-ben alakult Keleti Baráti Kört és Krisztus Követőinek Társaságát 1945 után a fentebb felsorolt református lelkészek újraszervezték, és ezeknek a testületeknek a nevében aktivizálták szovjetellenes tevékenységüket a gyülekezetekben. A Baráti Kör konferenciáin, fórumain a szovjet hatalmat nyíltan bírálták. A fiatalokat arra szólították fel, hogy ne vegyenek részt a kommunista párt által kezdeményezett helyi társadalmi-kulturális összejöveteleken, hogy mentesüljenek a szovjet ideológia befolyásától. Azzal vádolták őket, hogy magyar nyelvű nacionalista és szovjetellenes röpiratokat terjesztettek a híveik körében, megvitatták a szovjet és pártvezetőségnek küldendő levéltervezetet. Itt a *Sztálinnak írt levélről*⁸ van szó, melyet **Zimányi József** és **Horkai Barna** lelkészek jegyezték, akik szintén megjárták a GULAG-táborokat.

A sztálini terror idején elhurcolt református lelképásztorok emlékműve a Református Püspöki Hivatal kertjében. A szerző gyűjtése.

Megjegyzem, **Fodor Gusztáv** református lelkész, egyháztörténész véleménye szerint „*a Sztálin képviselőinek leírt hitvallást az Egyház prófétái tisztie felől szabad csak értelmeznünk. Így a generalisszimusznak leírt bátor*

⁸ A levél teljes terjedelemben a 179. oldalon olvasható: https://rkk.reformatus.hu/data/attachments/2018/05/30/193922/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomorusagbol.pdf (letöltés: 2024. 04. 25.)

vallástétel a Baráti Kört és a Kárpátaljai Református Egyházat prófétai magasságokba emeli, amely példaadó és példamutató lehet egyházunk mindenkori szolgálattevői és tagjai számára. A próféta mindig a legnagyobb sötétségben szól, és magát a teremtő Istent képviseli. Megnyilvánulásai az életét teszi kockára az igazságért, mások megmeneküléséért. Kárpátalján akkor és ott erre a prófétai szolgálatra Isten a református lelkészeket választotta ki, akik hite világított az ateista és irgalom nélküli szovjet társadalom sötétségében.”⁹

A KGB által az ügyészség, illetve a bíróság elé terjesztett koncepciók *Vádirat* alapján 1949. május 23–24-én a Kárpátaljai Területi Bíróság **Soloma** bíró elnökletével a kollégium (**Kacsala, Sumszka** népi ülnökök, **Polivancsuk** titkár, **Andrásko** főügyész, **Judkovics** ügyvéd) megtárgyalta a Baráti Körös lelkészek egy jogi egységként kezelt ügyét (peranyagaik 3 dossziében található).

A vádirat mellékletében 22 tanút neveznek meg, akik az eljárás közben a lelkészek ellen hamisan vallottak:

Tóth Sándor Károlyé – Csetfalva, Beregszászi körzet,
Szeles Zoltán Andrásé – Csetfalva, Beregszászi körzet,
Kovács Júlia Ferencé – Csetfalva, Beregszászi körzet,
Lengyel Kálmán Mihályé – Kígyós, Beregszászi körzet,
Szólósi Péter Ároné – Kígyós, Beregszászi körzet,
Fóri Ilona Gáboré – Tivadarfalu, Szevljusi körzet,
Kustán Margit Dánielé – Tivadarfalu, Szevljusi körzet,
Szabó Malvin Júliáé – Forgolány, Szevljusi körzet,
Pap Olga Károlyé – Tivadarfalu, Szevljusi körzet,
Vass Ilona Károlyé – Forgolány, Szevljusi körzet,
Patkós Kálmán Antalé – Tivadarfalu, Szevljusi körzet,
Lelekes Ilona Kálmáné – Tiszaújlak, Szevljusi körzet,
Petrusinec Katalin Mihályé – Tiszaújlak, Szevljusi körzet,
Tóth Erzsébet Bertalané – Beregújfalu, Beregszászi körzet,
Molnár Kálmán Ferencé – Beregújfalu, Beregszászi körzet,
Molnár Gábor Ferencé – Beregújfalu, Beregszászi körzet,
Póvh/Pál Péter Istváné – Beregújfalu, Beregszászi körzet,
Szabad Géza Istváné – Nagyberég, Beregszászi körzet,
Deák Sándor Józsefé – Beregújfalu, Beregszászi körzet,

⁹ Fodor Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek... A sztálini diktatúra koncepciók pere kárpátaljai református lelkészek ellen a KGB ungvári levéltárának dokumentumai alapján. Peranyagok, életrajzi adatok, fényképek.* Református Egyház, 2017. Tárolt változat:

https://rkk.reformatus.hu/data/attachments/2018/05/30/193922/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomorusagbol.pdf (letöltés: 2024. 04. 25.)

Csok András Benjáminé – Kígyós, Beregszászi körzet,

Csok András Józsefé – Kígyós, Beregszászi körzet,

Fosti/Füsti Benjámín Benjáminé – Beregszász, I. Franko u. 43.

A névsor összeállítója: **Jeremicsev** őrnagy, a KGB Kárpátaljai Főosztálya

4. Bűnügyi Nyomozó Részlegének parancsnoka.

A tárgyaláson az alábbi öt lelkészt az USZSZK BTK 2. r. 54. § 4. c., 54. § 10. c. és az USZSZK BTK 54. § 11. c. alapján 25 év javító-nevelő munkatáborra, 5 év jogvesztésre és vagyonelkobzásra ítélték. Az első rendű vádlottak:

Huszi Béla kígyósi lelkész ügyében hozott korábbi ítéletet az USZSZK Legfelső Bírósága 1955. november 3-án 10 évre mérsékelte. A szibériai Tajsetben töltött el több mint 7 évet. Rabságából 1956 júniusában szabadult.

Asszonyi István forgolányi lelkész ügyében hozott korábbi ítéletet az USZSZK Legfelső Bírósága 1955. november 3-án 10 évre mérsékelte. A kazahsztáni réz- és ólombányákban töltötte le a büntetését.

Kovács Zoltán tiszaujlaki lelkész ügyében hozott korábbi ítéletet az USZSZK Legfelső Bírósága 1955. november 3-án 10 évre mérsékelte. Kezdetben az Angara folyó környéki erdőkben fakitermelésen dolgoztatták, majd egy Omszkban épülő benzinyárnál dolgozott kőművesként.

Györke István beregújfalui lelkész ügyében hozott korábbi ítéletet az USZSZK Legfelső Bírósága 1955. november 3-án 10 évre mérsékelte. A fogságát a közép-szibériai Tajset és Bratszk térségében töltötte.

Pázsit József munkácsi lelkész ügyében hozott korábbi ítéletet az USZSZK Legfelső Bírósága 1955. november 3-án 10 évre mérsékelte. Kazahsztánba, Dzsezkazganba deportálták, ahol a helyi rézbányában dolgozott, majd leromlott egészségügyi állapota miatt Kingirbe került kőművesmunkát végezni.

A másodrendű vádlott **Gulácsy Lajos** munkácsi kisegítő lelkész volt, aki megúsza a halálbüntetéssel egyenértékű 25 év kiszabását. A bírósági határozatban külön kiemelik: „*a tárgyalás alatt beismerte bűnösségét, melyet a fentebb felsorolt elítéltek hatására követett el.*” Ezt figyelembe véve a bíróság az USZSZK BTK 2. r. 54. § 10. c. és az USZSZK BTK 54. § 11. c. alapján 10 év javító-nevelő munkatáborra, 5 év jogvesztésre és vagyonelkobzásra ítélte. Kazahsztánba, a Karagandai lágerrendszerbe került fogolyként, ahonnan hét év raboskodás után, 1956. május 15-én szabadult és tért vissza Kárpátaljára. A hat politikai elítéltet 1991-ben rehabilitálták.¹⁰

¹⁰ Реабілітовані історією. I. 2003. 297., 537., 384., 310, 542., 295.

15.7. KÁRPÁTALJA FÜGGETLENSÉGÉÉRT KÜZDŐ SZOVJETELLENES SZERVEZETEK

A levéltári anyagok szerint Kárpátalja számos ukrán/ruszin és magyarlakta településén a KGB beépített ügynökei közreműködésével a szovjethatalom megdöntését propagáló „ellenforradalmi” szervezetek látványos üldözésével foglalkozott. Ung-, Bereg-, és Máramaros-vidék településein tervszerűen gyarapították a letartóztatottak, az elítéltek, a GULAG-rabságba hurcoltak számát. Így akarták megtörni a szovjethatalmat elutasító magyarságot, az ukránnak nyilvánított ruszinokat és más nemzetiségű lakosokat is.

A nyomozati anyagok szerint Nagylucskán nyolc 20 éven aluli, magyar gyökerekkel is rendelkező ukrán/ruszin fiatal 1948 áprilisában megszervezte a ***Munka-nélküliek pártját***. Fő célkitűzésük Kárpátalja függetlenségének kivívása a nyugati burzsoá hatalmak közreműködésével. Az MVSZ Határőrhadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósa Ungváron, zárt tárgyaláson (hadbírók: **Romanenko** őrnagy /elnök/ **Jermakov** százados, **Asztrelin** hadnagy, **Gromov** gárdahadnagy /titkár/; katonai ügyész: **Zenov** százados; kirendelt védőügyvédek: **Kovalcsuk** és **Judkovics**) 1948. szeptember 8–9-én az USZSZK BTK 54-1. a, 54-11. paragrafusai alapján mind a nyolc fiataalt (**Tricsinec Jurij** (1928), **Szemedi Vladimir** (1931), **Grinyo Szerafim** (1931), **Selko Jurij** (1927), **Glagola Vaszil/László** (1931), **Varga Jurij/György**(1929), **Lukecsa Iván** (1930), **Rubis Fedor/Ferenc** (1930)) 25 évi szabadságvesztésre ítélte.¹¹

A pártvezető **Rubis Fedor/Ferenc** a büntetését a Komi Autonóm Köztársaság Intai MVD ITL zárt táborban töltötte, fűrésztelepen, bányában dolgoztatták. 1954 decemberében amnesztiával szabadult, és társaival együtt 1955-ben rehabilitálták.¹²

Középiskolás testvérét, **Rubis Jurijt** ugyanazon hadbírótság két évvel később, 1950. március 27–28-án szintén 25 évre ítélte. A Kárpátmelléki Katonai Körzet Ítélszéke 1954. október 12-én a korábbi ítéletet 10 évre mérsékelte. Őt csak 1991-ben rehabilitálták.

Rubis Fedor még a szabadulása után folytatta tanulmányait, történelem szakos diplomát szerzett. 1958–1996 között történelem- és rajztanár szülőfalujának tanintézetében. 34 évi tanítókodás után, 1996-tól nyugdíjas. Érdemes megjegyezni, hogy **Rubis Fedor** túlélte a Szovjetunió összeomlását, az ezredfordulót, és 90. születésnapját 2020-ban Nagylucskán, illetve egész Kárpátalján, sőt Kijevben is megünnepelték tisztelői.

¹¹ 74. sz. ügyirat (Ítélet). Korszun, 2016.174–176. Forrás: AUSZU ZO, Fond 7., Op. 1., 5180., 277–281.

¹² Реабілітовані історією. I. 2003. 612.

Rubis Fedor. A szerző gyűjtése.

A legendás GULAG-túlélő, nyugalmazott pedagógus 2023-ban töltötte be a 93. életévét. Ukrajna számontartott írója, helytörténész és néprajzkutatója, a gyógyfüvek kiváló ismerője, aki az említett témakörökből eddig 16 könyvet jelentetett meg.¹³ Köztük több művében örökítette meg saját és küzdőtársai hat évig tartó szenvedéstörténetét (*Roki i doli / Évek és sorsok*, 1998; *Holoszi z-za kolucsoho drotu / Hangok a szögesdrótok mögül*, 1998; *Zakarpatci pid preszom sztalinszkogo szvavilja / Kárpátaljaiak a sztálini önkényuralom alatt*, 2009 stb.)

A rendszerváltozást követően az Ukrán Politikai Foglyok Szövetségének kárpátaljai aktivistája. Megírta az 1400-ban először említett Nagylucska történetét is, ahol a két világháború között ruszinok, magyarok, németek, szlovákok és zsidók éltek békés egyetértésben. A legutóbbi, 2001-es népszámlálás adatai szerint a nagyközség 9029 lakosának közel 3,48 %-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek

A KGB nyomozói a Jaroszlav fedőnevű ügynök-provokátor jelentése alapján hat 1926 és 1928 közötti születésű fiatal (**Kupár Vaszil** (1926), **Kupár Mihail** (1926), **Racin Miron** (1930), **Lihtej Vaszil** (1928), **Talabirsuk Mihail** (1926), **Kokonec Fedor** (1925)) sorolt egy ukrán nacionalista és szovjetellenes agitációt folytató csoportba, akik az Ugocsa-vidéki Felsőárad, Királyháza és Veréce településekről származtak.

¹³ https://uk.wikipedia.org/wiki/Рубіу_Федіу_Федорович (letöltés: 2024. 04. 25.)

1948. december 1-jén az MVSZ Határőrhadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósága (hadbírók: **Nyikolajev** hadnagy /elnök/, **Nyikityin** százados, **Horosilov** főhadnagy, **Davidov** őrmester /titkár/) a nyilvánosság és a védelem kizárásával koncepciós perben szintén 25 évi GULAG-rabságra ítélte a huszonéves vádlottakat.

Ügyüket 1955-ben felülvizsgálták. A későbbiekben a mesterségesen kreált, valótlan vádak nem nyertek bizonyítást, szabadlábra helyezték¹⁴ és rehabilitálták őket.¹⁵

A huszti járáshoz tartozó Velétén 1949 elején, pár hónappal a megalakulás után leplezték le és küldték a vádlottak padjára egy másik szovjetellenes csoport 10 tagját (**Tarkányi Jurij/György** (1930), **Lemak Mihail/Mihály** (1929), **Himinec Vaszil** (1921), **Deák Jurij/György** (1933), **Pliszka Ivan** (1929), **Tudósi Ivan/János** (1918), **Gyemjan Petra** (1924), **Bukovics Jurij** (1914), **Monyos Dmitrij** (1929), **Cifra Jurij/György** (1926)).

Az MVSZ Határőrhadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósága (hadbírók: **Nyikolajev** százados /elnök/, **Andrejev** százados, **Davidov** őrmester /titkár/) Ungváron, 1949. augusztus 23–24-én az USZSZK BTK 54-1. a, 54-11. és 16-58-8. paragrafusai alapján, a védelem kiiktatásával, zárt tárgyaláson halálos ítélettel felérő¹⁶ 25 évi szabadságvesztésre ítélte őket.¹⁷

Alig egy év múltán, 1950. március 25-én az elítéltek kérésére az SZSZKSZ Állambiztonsági Minisztérium Különytanácsa az ügyüket újratárgyalta, és a korábbi ítéletet 10 évre mérsékelte. Az aktákból az is kiderült, hogy a velétei szovjetellenes csoport fiktív szervezet volt, a KGB helyi, beépített provokátor-ügynökei valótlan vádaskodásával ártatlan fiatalokat hurcoltak meg. 1989-ben a rehabilitáltak listájára kerültek.

A feldolgozott levéltári iratok rávilágítanak a túlbuzgó beszpekások embertelen cselekedeteire, akik álságos hozzáállással, kiagyalt vádakkal sok fiatal pályáját törték ketté, okoztak számukra gyógyíthatatlan lelki szenvedést, csak hogy feljebbvalóik kegyeibe férközzenek. A fontosabb szovjetellenes, nacionalista csoportosulások tagjainak megbüntetésével

¹⁴ 85.sz. ügyirat (Ítélet). Korszun, 2016.192-194. Forrás: AUSZU ZO, Fond 7., Op. 1., 1335., T.2., 309-314.

¹⁵ Реабілітовані історією. I. 2003. 344., 424, 453, 596, 664, 393.

¹⁶ 1947.május 26-án az SZSZKSZ Lefelső Tanácsának elnöksége felfüggesztette a halálos ítéleteket, ehelyett 25 év Gulág-rabságra ítélték a vádlottakat.

¹⁷ 120.sz. ügyirat (Ítélet). Korszun, 2016.245-248. Forrás: AUSZU ZO, Fond 7., Op. 1., 1426., T.4., 63-68.

főleg az MVSZ Határőrhadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírósága és a Kárpátmelléki Katonai Körzet Ítélszéke foglakozott. Általában 10 évtől 25 évig terjedő szabadságvesztésre ítélte a vádlottakat:

Nagybereznai körzet – Nagyberezna: 45. sz. ügyiratban 2 elítélt; Ljuta: 54. sz. ügyiratban 2 elítélt.

Ilosvai körzet – Visnij Rakovec/Nagyrákóc: 66. sz. ügyiratban 16 elítélt; Bilke és Nagyrákóc: 58., 59., 68., 64. sz. ügyiratban 6 elítélt.

Szevljusi/Nagyszőlősi körzet – Drotinci/Tizaszirma: 66. sz. ügyiratban 3 elítélt; Pidvinogradovo/Szőlősvégardó: 68. sz. ügyiratban 2 elítélt; Siroke/Felsősarad, Holmovec/Hömlőc, Verecja/Veréce: 85. sz. ügyiratban 6 elítélt.

Técsői körzet – Bustino/Bustyaháza: 164., 180. sz. ügyiratban 5 elítélt; Dubove/Dombó: 66., 72. sz. ügyiratban 6 elítélt; Uglya: 176., 177. sz. ügyiratban 3 elítélt.

Volóci körzet – Latyirka/Latorcafő: 70. sz. ügyiratban 1 elítélt; Verbjazs/Verebes: 156. sz. ügyiratban 5 elítélt.

Rahói körzet – Nagybockó: 70. sz. ügyiratban 6 elítélt; Kőrösmező: 75. sz. ügyiratban 1 elítélt.

Munkácsi körzet – Nagylucska: 74. sz. ügyiratban 8 elítélt; Munkács: 202. sz. ügyiratban 13 elítélt.

Husztai körzet – Monasztirec/Monostor: 81. sz. ügyiratban 6 elítélt; Veljatin/Veléte: 120. sz. ügyiratban 10 elítélt; Lipcsa/Lipcse: 159., 160. sz. ügyiratban 2 elítélt.

Ungvári körzet – Nevicke: 84. sz. ügyiratban 10 elítélt.

Perecsenyi körzet – Turja-Bisztra: 87. sz. ügyiratban 6 elítélt.

Beregszászi körzet települései: 250. sz. ügyiratban 20 elítélt.

Sztálin halála után számos csoport tagját – aktáik átvizsgálása után – szabadon bocsátották, mivel kiderült, hogy a diktatórikus rendszer túlbuzgó nyomozótisztjei, igazságügyi tisztségviselői, a katonai és polgári ügyészek, a hadbírók koholt vádakkal, hamis tanúkkal folytatták le Ungváron a konstruált politikai pereket, melyeknek célja a vélt és valós politikai ellenfelek likvidálása, bebörtönzése volt. Sok esetben ejtették az áldozatok ellen felhozott vádatokat.

A 25 évre ártatlanul elítélt személyek büntetésének súlyos mértékét általában 10–7 évre mérsékeltek. A Hruscsov-korszakban már egyre többen részesültek rehabilitálásban.

(Folytatása következik.)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2024. MÁRCIUS, ÁPRILIS)

ELISMERÉSEK

Március 15., az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kitörésének 176. évfordulója alkalmából kitüntetések adtak át.

* *Kossuth-díjat* kapott **Trill Zsolt** Jászai Mari-díjas színművész, kiváló és érdemes művész, drámai és komikus karaktereket egyaránt példaadó hitelességgel megjelenítő szerepformálásai, kiemelkedően sikeres darabokban nyújtott felejthetetlen alakításai és értékes filmszínészi tevékenysége elismeréseként. A beregszászi színház egyik alapítója, színésze, akivel (**Vidnyánszky Attila** mellett) kettőre bővült a társulat Kossuth-díjasainak száma.

* A kitüntetettek között volt **Pál István Szalonna** Liszt Ferenc-díjas népzeneész, érdemes művész, a Hagyományok Háza – Magyar Állami Népi Együttes főigazgató-helyettese, művészeti vezetője, a Szalonna és Bandája zenekar művészeti vezetője is, aki *Magyarország Kiváló Művésze díjat* vehetett át.

* A Karmelita Kolostor dísztermében **Petneházy Gyula**, a Ma-

gyarok Kijevi Egyesületének elnöke átvette a *Magyar Érdemrend lovagkeresztje* kitüntetését **Semjén Zsolttól**, Magyarország miniszterelnök-helyettesétől. A laudációban hangsúlyozták, hogy a mezőkaszonyi születésű mérnök a kijevi magyarság identitásának megőrzését szolgálja, a magyar kultúra és hagyományok továbbadása érdekében végzett több évtizedes tevékenysége elismeréseként érdemelte ki a magas kormánykitüntetést.

* A *Magyar Érdemrend lovagkeresztjével* tüntették ki **Barbara Piazza-Georgit**, a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége és a Beregszászi Máltai Szeretetszolgálat (BJMSZ) kommunikációs vezetőjét. **Barbara Piazza-Georgi** „a szegények, elesettek és rászorulóknak érdekében különös érzékenységgel és odaadással végzett önzetlen karitatív tevékenysége elismeréseként” kapta a kitüntetést.

* A Rákóczi-napok keretében tartotta ünnepi ülését a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa, ahol átadták az intézmény által alapított elismerése-

ket. Az kitüntetéseket és okleveleket **Orosz Ildikó** elnök és **Csernicskó István** rektor nyújtották át.

Rákóczi-díjat **Vaszil Roszul**, a Kárpátaljai Megyei Közoktatási Főosztály egykori vezetője; *Tomcsányi Hűségdíjat* **Husztli Ilona**, a Filológia Tanszék Angol Tanszéki Csoportjának docense és **Margitics Katalin**, a Filológia Tanszék Ukrán Tanszéki Csoportjának docense; *Rákóczi-főiskoláért emlékérmét* **Csatáry György**, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék vezetője és **Bárány Erzsébet**, a Filológia Tanszék Ukrán Tanszéki Csoportjának docense kapott.

Professor Emeritus/Emerita címmel **Vass Ilona** nyugalmazott rektorhelyettest és **Kohut Attila** nyugalmazott rektorhelyettest tüntették ki.

A Rákóczi-főiskola oktatói közössége újabb docensekkel bővült **Loszkorih Gabriella**, a Számvitel és Auditálás Tanszék tanszékvezető helyettese, **Margitics Katalin**, a Filológia Tanszék Ukrán Tanszéki Csoportjának oktatója, **Tyahur László**, a Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék oktatója személyében.

Kulturális és művészeti elismerésben részesült **Molnár Krisztina**, a Fodó Sándor Kulturális Központ vezetője.

Kiemelkedő szakmai sikereinek elismeréséül *elismerő oklevélben* részesült: **Bocskor Andrea**, a II. RF KMF 2002. évi végzőse, az Európai Parlament képviselője, **Mester András**, a II. RF KMF 2002. évi végzőse, Mezőegcese polgármestere, a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács elnöke és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség gazdasági-önkormányzati titkára, **Sztankovics Szilvia**, a II. RF KMF 2005. évi végzőse, a P. Frangepán Katalin Gimnázium beregszászi bázisóvodájának vezetője.

Az adminisztratív és technikai munkakörben nyújtott kiváló munkájáért *elismerő oklevélben* részesült: **Csizmár Iván** gazdasági és oktatási rektorhelyettes, **Molnár Ferenc**, a Rákóczi-főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézete kollégiumának igazgatója, **Dudás János**, az „IRIS” egységes digitális tanulmányi rendszer programfejlesztője.

Az eseményen oklevélben részesültek azok a külső érintettek, akik a főiskola képzéseinek fejlesztésében kiemelkedő szerepet vállaltak: **Maruszinec Marianna**, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatás Oktatási és Tudományos főosztályának igazgatója, **Babják Edit**, a Beregszászi Városi Tanács Oktatási és Művelődési Osztályának vezetője, **Tóth Edit**, a Beregszászi Horváth Anna Gimnázium igazgatója, **Géczi Tihamér**, a Nagyberegi Dobrai Péter Középis-

kola igazgatója, **Pályuh Gabriella**, a Nagyszőlősi Szent József Magyar Nyelvű Óvoda vezetője.

Végezetül oklevélben részesültek a következő személyek az I. Jótékonyági Disznótor megvalósításának támogatásáért: **Urszta János**, a Nagyberegi Kistérségi Tanács vezetője, Nagybereg polgármestere, **Géczi Tihamér**, a Nagyberegi Dobrai Péter Középiskola igazgatója, **Hudóján Sándor**, a „Beregi Pék” Kft. tulajdonosa, valamint a TV21 Ungvár stábja.

* Az Odaítélték a 2024-es Táncháztalálkozó és Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár gálaműsorán adták át a Papp László Budapest Sportarénában. Kárpátaljáról **Várady Enikőt**, a Kárpátalja Néptáncgyűttes, a beregszászi Rezeda Folkműhely, illetve a Sodró együttes vezetőjét *Táncháztalálkozó Éremmel* díjazták.

* A KMKSZ XXXIV. közgyűlésén **Milován Sándor** tiszteletbeli elnök és **Gulácsy Géza** alelnök átadta a *KMKSZ Hűségdíját* **Barta Ferencnek**, aki 28 éve a Beregsomi Alapszervezet elnöke, 1996–2014 között, majd 2020-tól a KMKSZ Választmányának tagja.

Fodó Sándor-ösztöndíjat vehetett át **Pallagi László**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 6. évfolyamos, földrajz mesterszakos diákja, a beregsomi iskola

történelem-földrajz-ökológia tanára, szakszervezeti elnök, aki a Debreceni Egyetemen szerzett PhD-fokozatot.

Fodó Sándor-díjat kapott **dr. Vizauer Zseltvay Magdolna** beregszászi gyermekorvos, **Schink István**, a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Középiskola igazgatója, fizikatanár és **Sápi Zsolt**, a badalói és a macsolai református gyülekezet lelkipásztora.

* A Péterfalvai Kölcsey Ferenc Alap- és Középfokú Oktatási Intézmény *Emléklapban* részesítette **dr. Dupka Györgyöt**, akinek a tanintézet köszönetét és elismerését fejezte ki az iskola iránti elkötelezettségéért, támogatásáért és odaadó munkájáért. Aláírók: **Újfalusi Irénke** igazgató és **Makár Alexandra** pedagógus.

Gratulálunk a díjazottaknak!

**FONTOSABB
ESEMÉNYEK,
RENDEZVÉNYEK**

MÁRCIUS

* A budapesti VERITAS-esten sor került **Seres Attila** Kárpátalja a peresztrojka és a magyarországi rendszerváltoztatás erőterében. *Magyar levéltári dokumentumok 1985–1994. I. kötet (1985. április – 1990. május)* című könyvének prezentáci-

ójára. A dokumentumgyűjteményt **Dr. Fedinec Csilla**, a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont tudományos munkatársa mutatta be. Az est záróprogramjában **dr. Seres Attila** és **dr. Stark Tamás** a GUPVI és a GULAG témakörét járták körbe. A beszélgetést követő kérdések-válaszok vitában felszólalt **Dupka György** légerkutató is.

* A Nemzeti Közszerződési Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék hallgatóinak **dr. Dupka György** történész *A Trianon óta a túlélésért, az anyanyelvi kultúra megtartásáért, az anyanyelvi kultúra megtartásáért küzdő Kárpátaljai magyarságról, különös tekintettel a jelenlegi háborús helyzetre* témakörben tartott vetítéssel egybekötött előadást.

* **Szerhij Lakatos** festőművész *A formák szintézise* című kiállításnak a Munkácsy Mihály Magyar Ház adott otthont.

* A Kárpátaljai Tudományos Adatbankban, a Momentum Doctorandus által gondozott adatbázisban több mint 500 Kárpátaljával kapcsolatos könyv, 1000 cikk és tanulmány, 50 disszertáció és 50 kutató bemutatkozása érhető el. Ezzel Kárpátalja legnagyobb magyar tudományos adatbázisává vált a honlap, amely folyamatosan új tartalmakkal bővül.

* A Kárpátaljai Szövetség székházában első alkalommal rendez-

ték meg a Kárpátalját is érintő, a lengyel–magyar barátságot tovább erősítő zenés-irodalmi estet. Köszöntőt mondott **dr. Grezsa István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, majd kerekasztal-beszélgetés következett **dr. Dupka György** történész, a Szövetség elnökségi tagja moderálásában. A beszélgetés résztvevői: **Okos Márton** író, a Báthory-Bem Hagyományörző Egyesület elnöke, **Csisztay Gizella** polonista, műfordító, az MMA köztestületének tagja, **Mandics György József Attila-díjas** költő felesége és **Joanna Urbánska** műfordító, helytörténész, a Lengyel Intézet volt igazgatója. Többek között elemezték az ezredéves lengyel–magyar kulturális kapcsolatokat Magyarország, Lengyelország, Erdély és Kárpátalja vonatkozásában. Az esten közreműködött **Ferenci Attila** színművész, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház tagja, valamint **Zán András** csellóművész. Az állófogadáson a jelenlévők hagyományosan koccintottak arra, hogy „*a két jó barát mindig együtt issza borát...*”

* A Magyarság Háza Galériában **Füzesi Magda** kárpátaljai költő bemutatta a *Tenyered fáin tarka madár. Fél száz vers a szerelemről, 1969–2019* című kötetét.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa és Beregszászi Konzulátusa nemzeti ünnepünk alkalmából a beregszászi Pásztor Ferenc Közös-

ségi és Zarándokházban mutatta be **Magyar Árpád István** csapi születésű kijevei festőművész *Petőfi Sándor és kortársai* című reprezentatív kiállítását.

* 2020. június 25-én Esztergomból indult a Kárpátaljai Szövetség által szervezett *Szent István keresztény hagyatéka – a magyar Szent Korona vármegyéi* című vándorkiállítás. Ez alkalommal az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban (ÓNTE) a kilencedik tárlatot nyitották meg. **Greza István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke ismertette **Kovach Anton** ungvári festőművész képsorozatának történetét. **Kertész Péter**, az ÓNTE vezetője méltatta az eseményt. Kitért a magyar nemzet összetartozásának fontosságára, amelyet ez a tárlat is erősít.

* A Magyarság Háza Galériában **dr. Zékány Krisztina** nyelvész, az Ungvár Nemzeti Egyetem Filológiai Tanszékének vezetője tartott előadást *Kisebbségi helyzetben otthon. Kárpátaljai körkép* címmel.

* Ünnepi fogadást rendeztek Magyarország Ukrajnai Nagykövetsége szervezésében az ukrajnai magyar diaszpóra-szervezetek részvételével. Az esemény keretében megkoszorúzták Petőfi Sándor kijevei mellszobrát. Megnyitották az ungvári származású **Vígh János** építészmérnök kiállítását.

* A *Most vagy soha!* című Petőfi-film bemutatójával zárult a

KMKSZ 1848-49-es szabadságharc és forradalom 176. évfordulója alkalmából szervezett rendezvénysorozata. A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházzal közösen tartott eseményre a II. RF KMF átriumában került sor.

* Tiszabökény köztemetőjében **Fóris István**, Kossuth hadnagya sírjánál tartottak koszorúzással egybekötött megemlékezést nemzeti ünnepünk alkalmából. Beszédet mondott **dr. Oroszi József**, a Tiszapéterfalvai kistérség polgármestere, **Kótonovics István** görögkatolikus áldozópap és **dr. Dupka György** történész, Tiszabökény díszpolgára. Közreműködtek a Tiszabökényi Gimnázium (igazgató: **Borgátó Szilvia**) tanulói, valamint a Tisza Csillag kórus **Kovály Csilla** kultúrház-igazgató vezetésével, akik alkalomhoz illő verseket, dalokat adtak elő.

* Nagydobronyban, a Három Ász hotel-étterem rendezvénytermében az Orfeum Vándorszínpad operettgálával lepte meg a több mint 300 nézőt, akik Ungvártól Nagyszőlősig képviselték a helyi magyarságot. Fellépett **Oszwald Marika** Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színésznő, operetténekes, érdemes művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, **Kalocsai Zsuzsa** Jászai Mari-díjas operettprimadonna, színésznő, érdemes művész, valamint **Bálint Csaba** tenorénekes. Az 1848–49-es

forradalom és szabadságharc kezdetének 176. évfordulója alkalmából köszöntőt mondott az est házigazdája, **dr. Zubánics László**, az UMDSZ elnöke.

* **Beleny Mihajlo** ókemencei ruszin/ukrán szobrászművész elkészítette a 830 éve született *Assisi Szent Klára* (1194–1253) domborművét, melyet a Tiszabökényi Árpád-házi Szent Erzsébet templom oltárfalán helyeztek el. Adományozója: **dr. Dupka György** történész, az egyháztanács világi vezetője. **Weinrauch Mario** OFM atya, a nagyszőlősi ferences rendház vezetője és **Hajas Ámosz** ferences atya, plébániai kormányzó a domborművet megáldották.

* Felavatták **Keresztyén Balázs** (Nagybereg, 1949. január 15. – Nagyszőlős, 2007. november 9.) kárpátaljai tanár, helytörténész, művelődésszervező, író, költő emléktábláját szülőfalujában, amely a helyi református líceum falán kapott helyet. A bronz dombormű alkotója: **Sándor Attila** székelyudvarhelyi művész. Avatóbeszédet mondott **Tóth László** esperes, a líceum lelkész-igazgatója.

* Az Ungvár Galériában megnyílt a 90 éves ungvári **Turák Angéla** nyugalmazott pedagógus, festőművész, illusztrátor, író, költő 40 festményéből, dekoratív húsvéti tojásából, az általa illusztrált, illetve írt könyvekből összeállított tárlat. Az

esemény moderátora **dr. Zubánics László**, a KMMI elnöke volt.

* A *Petőfi Sándor válogatott költeményei – Шандор Петефи. Вибрани ноесии* című kétnyelvű gyűjtemény bemutatója zajlott le Magyarország Ukrajnai Nagykövetsége szervezésében a Bölcs Jaroszláv nevét viselő Ukrajnai Nemzeti Könyvtárban. Az eseményt mások mellett **Heizer Antal**, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete nyitotta meg, aki röviden megemlékezett az esemény apropójáról – Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójáról. A méltatások után előadást tartott **Zubánics László** történész, a KMMI elnöke, **Zékány Krisztina**, az UNE UMO TI magyar filológiai tanszékének vezetője. **Viktor Braszlavec**, a Kárpáti Kiadó igazgatója bemutatta Magyarország Ungvári Főkonzulátusának támogatásával újra kiadott *Az apostol*, és a *János vitéz* c. kiadványokat, melyeknek Jurij Skrobinec volt a fordítója. Az utóbbi kiadvány a kétnyelvű újraközlés mellett egyben kuriózum is, hangoskönyvként is funkcionál, hiszen a felnőttek/gyerekek a könyvekben megtalálható QR-kóddokkal azokat mindkét nyelven meghallgathatják. A kötetet **Réti János** festőművész grafikai illusztrálják.

* Az újonnan megalakult Nők A Kultúráért Klub tagjai tekintették meg a Kárpátaljai Megyei Magyar

Drámai Színház *Háztűznéző* c. előadását. Az előadást panelbeszélgetés előzte meg, amelyen **Bernáth Éva** operaénekes, a klub elnöke és **Mészáros Katalin**, a Nemzeti Színház kommunikációs vezetője arról kérdezték **Sin Edina** megbízott színházigazgatót, milyen kihívások érik női vezetőként, valamint szó esett a nők társadalmi és kulturális szerepvállalásáról. Ezt követően került sor a társaság alapító okiratának aláírására, amelyet tanúként **Sin Edina** és **Mészáros Katalin** látott el kézjeggyével.

* Megtartották az „*Által mennék én a Tiszán...*” elnevezésű hagyományos népdaléneklési verseny megyei döntőjét a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. A versenyen idén rekord számú, 244 gyermek mutatta meg képességeit szóló és kórus kategóriákban egyaránt.

* **Lucsok Péter Miklós**, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye püspöke látogatást tett a Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás (OVA) épületében. A püspök a több mint 800 éves múltra visszatekintő *Szárnyas Szent Mihály lovagrend* kitüntetését adományozta **Viktor Mikita** kormányzónak.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolában megrendezték a 19. Rákóczi Napokat. A bereg-

szászi Budapest parkban elhelyezték az emlékezés koszorúit II. Rákóczi Ferenc lovasszobrának talapzatánál, majd átvonulva a főiskola épületébe, lerótták tiszteletüket Zrínyi Ilona és II. Rákóczi Ferenc mellszobrai előtt. Ünnepi beszédet mondott **Csernicskó István**, a II.RF KMF rektora. A rendezvényen átadták az intézmény által alapított díjakat. Zárszót mondott **Orosz Ildikó**, a II. RF KMF elnöke.

* A beregszászi római katolikus temetőben átadták **Ekkel Györgynek**, az 1848–49-es szabadságharc nemzetörének a magyar kormány támogatásával felújított sírját. Az ünnepélyes átadó Magyarország Beregszászi Konzulátusának szervezésében valósult meg.

* A magyar zászló és címer emléknapjának megünneplésére a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) idén is meghirdette a „*Zászlók, ha lengenek...*” gyermek rajz- és esszépályázatát. A kárpátaljai díjazottak Magyarország Beregszászi Konzulátusán vehették át a pályázatot kiíró NSKI, valamint a Rákóczi Szövetség díjait.

* A Rákóczi Napok keretén belül nyitották meg a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) 2024-es tavaszi tárlatát a Beregszászban nemrég átadott Na'Conxypán Galériában. **Kulin Ágnes** elnök elmondta, hogy

a RIT 23 tagjának több mint 40 műve
– kispasztikák, festmények, grafikák
– kapott helyet a kiállításon.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjában a történelem- és nemzetközi kapcsolatok szakos diákok körében megrendezésre került az *Ijjász-Jaczik Gyula történelmi-kulturális öröksége* című tudományos szeminárium. A szemináriumon részt vettek a Hungarológiai Központ dolgozói, valamint a tanszék tanárai is. Elsőként **Ruszin Valéria**, a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeum osztályvezetője mutatta be Ijjász-Jaczik Gyula festőművész életének és munkásságának főbb mozzanatait.

* Munkácson húsvét közeledtével hímestojás-kiállítást és kézműves foglalkozást tartottak a Munkácsy Mihály Magyar Házban. A kiállításon kárpátaljai kézművesek által díszített tojások kerülnek bemutatásra. A résztvevőknek lehetőségük nyílt elajándékozni a tojásírás és hímestojás-díszítés fortélyait is.

* Az AB ART Kiadó gondozásában megjelent **Lőrincz P. Gabriella** *Történetek az árnyékból* című kötete a *Kortárs írók* sorozatban. A beregszászi írónő nyolcadik könyvét az orosz–ukrán háború ihlette, és tizenegy novellát tartalmaz. Megírásakor a Petőfi Irodalmi Múzeum *Térey János-ösztöndíjasa* volt.

ÁPRILIS

* Megjelent az *Irka* gyermeklap 2024-es első, tavaszi lapszáma az évszakhozkapcsolódó ünnepkörök meséivel, verseivel, kézimunkáival. Az idei első Irkát **Szilva-Baksa Klára** illusztrálta. A gyermeklapot a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség (KMPSZ) adja ki.

* Budapest. A Magyar Művészeti Akadémia Irodaházában megrendezték a kárpátaljai *Együtt* folyóirat szerzői köre háborúellenes, *Szégyenpiac* c., 25 szerzőt megszólaltató antológia ünnepélyes bemutatóját, amely az Intermix Kiadó gondozásában Ungváron látott napvilágot. Az eseményen megjelent szerzőket és a közönséget **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő, az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője köszöntötte. A program keretében **Varga Katica** Magyar Örökség díjas énekes kárpátaljai megzenésített verseket adott elő. **Füzesi Magda** József Attila- és Príma-díjas költő *Ukáz* és *A kis sikátor balladája* c. verseit **Ferenci Attila**, a Beregszászi Drámai Színház művésze szavalta el. **Dupka György** történész, író választa a legfrissebb ukrainai és kárpátaljai társadalmi és politikai helyzetet. Majd **Varga Katica** éneke után **Ferenci Attila** tolmácsolásában **Marcus Gergely** Beregszászon élő költő *Szégyenpiac* c. költeménye

hangzott el. Ezután **Dupka György** beszélt az antológia megjelenésének szükségyszerűségéről, és bemutatta mások mellett a nagyszülősi származású **Ámorth Angelikát** és **Megyeri Edit Tündét**, a beregszászi születésű **Gerzsenyi Gabriellát** és **Lengyel Jánost**, a tiszaujlakról elszármazott **Vári Fábián Lászlót**, az antológia szerzőit. Közben **Ferenci Attila Marcsák Gergely Borús karácsony** című versét mondta el. **Varga Katica** énekelt. A jelen lévő szerzők közül **Gerzsenyi Gabriella** *Az a szokás*, **Ámorth Angelika** *Levél* című novelláját olvasta fel. Az irodalmi est záróprogramjában **Ferenci Attila Vári Fábián László** *Petőfi Győrbe készül* és *Árnyékodban itt c.* verseit adta elő, **Varga Katica Tárcazy Andor** *Ungnak és Tiszának c.* versét énekelte el. A program kellemes beszélgetéssel kísért fogadással zárult.

* *A hungarisztikai tudományok hagyományai és perspektívái* címmel tudományos szeminárium keretében emlékeztek **Váradi-Sternberg János** professzor születésének 100. évfordulójára az ungvári Hungarológiai Központban. A szeminárium keretében megnyitásra került a **Váradi-Sternberg János**-emléksarok, amelyet a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) rendezett be a család által rendelkezésére bocsátott tárgyi emlékekkel.

* Első alkalommal szervezték meg a *Szülőföldem szép határa* elnevezésű szavalóversenyt Váriban. A hagyományteremtő alkalomnak a Vári II. Rákóczi Ferenc Líceum adott otthont április 10-én. Az eseményt **Szilágyi Gizella**, a vári líceum tanára, az esemény ötletgazdája nyitotta meg. Ezt követően a sárosorosi Hangraforgó együttes műsora következett, amelyen az egybegyűltekkal éneket is tanítottak. A versenyen a környező hét falu iskoláinak 52 diákja mérte össze tehetségét három kategóriában. Az eredményhirdetés előtt **Sz. Kárpáthy Kata** beregújfalui író, költő mutatkozott be és tartott felolvasást a diákoknak.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusán *Ketten* címmel nyílt kiállítás, amely az ismert ungvári művészpár – **Borisz Kuzma** festő, grafikus, Ukrajna népi művésze, az Ukrán Nemzeti Művészeti Akadémia tagja, az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Szövetség Kárpátalja Megyei Szervezetének elnöke, és felesége, **Viktória Kuzma** képzőművész, az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Szövetség tagja – munkásságába enged bepillantást.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség a Nagyberegi Dobrai Péter Középiskolában megrendezte a XVI. Beregi Magyar Költészeti Napokat, illetve a költészet napi

szavalóversenyt. Az idei évben 21 tanuló jelentkezett a versmondó versenyre. Elsőként egy szabadon választott költeményt adtak elő. A második fordulóban **Füzesi Magda** *Ima mindenkor* című műve hangzott el. A szavalóversenyre érkezett versenyzőket **Füzesi Magda** József Attila-díjas költő, **dr. Zékány Krisztina**, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének vezetője, **Braun Éva**, a Megyei Pedagógus-továbbképző Intézet magyar nyelv és irodalom oktatásáért felelős módszerésze, **Sin Edina**, a Kárpátaljai Megyei Drámai Színház igazgatója, **Kudlotyák Krisztina**, a Szakképzési Intézet magyar szakos tanára, **Csurman-Puskás Anikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének oktatója és **Kovácsné Marton Erzsébet**, a Kárpátinfo felelős szerkesztője értékelt.

* A magyar költészet napján, József Attila születésnapján a Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet ismét meghirdette a *Vers a tér(b)en* névre keresztelt villámcsődületet, angolosan flash mobot. Beregszászban, a Rákóczi-főiskola átriumában több mint félezer fiatal szavalt együtt Váci Mihály *Még nem elég!* című versét.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke is szervezett az átriumban

egy költészetnap megemlékezést, ahol nyitó beszédet **dr. Csordás László**, a Magyar Tanszéki Csoport oktatója mondott.

Az esemény végén sor került a versíróverseny eredményhirdetésére. A zsűri döntése értelmében **Vári Vivien** *Csendre várva*, **Radvánszky Ágoston** *Jobbá leszel*, **Fancsik Eszter** *Kárpátok ábécéje* című versét sorolták az első három helyre, a díjazott fiatal költők el is szavalták versüket.

* Beregsomban megtartották a 14. Sütő Kálmán és Kecskés Béla Szavalóversenyt a Kaszonyi Kistérség Oktatási és Kulturális Osztálya, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI), a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK), Magyarország Beregszászi Konzulátusa, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete (KMKE), a KárpátHáz Civil Szervezet, a Somi Községi Könyvtár és a Somi Irodalmárok Emlékmúzeuma szervezésében. Köszöntőt mondott mások mellett **Popovics Nikoletta**, a Somi Községi Könyvtár vezetője, **dr. Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet vezetője. A versenyre összesen 48 gyerek jelentkezett, akik a két költő előre meghatározott alkotásai közül választhattak. A győztesekről két háromfős zsűri döntött. Az eredményhirdetés előtt

a résztvevők átsétáltak a falusi könyvtár udvarára, ahol megkoszorúzták a két költő emléktábláját. Az eredményhirdetés után a szervezők ebéddel kedveskedtek a megjelenteknek, majd a helyi temetőben megkoszorúzták Sütő Kálmán és Kecskés Béla síremlékét.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszéke szervezésében és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával online lezajlott az Arany János Balladamondó Verseny, amelynek eredményeit nyilvánosságra hozták a KMMI honlapján.

* A magyar költészet napján a Magyar Napló folyóirat és könyvkiadó idén is megrendezte a Versmaraton című programját, ahol 12 órán át, egyórás pódiumbeszélgetéseken 65 költő szólalt meg és mondta el verseit. A költők között volt három kárpátaljai szerző is: **Vári Fábián László**, **Finta Éva**, és a fiatalabb korosztály képviselőjében **Kopriva Nikolett**. Az *év versei* c. antológia megvásárolható a Magyar Napló könyvesboltjában.

* Költészet napi programok Tokajban elnevezésű eseményt szerveztek a Világörökségi Bormúzeumban, ahol **Posta György** polgármester köszöntötte a jelenlévőket. Ezt követően ünnepi beszédet mondott **Vári Fábián László** Kossuth- és József Attila-díjas költő, az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője.

Közreműködött **Andrejevszki Judit** Liszt-díjas előadóművész.

* Költészet napi szavalóverseny zajlott le a Beregdédai Gimnáziumban. A vers ünnepén beszédet mondott **Nagy Anna**, a kistérség polgármestere. A szavalóversenyre közel negyven gyerek jelentkezett. A verset ők maguk választhatták ki.

* Negyedik alkalommal rendezték meg a *Tavaszi Beregszász* nemzetközi plein airt a beregszászi és a testvérvárosokból érkezett festők részvételével: **Bujdosó Mária** (Magyarország, Hajdúböszörmény), **Sörös Mária** (Magyarország, Hajdúböszörmény), **Ihor Kovaljcsuk** (Ukrajna, Dubno), **Maria Marcsuk** (Ukrajna, Dubno), **Olekszandr Litvinyuk** (Ukrajna, Lemberg), **Roman Overko** (Ukrajna, Lemberg), **Hrisztina Bikanova** (Ukrajna, Ivano-Frankivszk), **Okszana Csoli** (Ukrajna, Ivano-Frankivszk), **Jaroslava Katran** (Ukrajna, Beregszász), **Gogola Zoltán** (Ukrajna, Beregszász). Az alkotómunkák bemutatására a Budapest Parkban került sor. A hírt **Babják Zoltán** polgármester közölte hivatalos Facebook-oldalán.

* A Kárpátaljai Magyar Irodalom Hete rendezvénysorozat a MÉKK szervezésében. A XV. Együtt Író tábor – Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napok nyitórendezvényére, illetve első állomására az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetének

MOZAIK termében (a Kárpátaljai Magyar Irodalom Emlékterme) került sor, ahol **Szlucky Eleonóra** magyar szakos diák **Füzesi Magda** *Útban hazafelé* c. költeményét szavalta el. Ezt követően **dr. Zubánics László, dr. Dupka György** történész és irodalmár, **Kovács Eleonóra**, a KVIT tagja tartott rendhagyó irodalmi órát. Az eseményt megtisztelték jelenlétükkel **Albertné Simon Edina** és **Papp Ferenc**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzuljai és az UMOTI tanszékeinek tanárai, docensei, az ungvári Hungarológiai Intézet munkatársai, valamint a magyar és történelem szakos diákok.

* A kárpátaljai írókaraván második állomásán az *Együtt* folyóirat szerzői, a XV. író tábor képviselői a Gáti Kovács Vilmos Líceumot keresték fel. A találkozó kezdetén **Román Erika**, az iskola igazgatója és **dr. Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának misszióvezető konzulja köszöntötte az egybegyülteket. A rendhagyó irodalomórán **Dupka György**, a MÉKK elnöke, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) igazgatója ismertette az általa vezetett Intermix Kiadó tevékenységének legutóbbi eredményeit. **Szemere Judit** szerkesztő bemutatta a *Szégyenpiac*-antológiát és a *Kárpátaljai Hírmondó* folyóiratot. **Shrek Tímea** író, a KVIT alelnöke második köteté-

ből, az *Ördögsgszeg* című meséskötetből olvasott fel, **Sz. Kárpáthy Kata** költő, író, a KVIT titkára is felolvasta egy írását az *Együtt*ből. A jelenlévők megkoszorúzták az tanintézet és a művelődési ház falán elhelyezett Kovács Vilmos-emléktáblát.

* Az irodalmi karaván a harmadik helyszínén, a Beregszászi Bethlen Gábor Líceumban folytatta ismeretterjesztő tevékenységét, amelyhez csatlakozott **Zubánics László** történész, a KMMI elnöke, az UNE tanszékvezetője és **Zán Fábrián Balázs** költő, főiskolai diák, aki – mint a líceum végzőse – első alkalommal vett részt az Együtt Író tábor felolvasókörútján. A jelenlévőket **Szabó Árpád** igazgató köszöntötte. Szintén bemutatták az *Együtt*-et és a *Kárpátaljai Hírmondót*, az Intermix Kiadó könyveit, valamint a *Szégyenpiac*-antológiát és az *Ördögsgszeg*et, amikből a szerzők felolvasták műveiket. **Zubánics László** a KMMI-füzeteket prezentálta a diákoknak, és bemutatta a beregszászi egykori Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban az 1930-as évek végén kiadott *Együtt*-diáklap azóta előkerült egyik számát is, amelynek feltehetően egyik szerkesztője a nemrég elhunyt Lator László egykori diák, a későbbiekben Kossuth-díjas költő volt.

* Az irodalmi karaván negyedik eseménye író-olvasó találkozó volt a

Beregszászi Központi Könyvtárban, amelyen **Csordás László** irodalomtörténész és **Lévai Aliz Mária** költő is részt vett. A folyóirat- és kötetbemutatók kezdetén **Varga Éva** könyvtárvezető köszöntötte az egybegyűlteket. A felolvasások mellett fórumot is tartottak, amelyen többek között **Kurmay Ráti Szilvia** ifjúsági író, bábjáték-rendező is kifejtette gondolatait.

* Az ötödik program rendhagyó irodalomóra volt a Nagyberegi Református Líceumban, ahol **Makó András** igazgatóhelyettes és a líceum mintegy száz kollégistája hallgatta a bemutatókat és felolvasásokat.

* Az író tábor hatodik helyszínén, a Viski Kölcsey Ferenc Líceumban a vendégeket **Czébely Iлона** igazgató nevében **Takács Zsuzsa** pedagógus köszöntötte. Az alkalmat **Dupka György** történész, az Intermix Kiadó felelős kiadója, a MÉKK és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) igazgatója moderálta. Köszöntőt mondott **Buczkó István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának vezető konzulja. Ezután **Shrek Tímea** író bemutatta az *Ördögsgesz* című kötetét, **Szemere Judit** szerkesztő pedig a *Kárpátaljai Hirmondó* folyóiratot és a *Szégyenpiac* antológiát. **Zubánics László**, a KMMI elnöke a KMMI-füzeteket ismertette. Részt vett az alkalmon

Czébely Lajos viski nyugalmazott pedagógus, helytörténész, költő is, akinek egy versét hallhatta a hallgatóság, valamint felolvasott **Sz. Kárpáthy Kata** költő, író.

Az irodalomóra után – a hagyományokhoz híven – megkoszorúzták **Fodó Sándor** politikus, egyetemi tanár, nyelvész sírját a viski értelmiség képviselőinek társaságában. Majd látogatást tettek a Fodó Sándor Közösségi Házban és Viski Tájházban.

* Az író tábor hetedik helyszínén, a Karácscfalvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceumban a következő rendhagyó irodalomórát mintegy 100 diák előtt tartották meg, ahol **Gerő Sándor** kollégiumvezető fogadta a vendégeket. **Mihók Richárd** történész, nevelőtanár köszöntötte a megjelenteket, majd – ahogyan a többi helyszínen – prezentálták az *Ördögsgesz* c. kötetet, a *Szégyenpiac*-antológiát, az Együtt folyóiratot és a KMMI-füzeteket. A Visken fellépett tollforgatókhoz csatlakozott **Vári Fábíán László** Kossuth- és József Attila-díjas költő, az MMA irodalmi tagozatának vezetője és **Zán Fábíán Balázs** költő.

* Az írókaraván nyolcadik állomása a Péterfalvai Kölcsey Ferenc Líceum volt. **Újfalusi Irénke** igazgatónő köszöntötte az egybegyűlteket, majd az iskola nevében emléklapot adott át **Dupka Györgynek** 72.

születésnapja alkalmából. **Dr. Trieb Gergely**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulja mondott köszöntőbeszédet. A rendhagyó irodalomóra után, az írótábor hagyományaihoz hűen, megkoszorúzták **Kiss Ferenc** (Péterfalva, 1928. november 11. – Budapest, 1999. október 30.) irodalomtörténész az iskola falán lévő emléktábláját.

* A karaván kilencedik állomása a Péterfalvai Református Líceum volt, ahol **Seres János** református lelkész-igazgató és **Seres Debóra** magyar nyelv és irodalom szakos tanár, szervezőtanár köszöntötte a résztvevőket.

* Ezután a tizedik helyszínen, a Tiszabökényi Gimnáziumban **Borgató Szilvia** igazgató nevében **Szuszik Csilla** magyar szakos tanár üdvözölte a karaván tagjait. Az irodalmárok az iskola dísztermében a közel 100 iskolásnak tartottak felolvasást, meséltek alkotói tevékenységükről.

* A Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napok rendezvénysorozat utolsó író-olvasó találkozóját a tizenegyedik helyszínen, a Tiszabökényi Művelődési Házban tartották meg. A karaván képviselőit **Kovály Csilla** igazgató, a Magyar Kultúra Lovagja, a Tisza Csillag kórus művészeti vezetője fogadta. Az alkotók és a kórustagok jó hangulatú beszélgetéssel zárták az eseményt.

* Valamennyi helyszínen elhangzott többek között a nagyberegi születésű **Füzesi Magda** József Attila-díjas költő, MMA-tag *A kis sikátor balladája* című verse is. A találkozók résztvevői megtekintették a péterfalvai **Kutasi Csaba** festő, grafikus, RIT-tag, főiskolai oktató grafikáit, aki az *Ördögszeg* és a *Szégyenpiac* című könyveket illusztrálta. **Dupka György** a találkozónak otthont adó tanintézményeknek az Intermix Kiadó, a MÉKK és a KMMI legújabb kiadványait ajándékozta, amit a tanintézetek, könyvtárak képviselői vettek át. A rendezvényeken bemutatták a *Kárpátaljai Magyar Könyvek* sorozatban megjelent köteteket: **Shrek Tímea** *Ördögszeg* című kökőnyvét, a *Szégyenpiac* antológiát, az *Együtt* és a *Kárpátaljai Hirmondó* folyóiratokat, a KMMI-füzeteket, illetve a szerzők felolvasták műveiket.

A Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napokon részt vett: **Czébely Lajos** helytörténész, költő; **dr. Csordás László** irodalomtörténész, kritikus, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára; **dr. Dupka György** történész, a MÉKK és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) igazgatója, az Intermix Kiadó vezetője; **Kovács Eleonóra** író, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet (UNE UMOTI) oktatója; **Lévai Aliz Mária**,

Móricz Zsigmond irodalmi alkotói ösztöndíjas költő; **Shrek Tímea** író, a KVVIT alelnöke, **Szemere Judit**, a *Kárpátaljai Hírmondó* főszerkesztője; **Sz. Kárpáthy Kata** költő, író, újságíró; **Vári Fábián László**, Kossuth- és József Attila-díjas író, költő; **Zán Fábián Balázs** pályakezdő költő; **dr. Zubánics László** történész, a KMMI elnöke, az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék vezetője.

A négy nap leforgása alatt Ungváron, továbbá Bereg-, Ugocsa- és Máramaros-vidék 9 tanintézetében rendhagyó irodalomórán, két könyvtárban író-olvas találkozózn, 3 emlékhelyen koszorúzáson vettek részt. Közel ezer diákkal, egyetemi hallgatóval, pedagógussal és felnőtt olvasóval találkoztak és osztották meg velük gondolataikat.

A rendezvényeket a Magyar Értelmiségi Kárpátaljai Közössége (MÉKK) szervezte az *Együtt. Irodalom, művészet, kultúra, humán tudományok* című folyóirat és a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVVIT) szerzőinek közreműködésével. A tábor a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatásával valósult meg.

A XV. Együtt Író-tábor – Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napok programsorozat május, illetve ősz folyamán Munkácson és környékén, valamint az Ung-vidék tanintézetiben, könyvtáraiban folytatódik.

* A Magyar Újságírók Közössége (MÚK) a Lakitelki Népfőiskolán tartotta meg kétnapos szakmai konferenciáját *Értékkörzés, értékrementés* címmel. **Dr. Lovas Dániel**, a MÚK elnöke és a *Magyar Műzsa* főszerkesztője rövid beszédben köszöntötte az egybegyűlteket. A kárpátaljai vendégek közül előadást tartott **Szemere Judit**, a *Kárpátaljai Hírmondó* című folyóirat főszerkesztője: *A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó helyzete Ukrajnában*; **Dalmay Árpád**: *Petőfi Szibériában – legenda vagy valóság?* **Varga Éva**, a Beregszászi Központi Könyvtár igazgatója a magyar nyelvű könyvek ukrain helyzetéről beszélt. A rendezvény munkájában részt vett a beregszászi származású **Lengyel János** író, költő is.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban sor került a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács gondozásában megjelent *Bakancsra fel! Túralehetőségek Kárpátalján* c. útikönyv ukrán és magyar nyelvű változatának bemutatására. Az útikönyv szerzője **Horváth Zoltán** aktív túrázó és természetjáró.

* A Magyar Írószövetség, az Arany János Alapítvány és az Orpheusz Kiadó szervezésében sor került **Lőrincz P. Gabriella** *Ahogy világra jöttünk* című új verseskönyvének bemutatására a budapesti Benczúr Ház dísztermében. A szerzővel **Ró-**

zsásky Barbara, a kötet szerkesztője beszélgetett. Közreműködött: **Tallián Mariann** színművésznő. A rendezvényen a kárpátaljai alkotókat **Csornij Dávid** és **Dupka György** képviselte.

* Felvidéken, a Zselízi Magyar Házban *Egy csipet Kárpátalja Felvidékre: kárpátaljai irodalmi, kulturális élet a háború árnyékában.* címmel irodalmi estet tartottak a Csemadok Zselízi Alapszervezete és a Sacher Polgári Társulás szervezésében. **Bíró Bernadett** a házigazdák nevében köszöntötte a vendégeket. Az est során bemutatkozott **Dupka György**, **Shrek Tímea**, **Sz. Kárpáthy Kata**, **Györkené Csákány Marianna** és **Ivaskovics József**. Az eseményen irodalmi előadással, könyvbemutatóval, irányított és kötetlen beszélgetéssel, megzenésített versek előadásával fogadták az érdeklődő közönséget.

KÖNYVESPOLC – 2024

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2024 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

MEGJELENT

* **Shrek Tímea**: *Ördögsgszeg*. Mesegyűjtemény. **Kutasi Csaba** illusztrációival. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 306. MÉKK–Intermix, Ungvár–Budapest, 2024. Elektronikus változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/ordogszeg>

* *SZÉGYENPIAC. Tollal a békéért az orosz–ukrán háború árnyékában (Az Együtt folyóirat szerzői körének antológiája, 2014–2024)*. Illusztrációk: **Kutasi Csaba**. A kötetben olvasható írások (versek, prózai írások, esszék, interjúk, jegyzetek) az *Együtt* c. folyóiratban és más kiadványokban jelentek meg.

Az antológia szerzői: **ÁMORT ANGELIKA** – 1995 (Nagyszőlős – Nőtincs); **BARTHA GUSZTÁV** – (1963–2022, Nagyberég); **CSONTOS MÁRTA** – 1951 (Szeged); **CSORDÁS LÁSZLÓ** – 1988 (Eszeny–Beregszász); **CSORNYIJ DÁVID** – 1991 (Beregszász–Budapest); **DUPKA GYÖRGY** – 1952 (Tiszabökény–Budapest); **FINTA ÉVA** – 1954 (Beregszász–Sáros-patak); **FÜZESI MAGDA** – 1952

(Nagybereg–Sülysáp); GERZSENYI GABRIELLA – 1977 (Beregszász–Szigetmonostor); KERTÉSZ DÁVID – 1993 (Tiszaásvány–Budapest); KOPRIVA NIKOLETT – 1996 (Munkács–Sepsiszentgyörgy); KŐSZEGHY ELEMÉR – 1960 (Fertősalmás–Missisauga, Kanada); KUTASI CSABA – 1998 (Tiszapéterfalva); L. MURÁNYI LÁSZLÓ – 1956 (Budapest); LENGYEL JÁNOS – 1973 (Beregszász–Budapest); LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1982 (Beregszász–Szanda); MARCSÁK GERGELY – 1990 (Kincseshomok–Beregszász); MEGYERI EDIT TÜNDE – 1972 (Nagyszőlős–Rábaszentandrás); NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – 1949 (Csonkapapi); NÉMETH PÉTER – 1952 (Gyöngyös); PETRÓCZI ÉVA – 1951 (Budapest); SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász); SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalú); SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Técső–Nyírmada); VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza).

Összeállította, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: **Dupka György**. Lektorálta és az előszót írta: **Vári Fábián László**. Borító és belső illusztrációk: **Kutasi Csaba** (Tiszapéterfalva). Szerkesztő: **Szemere Judit**. Szerkesztőségi munkatárs: **Fuchs Andrea**. Műszaki szerkesztő: **Dupka**

Zsolt. Kárpátaljai Magyar Könyvek 307. Intermix Kiadó–KMMI, Ungvár–Budapest, 2023.

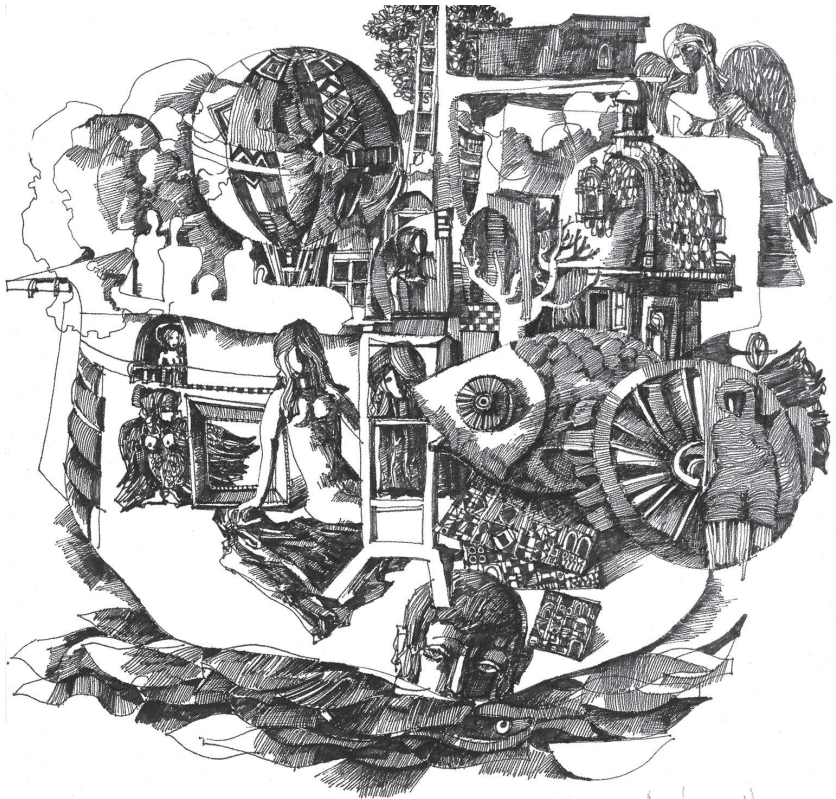
ELŐKÉSZÜLETBEN

A GULAG–GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2023. Nemzetközi emlékkonferencia, Beregszász, 2023. november 17. A Szolyvai Emlékpark Évkönyve. Összeállította, a jegyzeteket írta: **dr. Dupka György**. Lektorálta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2024. Kárpátaljai Magyar Könyvek 300.

Dupka György: *30 éve a magyarság szolgálatában, a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége*. Lektorálta: **Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2024.

Dupka György–Zubánics László: *In memoriam Váradi Sternberg János. A 100 éve született neves kárpátaljai történész emlékkönyve*. KMMI-füzetek XXXII. Sorozatszerkesztő: **Zubánics László** elnök. Kiadja a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. Ungvár–Beregszász, 2024.

Összeállította: Dupka György

A. Jancsó 1984

SZERZŐINK

ADAMCZYK KATALIN – 1989 (Tiszacsoma)
ÁMORTH ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős–Nőtincs)
BÓDI PÉTER – 1991 (Miskolc)
CSALLÓKÖZI ZOLTÁN – 1951 (Budapest)
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny–Beregszász)
DUNCSÁK ATTILA – 1940 (Ungvár–Kassa)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)
FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak)
KÉSZ BARNABÁS – 1971 (Salánk)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)
KULIN ÁGNES – 1989 (Ungvár)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Kincseshomok–Beregszász)
NÉMETH PÉTER – 1952 (Gyöngyös)
ORTUTAY PÉTER – 1942 (Ungvár–Bélapátfalva)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)
ZALÁN TIBOR – 1954 (Budapest)

Lapszámunkat Duncsák Attila Kassán élő festőművész munkáival illusztráltuk.